

Krimināltiesības.

Pēc lekcijām lasītām L. U. ties. zin. fakultātē 1932./33. g.

1. lekcija.

Līdz pat 19. g. s. otrai pusei smaguma punkts bija **crimen** — noziegums. Vēlākos laikos galvenā vērība tika piegriesta sodam, **poena**, kas arī bija pats galvenais.

Tiesības objektīvā nozīmē ir to normu kopība, kas normē cilvēka attiecības pret cilvēku un pret sabiedrību. Šeit jāizšķir 2 grupas:

- 1) privātas tiesības, un
- 2) publiskās tiesības.

Krimināltiesības pieder publisko tiesību sfairai — ius publicum. Attiecībā uz materiālo substrātu, jāsaprot, ka tas te ir vissliktākais, jaunākais, kāds vien vispār var būt. Šeit jāiepazīstas ar cilvēku kaislībām un jaunumu. Mums viss tas jāskata no tiesiskā viedokļa. Tiesībām pret minētajām parādībām jāizturas negatīvi un iecietība šeit nav vietā. Ja tiesības spētu viņas pilnīgi apkarot, tad būtu sasniegts ideāls. Tiesisks un netiesisks stāvoklis gan nevar

sakrist. Viens gadījums izslēdz otru, bet tas tā ir tikai teorijā. Praksē šī lieta ir pavisam citāda, un tiesības nevar vienmēr izslēgt savu pretpolu, jo tas nav sasniedzams, bet mēs varam tam tikai tuvināties. Šeit ir ļoti dažādi **līdzekļi**. Sods ir tikai viens no šiem daudzajiem līdzekļiem:

1. Cilvēku sabiedrībā ir spēkā un tiek visumā ievērots **pieklājības** likums. Tas tomēr nekādā ziņā nav tiesisks likums. Pieklājības un takta sajūta bieži attur cilvēku no pretlikumīgas darbības, bet mēs zinām, ka ir tādas darbības, kas runā pretim likumiem, bet kuŗas atzīst pieklājības normas. Piemēram, divkauja. Tā tad, šie jēdzieni visā visumā šķīŗas, bet bieži vien viņi arī sedz viens otru — viņi sakrīt. Piemēram, attiecībā par zagšanu. Kā tiesiskās, tā konvencionālās normas zagšanu neatzīst un nosoda.

2. Ir arī vēl citas normas, piemēram — **ētika**. Reiŗēm arī viņa sakrīt ar citām normām (attiecībā uz zagšanu), bet dažŗeiz arī nesakrīt.

3. **Reliŗija** tagad tiek pilnīgi šķiŗota no likumiem, bet agrākos laikos tas viss saplūda vienā jēdzienā, un kas bija pret reliŗiju, tas bija arī pretlikumīgs.

Ja jautājam, kas ir tiesības pašas par sevi, tad jā-saka, ka tiesības ir tas minimums, ko valsts prasa no cilvēkiem.

Civiltiesības rēŗulē cilvēku attiecības savā starpā. Ir arī līdzekļi, ar kuŗiem var piespiest sekot likumiem un tiesībām, piemēram — samaksāt parādu, vai arī atlīdzināt nodarītos zaudējumus. Tiesībām ir dažādi līdzekļi, lai piespiestu atsevišķu individu padoties vispārējai kārtībai un noteikumiem. Tiesības ir zināma kārtība.

Bet ja nu cilvēks tomēr neklausā pieklājības normām, neklausā ētikai un reliŗijai, un arī nepadodas vispārējai kārtībai, — tad nāŗ **beidzamais faktors — sods**.

Sods ir pēdējais līdzeklis. Tāpēc arī sods ir jāpielieto ar vislielāko uzmanību, lai cilvēki netiktu samīti un apspiesti. Sods nedrīkst būt pārāk stingrs, jo visasākais zobens, ja tas tiek par daudz nolietots, paliek neass.

Ja visus atsevišķos noziegumus sodīs ar nāves sodu, tad, kā piemēram, okupāciju laikā, viņi netiks laikā izpildīti, un pēdīgi paliks pavisam neizvesti.

Sods ir līdzeklis lai uzturētu tiesisko iekārtu, un viņš ir visupēdējais līdzeklis. Noziegums ir tiesiskās iekārtas neievērošana un pretošanās tai no atsevišķu indivīdu puses. Tomēr ir starpība starp civiltiesiskiem pārkāpumiem. Šī atšķirība starp abiem ir iekšēja.

Kriminālpārkāpumiem ir paredzēts attiecīgs sods, turpretim, civilpārkāpumos tas nav.

Sākumā **furtum** (zādzība) bija civilnoziegums, vēlāk kriminālnoziegums, un atkal otrādi. Noziegumi pret reliģiju agrāk bija kriminālnoziegumi, tagad sodi, kas draudēja par šādiem noziegumiem ir atcelti, un šādiem noziegumiem vairs nav kriminālā rakstura.

Ir arī vēl citi sodi — 1) **māte nosoda savu bērnu**, kad tas izdarījis kādu pārkāpumu, tāpat skolotājs soda skolnieku, — šie sodi tomēr nav kriminālsodi.

Tāpat kā darbā, dienestā uzliek attiecīgu sodu — tie ir 2) **disciplinārsodi**, bet nekādi kriminālsodi, jo viņus neuzliek krimināltiesas, bet gan dažādas citas personas. Disciplinārsodi ir tikai pamācoši, bet kriminālsodi dara bēdas.

3) Ir arī administratīvi sodi, kas tiek uzlikti no administratīvās varas. Šī administratīvā vara nav nekāda tēva vara, bet viņa jau rada bēdas, tomēr tiesa šeit nespēlē lomu. Administratīvos sodus uzliek **policija**, piemēram, ja kāds iedomājas braukt pa trotuāru, un to arī izdara, tad viņam jāsamaksā zināma summa soda naudas, kuŗu tam uzliek policija.

Tiesa savus lēmumus netaisa kā tai iegribas, bet pēc likumiem un tiesu prakses. Tiesa atņem cilvēkiem brīvību, godu, un pat dzīvību, tāpēc arī viņai vajaga radīt uzticību.

Mēs vienmēr paliksim tiesību rāmjos. Sods ir līdzeklis, lai uzturētu kārtību.

Kriminālists Feuerbachs māca, ka smaguma punkts atrodas soda **piedraudēšanā** — „ja tu to darīsi, tad tiksī

sodīts," tā tad — „nedari to!" Sodū saņem visi — visa cilvēce.

Katrs cilvēks ir tāds potenciāls noziedznieks, katrs cilvēks var izdarīt noziegumus, ja notiek attiecīga, uz to ierosinoša apstākļu sagādīšanās. Šeit nu ir vieta sodam, kas vienmēr draud par noziegumiem un dažādiem pārkāpumiem. Daudzi cilvēki savaldās un neizdara noziegumus vienkārši tamdēļ, ka viņi noziegumus nevar pastrādāt, viņu jūtas un prāts to nekādā gadījumā neatļaus, bet ļoti daudzi sabiedrības locekļi ar to vien neatturēties pastrādāt noziegumus. Viņu kaislības ir lielas, bet griba vāja, un zināmos apstākļu sagādīšanās momentos viņi nespēj savaldīties. Šeit tad nu ievērojamu lomu spēlē sods. Ko nevar šo cilvēku vājā griba, to panāk bailes no soda, kas vienmēr draud par katru pārkāpumu. Šīs bailes no soda spiež savaldīties pat vājas gribas cilvēkiem. Sods savalda potenciālos noziedzniekus.

Bet soda draudēšana ne vienmēr palīdz, un tad loģiskā sakarībā seko pats sods, kam ir divejāda nozīme:

1. Notiesātais sajūt grūtības, kādas rada sods. Kad viņš atstāj cietumu, tad viņš pēc piedzīvojumiem tomēr sajūt, ka zagst neatmaksājas — sods atbaida viņu pastrādāt noziegumus, — šeit ir ļoti tuvu kustonim, bērnam kas jāmāca un jāaudzina. Parasti viņš nekā nesaprot, bet kad viņš kautko redz un jūt, tad tikai viņš saprot.

2. Soda pielietošana kādam individam atstāj iespaidu arī uz pārējiem cilvēkiem, jo daudzi cilvēki negrib ticēt tam, kas draud saskaņā ar likumu. Bet kad viņi redz, ka sods tomēr tiek pielietots, tad viņi saprot, ka arī viņiem pašiem var līdzīgā kārtā iziet, ka tam, kuram uzliek attiecīgo sodu. Tāpēc arī agrāk sodu izpildīšana bija publiska, sevišķi uz ešafota. Tagad tas, turpretim, vairs nav tā, — sodīšanas akts tiek izvests tikai attiecīgo ierēdņu klātbūtnē. Tomēr vispārībai tas tiek paziņots ar laikrakstiem.

Ja runājam par ierašu tiesībām, tad jāsaka tomēr, ka ierašu tiesības nav pietiekoši stabilas. Nav nevienas valsts, kur krimināltiesības balstītos tikai uz ierašu tiesībām, izņemot Angliju, kur ilgu laiku pieturējās tikai ierašu tiesī-

bām. Rakstītās tiesības, likums, pastāv tik ilgi, kā mēr viņš tiek atcelts Krimināltiesībām ir vajadzīga šāda noteiktība. Sodliki — tie noteikumi, kuus mēs atrodam sodliki grāmatā. Ši krimināllikumu grāmata sadalās:

1) **Vispārēja daļa**, kur atrodas vispārējie principi un pamatnoteikumi,

2) **Speciālā daļa**, kas satur tieši pašus likumus.

Sodliki savukārt sadalās 2 daļās:

a) dispozīcija,

2) sankcija.

Dispozīcija apraksta attiecīgo darbu, slepkavību, lau pīšanu, u. t. t.

Sankcija satur soda draudus.

Uzrakstīt likumus ir sevišķa māksla. Sevišķi grūti ir aprakstīt dispozīciju, jo lietas sastāvā jeb iekārtojumā nedrīkst būt neviens vārds par daudz vai par maz.

Tiesnesim ir jāzin, vai attiecīgi vārdi ir domāti noziegumam.

Izšķir:

a) vienkāršo dispozīciju — viens vienīgs lietas sastāvs,

b) salikto dispozīciju — lietu sastāvu kopsavilkums,

c) blanketā dispozīcija — kas nesatur nekādu lietas sastāvu.

Vienkāršās dispozīcijas piemērs: „kas otru nonāvē, tiek tā un tā sodīts.“

Saliktās dispozīcijas piemērs: „kas aiznes svešu kustu lietu un to piesavinās, tiek tā un tā sodīts...“ (šeit varam konstatēt 2 momentus: 1) lietas aiznešanu, un 2) viņas piesavināšanos).

Blanketdispozīcijas piemērs: „kas pārkāpj sanitāros noteikumus, tiek...“

Leipīgas universitātes profesors **Bindings** ir sarakstījis lielu zinātnisku darbu: „Die Normen un ihre Übersetzung“, pie kā viņš strādājis 47 gadus (no 1872.—1919. g.) Šeit viņš arī apskata normu un krimināllikumu atšķirību. Normas nosaka, kā visam ir jābūt, šeit ir dzīves noteikumi un tiesību noteikumi. Krimināllikums ir tad, kad

normas netiek izpildītas. Normas ir visur, bet krimināl-likumā tikai tiek norādīts uz normām. Normas vai nu aizliedz kautko, tad būs aizliegums, vai arī pavēl — li-kums. Katrs likuma vai aizlieguma pārkāpums tiek vajāts no krimināllikumiem.

Pavēles sadalās 3 formās:

1. Prasa, lai cilvēks kautko **dara** — tev jāmaksā nodokļi!

2. Prasa cilvēkam kautko veicināt — tev jāpalīdz, kad tu ko zini, tev tas jāsaka.

3. Prasa no cilvēka kautko pavisam nepiespiestu; ja šīs pavēles izdotas no pilsētas, tomēr viņas jāizpilda — tie ir t. s. sliktākie likumi, pavēles kā tādas.

Aizliegumi sadalās arī 3 daļās:

1. Kautko aizliedz — „tev nebūs nonāvēt,“ „tu nedrīksti traucēt svešas tiesības.“

2. „Tu nedrīksti radīt briesmas,“ — te nav domāta aizskāršana, bet **novēšana briesmās**.

3. „Tu nedrīksti to darīt, ko es **neprasu**.“ Tie ir ne-noteikti aizliegumi, aizliegumi kā tādi.

Viņi saistās ar dispozīcijas formu. Ja norma skan: „tev nebūs nonāvēt,“ tas nozīmē, ka ja viņš tomēr normu pārkāps un kādu nonāvēs, tad viņš tiks sodīts.

Ja ir noteikums, ka nedrīkst braukt pa ielām ar 100 klm. ātrumu stundā, tad šis aizliegums runā par briesmu radīšanu.

Sankcija.

Sankcija satur sodu, kāds draud par katru izdarīto noziegumu. Piemēram, par šādu un tādu noziegumu tiek nosodīts ar 10 gadiem „spaidu darbos.“ Sankcija var būt trejāda:

- 1) absolūti noteikta,
- 2) absolūti nenoteikta, un
- 3) relatīvi noteikta.

1) Absolūti noteikta sankcija. Agrākos laikos pastā-

vēja nāves sods: ja kāds otru nonāvē, tad arī viņu pašu nonāvē — šeit tiesnesis neko nevar darīt — var notiesāt tikai vienu reizi.

2) Absolūti nenoteiktā sankcija, — „ja to un to izdara, tiek nosodīts pēc tiesneša ieskatiem,“ vai „pēc revolucionārās varas.“

Relatīvi noteikta sankcija — tiek sodīts ar naudu un arestu, — šis sods ir relatīvs. Vai atkal: tiek noteikts soda minimums un maksimums — no 2 nedēļām, līdz 2 gadiem. Šeit vienmēr tikai paredzēts soda mērs no... — līdz... Vai atkal var noteikt, ka sods nedrīkst būt mazāks par, piemēram, 10 gadiem, vai spaidu darbi līdz 8 gadiem, u. t. t. Šeit ir alternatīva sankcija, vai minimums un maksimums.

Visērtākā ir absolūti noteiktā sankcija, — tas būtu ideāls, bet tā nav iespējama, jo ārkārtīgi dažādos un daudzos gadījumus nav iespējams noteikt, un likumi taču vienmēr tiek izdoti ilgākam laikam. Ir liela izšķirība starp slepkavību un slepkavību. Pielietot šeit vienmēr vienu un to pašu sodu būtu vislielākā netaisnība un pārestība.

Tiesnesim vajaga dot iespēju izvēlēties. No otras puses, t. s. „poena arbitria“ — absolūti nenoteiktais sods, kas tika pielietots sevišķi plašos apmēros 18. g. s., noveda pie briesmīgas savvaļas. Tagad vairs šāda absolūti nenoteikta sankcija nēpastāv. Tā tad, absolūti nenoteiktā sankcija nedrīkst būt, bet absolūti noteiktā sankcija ir ļoti reti sastopama. Modernā sankcijas forma ir — **relatīvi noteiktā sankcija**. Šeit tiesnesim jāpiemēro likumi katram atsevišķam gadījumam.

Ja meklējam attiecīgus paragrāfus, kas mums vajadzīgi, tad bieži tomēr notiek, ka likums tomēr pilnīgi neatbilst iztiesājamam atgadījumam. Šais gadījumos jāizpalīdzas ar likuma iztulkošanu.

Interpretācija.

Mums jāizšķir 2 interpretācijas formas:

1) paplašināmā (ekstensīvā), un

2) sašaurināmā (restriktīvā).

Pielaižāma ir tikai restriktīvā interpretācija. Tiesības tomēr pazīst abas interpretācijas formas.

1. Tiesības nepielaiž nekādus trūkumus vai vietas, kuŗas neaizpildītu likumi. Un ja neatrodam tiešus likumus, kas atbilstu zināmam gadījumam, tad paplašinot līdzīgus likumus, vai arī pielietojot analogiju, mēs radušos robu viegli aizpildīsim.

2. Bet ja lieta grozas ap zaudējumu, tad varam tikai restriktīvi interpretēt.

Arī krimināllikumos ir šādi robi un trūkumi. Sodus ne vienmēr varēs savienot, jo likumdevēji grib sodīt tikai noteiktos gadījumos. Arī šeit šie robi jāaizpilda ar interpretācijas palīdzību, bet krimināltiesībās nevar pielietot paplašināmo interpretāciju. Šeit lieta grozas ap dzīvības, goda un brīvības atņemšanu, un tāpēc notiesāt var tikai tad, kad sodu likums **noteikti** atbilst attiecīgam gadījumam. Nekādā gadījumā arī nedrīkst pielietot analogiju.

No visa tā redzam, ka visa vara atrodas likumdevēja rokās. Jāpielieto to, ko ir rakstījis likumdevējs, un ne to, ko domā tiesnesis, jā arī likums ir vecs un mūsu laikiem nepiemērots. Vienu no lielākām krimināltiesību mācības grāmatām ir sarakstījis **Lists**. Šis Lists saka, ka mums visa vērība jāpiegriež likuma jēgai, un ne viņa formai.

Katrs likums darbojas zināmā vietā un laikā. Kāds aizliegums vai likums nav tas pats, kas krimināllikums. Likums nedrīkst attiekties uz pagātni, viņa noteikumi attiecas uz nākotni.

„Augstskola Mājā“ Nr. 78.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

Pēc lekcijām lasītām L. U. ties. zin. fakultātē 1932./33.

2. lekcija.

Vēsturiski šo likuma seku attīstība ir sekoša: jau senos laikos pazina sodu, un arī viņa spēku zināmā vietā un laikā. Tomēr šos likumus varēja attiecināt arī uz pagātni. Viduslaiku juristi domāja citādi, un sacīja, ka likumam tomēr nevar būt **atpakaļejošs spēks**. 18. g. s. Savienotās valstīs atbrīvojās no Anglijas, un atkal tika atzīts vecais likums ar atpakaļejošo spēku. Franču revolūcijas laikā kādu laiku tika atzīts, ka sodu likums var attiekties tikai uz nākotni. Bet tad nāca atkal cita kustība. Ja x bija izdarījis kādu darbu, par kuŗu draudēja zināms sods, tad vēlāk — lietai nonākot tiesas priekšā, likums bija mainīts un sods par x darbu bija paredzēts mazāks. Jautājums — kā tagad sodīs x? — Tika pielietots vieglākais sods. Teorētiski: pielieto jauno likumu; ja tomēr

vecais likums ir mīkstāks, tad pielieto veco. Citi atkal saka, ka vecais likums tiek vienmēr pielietots, un tikai tai gadījumā, ja jaunais likums ir mīkstāks, tad pielieto auno.

ī **„Katra parādība tiek nosodīta pēc tā likuma, kas pastāvēja nozieguma izdarīšanas laikā.“**

Jau tai acumirkli, kad noziedznieks sāk noziedzīgo darbību, rodas tiesiska attiecība. Abi divi ir tiesību subjekti — kā valsts tā noziedznieks. Valstij noziedznieks ir jāso da pamatojoties uz **pastāvošiem likumiem**. No otras puses, noziedzniekam ir tiesības prasīt, lai viņu soda tikai ar tiem likumiem, kas patreiz pastāv.

„Kas zog, tiek tā un tā nosodīts“ — tas ir soda **pie draudējums**. Tomēr ļoti daudzi nav ar to atbaidāmi. Šī sistēma ar draudu pielietošanu iespējama tikai tad, ja pieņem, ka ar draudiem tiešam var atturēt no nozieguma izdarīšanas.

Noziedzniekam ir jāzin, kas viņam draud. Tomēr krimināltiesības nevar pamatoties tikai uz šādu zināšanu, jo visu zināt nav iespējams, un noziedznieks, pa lielākai daļai gan nezina, kas viņam draud par zināmu noziegumu: vaj tas būtu cietums, pārmācības nams, vai cits kas. Tāpēc uz zināšanu vien krimināltiesības pamatoties nevar, bet gan uz **zināšanas iespējamību**. Bet kādu nākotnes sodu neviens nevar paredzēt. Tāpēc arī nevienam likumam nevar būt atpakajejošs spēks.

1903. gada sodu likumi gan paredz, ka ja vecais likums attiecīgā noziegumā bijis mīkstāks, tad arī pēc jaunā likuma sods tiek mīkstināts.

Mūsu sodu likumu krājumā ir teikts, ka var sodīt arī pēc veciem likumiem, bet ja jaunais likums ir mīkstāks, tad soda pēc jaunā. Pielieto arī likumus, kas izdoti tikai uz laiku. Šie likumi tiek izdoti speciālos gadījumos. Piemēram — izceļas bāds. Valdība izdod likumu, ka labību nedrīkst eksportēt. Kad bada laiki ir pārgājuši, šis likums par labības eksporta aizliegumu netiek pielietots. Bet, ja nu kāds šo likumu ir pārkāpis un tiek tiesāts tikai pēc šī likuma atcelšanas, tad tomēr viņš **tiek sodīts**, lai gan

lieta negrozas ap principiālu uzskatu, bet tikai ap likumu, kas izdots noteiktam laikam. Tomēr sods parasti tiek mīkstināts.

Aplenkuma stāvoklī tiek izdoti likumi, kas bieži draud ar nāves sodu. Pēc aplenkuma stāvokļa izbeigšanās nāves sods tomēr netiek piemērots.

Tā tad — likumam nav atpakaļejoša spēka, izņemot gadījumu, kad viņš ir mīkstāks, vai arī sodu pavisam atceļ.

Telpa.

1. **Territoriālais likums**, — sodu vara attiecas uz zināmu teritoriju. Sodu vara drīkst sodīt visus noziedzniekus attiecīgā teritorijā, bet vairāk arī nē. Tā tas ir **Anglijā** — U. S. A. — tā tad, angļi, kas ieradies no citurienes nevar tikt sodīts, un no otras puses atkal visi, kas atrodās noteiktā teritorijā, arī ārzemnieki, var tikt sodīti.

2. **Francijā** ar to vien nepietiek — sodu vara darbojas gan zināmā teritorijā, bet attiecas arī uz cilvēkiem, kas pieder šai nācijai — bet arī ar to nepietiek.

Ir nevienam nepiederošas zemes, kur nevalda neviena valsts. Tāpat arī ir bezpavalstnieki — nansenisti. Tā tad, ja kāds bezpavalstnieks izdara kādu noziegumu nevienam nepiederošā valstī, tad viņš tiek nosodīts.

3. **Universālītātes princips**. Šeit nav nekādu ierobežojumu atkarībā no cilvēku daudzuma vai teritorijas. Cilvēks būtu pilnīgi neierobežots, ja viņš pasaulē atrastos pilnīgi viens, bet ja būtu vēl viens, tad viņi savstarpīgi viens otru tomēr ierobežotu. Tāpat tas ir arī ar valstīm — viņām jārēķinas vienai ar otru.

4. **Reālītātes princips**. Šo principu galvenā kārtā aizstāv Bindings. Katra valsts soda savu pilsoņu pārkāpumus. Katrai valstij jāaizsargā tie tiesiskie labumi, kas atrodas šai valstī.

Pie mums piemēro visus 4 principus: teritoriālo, nacionālo, universālo un reālītātes principu.

Neskatoties uz to kā papildinājums ir vēl piektais līdzeklis: ja kāds anglis izdara noziedzīgu darbību Francijā, tad angļi viņu, kā mēr tas atrodas Francijā, nevar sodīt; tāpat arī franči viņu nesodīs. Šai gadījumā pielieto **izdošanu** — Francija izdod šo noziedznieku Anglijai.

Noziedznieku vajadzētu tur nosodīt, kur noziegums ir izdarīts, — tas ir, vispirms, jau daudz vieglāki, un bez tam noziedznieks vairāk sajutis, ka viņš ir izdarījis jaunu darbu. Tā tad, reakcijai vajaga sekot uz vietas.

Agrākos laikos, kad noziedznieks bija izdarījis kādu jaunu darbu un viņam draudēja sods — viņš bēga un meklēja citur patvērumu. Tas ir **azils**. Šie noziedznieki bēga uz t. s. brīvpilsētām.

Tai laikā pastāvēja asinsatriebības princips. Lai izbēgtu šai atriebībai, tad bēga pilsētās. Ja jaunais darbs bija noticis aiz neuzmanības, tad viņi tika aizsargāti, bet ja noziedzīgais nodarījums bija pastrādāts ar jaunu nodomu, tad viņi tika sodīti.

Arī **Grieķijā** priesteri glāba un sargāja noziedzniekus. Viņi to darīja savas pārlicības dēļ, jo ticēja, ka tikai Dievs var sodīt, bet ne cilvēki. Noziedzniekiem arī bija zināms, kādas personas viņus, var paglābt no soda, jo skaidrs, ka visi to jau nevarēja.

Tādas spējas bija svētām jaunavām (vestalijas), un ja nu noziedznieks nokļuva līdz altārim, tad viņu nevarēja notiesāt. Vēlāk, kad arī romiešu ķeizari bija svēti, tad, ja kādam izdevās aizkļūt līdz ķeizaram, tad arī viņu nevarēja tūlīt notiesāt.

Viesmīlības princips. Klasiskajā laikā katrs svešnieks, kas izmantoja kāda cilvēka viesmīlību, tika aizsargāts. Vēl mūsu laikos šis princips tiek stingri ievērots pie arābiem, kur svešinieku savā mājā aplaupīt uzskata par lielāko noziegumu un negodu. Šis viesmīlības vai azīļa princips sevišķi tika izmantots renesanses laikmetā, kad pastāvēja ļoti daudzas mazas valstiņas. Ja kāds vāsālis nebija apmierināts ar savu kungu, tad viņš aizbēga

uz otru valstiņu. Tāda bēgšana tika kvālicēta kā valsts nodevība. Tomēr otrā valstiņā, pateicoties viesmīlības principam, viņš tika uzņemts un varēja tur palikt. Tā tad, viņu neizdeva.

Izdošana notika tikai tad, ja tā bija iepriekš paredzēta attiecīgā līgumā. Ja šāda līguma nebija starp divām valstīm, tad arī noziedznieku neizdeva.

Tai pašā laikā Ziemeļītalijā, kur atradās daudz patstāvīgu pilsētu, tika izdarīti plašāka mēroga noziegumi. Tad starp valstīm tika noslēgti līgumi par noziedznieku izdošanu. Vai nu sodīja paši, vai izdeva otrai valstij sodīšanai — dedere.

Izdošana, kas attīstījās Itālijā, pastāv vēl tagad. Ex traditio ad hoc — t. s. politiskiem noziedzniekiem (valsts nodevība). Šie abi attīstības virzieni iet cieši viens otram blakus, līdz 19 g. s. beigās viņi saplūst.

18. g. s. vidū jēdzieni mainās. Anglijā tika apspiesta revolūcija un revolūcionāri bēga uz Hamburgu, meklējot tur patvērumu. Anglija pieprasīja Hamburgai viņu izdošanu. Napoleons I rakstīja uz Hamburgu, ka tas esot lielākais noziegums izdot politiskus noziedzniekus. Bet iemaisījās arī Krievija — Aleksandrs I — un Hamburga bēgļus izdeva.

Bieži šie izdošanas jautājumi atkarīgi no citiem politiskiem jautājumiem. Piem. 1848. gadā kāds Ungārijas revolūcijas laika slepkava aizbēg uz Austriju. Ungārija pieprasa viņa izdošanu. Austrija to, varbūt, arī būtu darījusi, bet te iemaisījās Anglija un saka, lai šo slepkavu Austrija neizdod, un Austrija viņu neizdeva.

1848. g. Francijā bija atbēdzis kāds cilvēks, kas Neapolē mēģinājis sarīkot puču. Neapole pieprasīja Francijai šī politiskā noziedznieka izdošanu. Francija, protams, to nedarīja. Tad Neapole izdomāja kautko citu, un pieprasīja viņu izdot par zādzību. Tad Francija viņu izdeva. Neapole šo politisko noziedznieku notiesāja uz nāvi — sarīkotā puča dēļ. Tikai pateicoties diplomātiskam Francijas spiedienam viņu nenotiesāja.

Francijas un Itālijas nolīgumos ir teikts, ka noziedznieki jāizdod, bet politiski noziedznieki nav jāizdod.

Tā tad, izejot no viesmīlības principa, politiskie noziedznieki baudīja lielāko viesmīlību. Bet tas vilkās tikai tik ilgi, kad sākās t. s. brīvības cīņas. Tad parādījās t. s. teroristi.

Napoleona III laikā tika izdarīts mēģinājums Napoleonu III nonāvēt. Uzbrucējs aizbēga uz Beļģiju. Beļģijas tiesu iestādes viņu palaida vajā. Tad Napoleons III rīkojās citādi un panāca, ka tika pieņemta t. s. **atentātu klauzula**: ja arī visumā politiski noziedznieki netiek izdoti, tad tiklīdz noziegums saistās ar atentātu pret monarha dzīvību — noziedznieks jāizdod.

1881. gadā Aleksandrs II Krievijā uzsāka cīņu ar revolūcionāriem, kas tomēr radīja terroru.

Izdošanas tiesību attīstībā ir izšķirami 2 dažādi ceļi:

1. Likumu izdošana, pēc kādiem principiem jānotiek izdošanai, — Beļģija, tad Anglija u. t. t.

2. Izdošanas konvencijas, kuŗas noslēdza simtiem.

Pamatlikumi.

I pamatlikums: politiski noziedznieki visumā netiek izdoti, izņemot tos gadījumus, kur politiskais noziegums ir saistīts ar vispārēju noziegumu, vai arī politiskais noziegums ir tikai ietērs vispārīgam noziegumam. Ja šī nozieguma vispārējais raksturs ir lielāks, tad viņš izdodams. Tā tad, absolūti politiski noziedznieki netiek izdoti. Relatīvi politisku noziedznieku izdošana ir atkarīga no attiecīgās valsts.

II pamatlikums: neviena valsts neizdod savas pašas valsts pilsoņus. Tas atrodams ne tikai katras valsts likumos, bet jau satversmē. Tikai Anglijā un U. S. A. ir izņēmums — viņas izdod, jo šais valstīs ir ieviests teritoriālais princips.

III Šeit krit svarā arī **suverēnitātes princips**, kas paredz valsts varas neatkarību.

IV Internacionālās kopības princips — pretēji teritoriālam principam. Te tiek prasīta savstarpīga uzticība un vienāds kultūrālais līmenis. Piem. Igaunija un Latvija. Katrā ziņā viena valsts izdos otram noziedzniekus, jo šeit valda savstarpīga uzticība un arī likumi visumā ir vienādi. Citādi tas ir, ja Latvija pieprasītu kāda latvieša izdošanu no Ķīnas. Šeit jau ievērojama starpība ir kultūras attīstībā, tāpat vēra jēama lielā likumu dažādība un tāpēc izdošana šeit nebūs tik vienkārša kā ar Igauniju. Tāpat arī Francija neizdotu Vācijai noziedzniekus. Ja arī Latvijas un Igaunijas savstarpējā uzticība nebūtu vairs tik laba, tad arī izdošana būtu daudz sarežģītāka.

Speciālītātes princips. Izdoto var saukt pie atbildības tikai par to noziegumu, par kuru viņš ir izdots. Ja viņš pēc izdošanas izdara kādu noziegumu, piem. tiesā nonāvē tiesnesi, tad viņu tiesās arī par to, jo šo noziegumu viņš ir izdarījis pēc izdošanas.

Identitātes princips. Jāizdod ir tad, ja pārkāpums abās valstīs ir sodāms. Visiem zināms, ka Eiropā bigamija (divsievība) nav atļauta un par šādu noziegumu var izdot. Turpretim, ja kāds latvietis Turcijā piekopj bigamiju, tad Latvijai viņu nekad neizdos, ja arī to pieprasītu.

Dažās zemēs bez parastām tiesām ir vēl arī speciālas tiesas — *cognitio extraordinaria*. Ja tagad izceltos revolūcija, tad tiktu iecelta sevišķa tiesa, kas tiesātu šos revolūcionārus, piem. piespriestu nāves sodus.

Krimināltiesību attīstības vēsture.

Patiesībā krimināltiesību attīstības vēsture ir arī soda attīstības vēsture. Sods ir radīts noziedzību apkaņošanai. Kā rodas sods? Jau pašā pirmā attīstības sākumā radās arī sods. Ja bija divi cilvēki, jau tad varēja rasties sods, jo viens varēja aizskārt otra labumus. Šādai aizskāršanai

sekoja reakcija. Tas ir īpatnējs jau zvēriem — viņi no-kož viens otru. Tā jau ir reakcija. Šis zvēriskais instinkts ir soda pamats.

Šo veidu reaģēt jaunumam sauc par „atriebību“. No šīs atriebības attīstījās noorganizēts reakcijas veids. Šī atriebība attīstas par „**asins atriebību**“. Asins atriebība — asins radnieka atriebība. Šim institūtam īpatnēja ir kārtība. Vispirms atriebties var tikai pats aizskārtais. Tālāk tikai tuvākie radnieki var atriebēt vainīgajam.

Blakus šai kārtībai redzam arī citu:

Ja vairāki cilvēki kopā sastāda zināmu kopību, tad arī tur atrodam kārtību. Ja kāds šo kārtību pārkāpj, tad viņš tiek izstumts no šīs cilvēku kopības. Šī izstumšana pieņem sevišķu raksturu, ja cilvēku kopībai, no kuņas viņu izstumj, ir attīstītāka forma. Pirmā augstākā attīstības forma ir **teokratija**. Šeit galvenā noteikšana ir priesteriem. Šī kārtība izstumšanu ietekmē dažādi: vispirms **bēgšana** (vainīgam jābēg). Tālāk viņi reaģē uz visu zvērisko, dzīvniecisko, grib to izskaust no pasaules, un to viņi dara dievības vārdā. „Dievs atriebsies,“ tā ir galvenā formula. Noziedznieku bija jāupurē dieviem. Domāja, ka dievība dusmosies un tāpēc vainīgo bija jāupurē dievības dusmu remdināšanai.

„Augstskola Mājā“ Nr. 79.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33. g.).

3. lekcija.

Līdz ar materiālās labklājības attīstību jāsaka, ka atsevišķi indivīdi palika bagāti. Viņiem piederēja plaši zemes gabali, daudz lopu u. t. t. Līdz ar to arī sadursmes viņu starpā vairs nav tik asas, un pastāvošie ieradumi tiek mīkstināti. „Tu esi man nodarījis netaisnību, man vajaga tevi nonāvēt“; bet vainīgam ir īpašums, un tāpēc viņš lūdz: „Dāvini man dzīvību, es tev došu tik un tik daudz...“ Tā rodas izpirkšanās institūts.

Pilnīgi tas pats arī attiecībā uz cilvēku kopību, kāda tā arī nebūtu. Ja noziedznieku sodīja ar izstumšanu vai upurēšanu, tad viņš tomēr varēja izpirkties. Tādā veidā noziedznieks izpirkās no cilts reakcijas. Lai tomēr samierinātu vainīgo ar cietušo, tad šeit vajadzīgs starpnieks.

Šim starpniekam pienākas zināma starpnieka nauda. Tādā veidā no atreibības attistas līdzības naudas si stēma.

Tālākā attistības gaitā jāmin briesmīgā reakcija, kas izpaudās valdnieku pilnīgā varā pār pavalstniekiem. Tiek padzīta priesteru — teokratiskā iekārta, un tās vietā rodas pilnīga paklausība valdniekam. Katrs noziegums tiek sa-prasts kā ļaunuma sagādāšana valdniekam, un kā tāds arī sodīts. Par noziegumu novēršanas galveno līdzekli uzskata baiļu iedzišanu. Cilvēki kautko nedara ne tāpēc, ka to nevajadzētu darīt, bet gan tāpēc, ka tas ir aizliegt. Šī attistība padzen atpirkšanās sistēmu, un atvieto to ar šausmīgākiem sodiem. Tā ir tā reakcijas forma, kas rodas vidus laikos.

Baznīca nostājas blakus laicīgai varai kā otrs fak-tors, kam pieder vara. Ilgu laiku viņai pieder pat virs-vara. Baznīca piesienas pat sabiedriskam principam, un pielieto izstumšanu no sabiedrības. Prasa arī kādu līdzību, nožēlošanu.

Tad tomēr virsroku ņem atkal pasaulīgā vara, un 18. g. s. beigās padzen baznīcas varu. Tai laikā notiek arī lielā franču revolūcija, kas policijas valsti pārvērš tie-siskā valstī. Soda institūts ir cieši saistīts ar tiesību in-stitūtu. Noziedznieks vienmēr ir tomēr tiesību subjekts un arī sodam ir jāpaliek tiesību sfairā. Valsts nav tikai vien tiesiska valsts, bet arī kultūras valsts. Arī sods ir kultūras faktors — līdzeklis izlabot noziedznieku.

Jāpiegriež vērība arī **vecai Romai**. Tas ir pamat-akmens, kas pelna sevišķu ievērību. Kādi apstākļi valdīja senā Romā? Vecā romiešu sodu sistēmā atrodam gan teokratijas pēdas, bet nekā no asins atreibības un atpirk-šanās. Te ir 2 tiesību apzīmējumi: **ius** un **fas**. „Ius“ ir laicīgās tiesības un „fas“ apzīmē garīgās tiesības. „Fas,, vēl varam atrast atsevišķos tiesību institūtos. Noziedznieks

pēc nozieguma izdarīšanas ir - „sacer“. „Sacer esto“ — notiesāts Dievam. Tās jau ir teokratijas pēdas. **Supplicium** — sods subplacare — piedošanas izlūgums.

Imperium — militāra vara. Romiešu sodu sistēma ieguva īpatnēju seju ar „provocatio ad populum“, — sodīšanas tiesības atņem ķeizaram un konsuļiem, un nodod tās tautai. Bet šī tautas vara ilga tikai līdz maģistrātu nākšanai pie varas. Tad apstākļi mainījās. Tas notika otrā republikas periodā.

Diktators **Sulla** ir romiešu sodu sistēmas reformātors. Viņš izdeva: „**Leges Corneliae**“, līdz ar veselu rindu citu sodu likumu. Katra atsevišķa veida noziegums tiek nodots atsevišķai tiesai. Viss tiek formulēts. Ar „**Leges Iuliae**“ izdošanu sodu likumu attīstības gaita turpinās. Šie likumi tika izdoti ķeizaru laikā. Romiešu ķeizars ir patvaldnieks, pat tiranns, un katru pārkāpumu soda ar briesmīgākiem sodiem.

Sestā un septītā gadu simtenī romiešu sodu likumi tiek kōdificēti Pirmais kōdekss bija „**Codex Theodosianus**“. Ievērojamas arī Justiniana digestas. Šo digestu abas pēdējās grāmatas: „**liberi terribiles**“ satur sodu likumus.

Tomēr šī romiešu tiesību attīstības gaita nobeidzas ar tiranniju un sodu sistēmas attīstības gaita tiek pārtraukta. Visumā šī attīstība savu augstāko punktu nav sasniegusi.

Franko-ģermāņu tiesības.

Asins atribību mēs vēl atrodam franko-ģermāņu tiesību avotos. Ja kāds otru nonāvē, tad šī nonāvētā piederīgie pēc franko-ģermāņu tiesībām drīkst atribties — nonāvējot slepkavu. Vēlāk šīs tiesības attīstās vēl tālāk.

Tad nāk **atpirkšanās**. Summa, ar kuņu var atpirkties no nāves soda, ir pilnīgi noteikta. Šo līdzības naudu maksā dzimts dzimtai. Tādā veidā attīstas vesela kompozīcijas sistēma (atpirkšanās sistēma). **Compositio** tiek atvasināts no „componere“.

Līdzās tam mēs ģermāņu tiesībās sastopam arī izraidīšanu, izstumšanu no dzimtas. Izstumtais ir līdzīgs vilkam — vargus, kā zvēru viņu katrs var nogalināt, nesāņemot par to nekādu sodu, jo viņš ir lauzis mieru — pax. Bet ja vainīgais tai sabiedrībai, no kuņas viņš izstumts, samaksā „fredum“ (līdzības nauda, tad viņš var tikt atkal uzņemts atpakaļ sabiedrībā).

Šī tiesību forma sevišķi spilgti izpaužas ierašanās. Bet nekur tiesības nav tik attīstītas kā valstī. Šī doma izteikta arī t. s. „kapitularijās“, un „**Leges Barbarorum**“. Tālāk toreizējos tiesību spoguļos — specula.

Līdz ar valsts varas vājināšanu panīkst arī sodu vara. Nāk dūres tiesību laikmets — ar vecās atreibības atgriešanos. Šo institūtu padzen tikai jaunā valsts vara — baznīcas vara. Baznīca ievēd „**treuga Dei**“ — mieru. Tiek ievēsts arī zemes miera (Landfried) zvērasts. Bruņiniekiem jādod zvērasts uzturēt šo zemes mieru. Ķeizara Maksimiliana laikā tika ievēsts mūžīgais zemes miers (pax aeterna).

Līdz ar to sākas atsevišķu krimināllikumu formu radīšanas laikmets. Parādās sodu likumu grāmatas. Pirmā, t. s. Halsgerichtsordnung parādās Nirnbergā. 1507. gadā tiek izdota Bambergensis, — svarīga sodu likumu grāmata (Halsgerichtsordnung).

Šīs grāmatas autors ir licis galvenos pamatus tai sodu likumu grāmatai, kas vēl tagad ir krimināllikumu kodeksu pamats: Kārļa V 1533. gadā izdotai „**Constitutio criminalis Carolina**“ (C. C. C.), vai vācu valodā: „Kaiser Karls V und des heiligen Römischen Reichs Peinliche Gerichtsordnung“. Kā jau minēts, šī Kārļa V kriminālkodeksa

paraugs ir „Constitutio Criminalis Bambergensis,“ saukts arī „Bambergensis“, no kuŗa Kārlis V savam C. C. C. ir aizņēmis gandrīz pusi. 18. g. s. šai grāmatai bija ļoti liela nozīme.

18. g. s. sākās jaunu kōdeksu izdošana:

1. Bavārijas likumu krājums.

2. Austrijas likumu krājums („Theresiana“), kas tika izdots 1768. gadā.

3. Prūsijas zemes tiesības (Preussischd Landrecht) izdots 1794. gadā. Šim kōdeksam ir ļoti liela nozīme.

4. Jaunais Bavārijas kōdeks, izdots 1813. g.

Augstākais punkts tika sasniegts ar „**Code Napoleon**“ izdošanu 1810. g. tika izdota pirmā daļa. To nav sastādījis pats Napoleons (lai gan arī viņš ir ļoti interesējies par kōdeksa sastādīšanas gaitu), bet ievērojamākie franču juristi: Tronšē, Malvils, Portaliss, Bigō Preamenē.

1870.—71. g. teorētiskās krimināltiesības tiek pamatotas ar „Deutsche Strafrecht“, kur atrodas visi modernie soda veidi.

1919. g. sākas sodu likumu revīzija. Sodu likumi tiek pārstrādāti, papildināti u. t. t.

Krimināltiesību attīstība Krievijā.

Vienādos apstākļos attīstās arī vienādas tiesiskas parādības. Tā Krievijā tāpat kā citur mēs sastopam asins atreibību, atpirkšanos, un atpirkšanos no valsts varas. Trūkst tikai citās valstīs īpatnējais kanoniskais elements, jo Krievijā bija Bīcāntijas baznīca. Līdz 19. g. s. sodi ir ļoti stingri. Sodu sistēmas attīstība tika pārtraukta 1917. g. ar lieliniecisma nodibināšanos, un līdz ar to pilnīgi izbeidzās.

Senākos laikos, ap 10., 11. g. s. ir radīts ļoti interesants dokuments, kas atrasts tikai 18. g. s. Tas ir likumu

krājums — „Русская Правда“. Tas ir tādu noteikumu sakopojums, kam tomēr nav oficiāla rakstura. Šī „Русская Правда“ ir atrasta dažādos nodalījumos. No viņas ir pagatavoti ļoti daudz norakstu. Vecākais no šiem norakstiem ir akadēmiskais noraksts — „Троицкий список“, — „Академический список“. Šīs tiesību grāmatas pirmās nodaļās atrodam jau noteikumus par asins atreibību. „Русская Правда“ ir arī noteikumi, kas paredz kārtību, kādā asins atreibību var atvietot ar atpirkšanos. Atpirkšanās naudu sauc „vira“ un „freda“. Atpirkšanās naudai ir paredzēta zināma takse. Ciivēki iedalīti katēgorijās. Augstākai klasei paredzēta arī augstāka „vira“. Atrodama takse arī nonāvēšanas gadījumam.

Nāves sods „Русская Правда“ nav sastopams. Īpatnējs sods ir laupītājiem. Laupītājs tiek nodots князям kā „поток“. Ko nozīmē šis vārds „поток“, par to pastāv ļoti daudz strīdu. Lieta grozās ap izraidīšanu. Laupītājam tiek atņemts arī viss īpašums.

Nāves sodu pirmo reizi sastopam 1398. gadā „Двинская уставная грамота“.

Krievija sadalās daļu valstiņās — княжества, kuņas ir centrālizētas. Tomēr šīs republikas drīz pazuda, un viņas centrālizē Maskavas cariste, — Московское великое княжество“. Tiek izdotas arī likumu grāmatas; 15. g. s. lielfirsta un 16. g. s. cariskā likumu grāmata, tāpat tika radīta arī abu republiku: Novgorodas un Maskavas tiesu grāmata.

1649. gadā cara Romanova II laikā tika izdota likumu grāmata Maskavā: „Уложение царя Алексея Михайловича“. Tas ir kapitāls darbs, kuņu izmanto visi tiesību avoti; viņam ir tāda pat loma kā Kārļa V izdotai „Constitutio criminalis Carolina.“ Cara Aļeksēja Michailoviča likumu grāmata ir neskatoties uz lielo stingrību, pat nežēlību (Bicantes iespaids) ir tomēr ļoti saprātīgi sastādīta un tika uzskatīta par tiesību avotu līdz 1845. gadam.

18. g. s. sākumā cars Pēteris Lielais izdara ļoti daudzas reformas. Piemēru viņš ņem no Zviedrijas. 18. g. s. sākumā viņš izdod sevišķus sodu likumus armijai un flotei (1716. gadā) Šeit sevišķi lielā mērā izpaužas zviedru tiesību recepcija. Tālāk visu 18 g. s. netiek izdotas nekādas jaunas likumu grāmatas.

Katrīna II kopā ar franču filozofiem (Voltēru) gribēja sastādīt likumu krājumu, kurš pamatotos uz franču apgaismības principiem. To nosauca: „Земский собор.“

19. g. s. krievu tiesības sakopo grafs **Speranskis**. Sakopotos likumus viņš apvienojis „Свод законов“. Šai likumu krājumā viņš sakopojis visus pastāvošos likumus. 14. sējums satur sodu likumus (pavisam bija 14 sējumi)

Šis likumu kopojs tomēr bija tikai priekšdarbs. 1844 gadā „Code pénal“ ietekmē tika sastādīta komisija ar grafu Gludovu priekšgalā — Уложение о наказаниях. Tā radās likumu grāmata, kas arī Latvijā bija spēkā līdz 1917. gadam.

Igaunijā viņa spēkā pat vēl tagad, protams, ar lieliem pārstrādājumiem.

Tad seko Aleksandra II reformas. 1864. g. viņš izdod likumu grāmatu mīrtiesām — „Устав о наказаниях.“

1870.—71. g. jaunais Vācijas likumu krājums ietekmēja Krievijas jauno likumu krājumu. 1870. g. beigās tiek nosprausti galvenie pamatprincipi. Še darbojās speciāla komisija Pēc tam tiek sastādīta jauna komisija (priekšsēdētājs **Frisch's**). 15 gadu laikā tika sastādīta jaunā likumu grāmata, un nobeigta 1913 gadā. Pašai Krievijai viņa tomēr nav īpatnēja. Atsevišķas daļas gan tika ievestas, bet viss šis kodekss Krievijā nekad nav bijis spēkā.

Interesanti, ka Latvijā šo kodeksu ievēduši nevis krievi, bet vācieši okupācijas varas laikā.

„Augstskola Mājā“ Nr. 80.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1952./53. g.)

4. lekcija.

Sodu likumu attīstība Latvijā.

Pēc Krievijas sabrukšanas Latviju okupēja vāciešu armija un ieveda šeit 1903. g. krievu sodu likumus. Arī pēc šīs okupācijas armijas iziešanas palika spēkā šie 1903. g. sodu likumi. 1918. g. nosprieda, ka šie 1903. g. sodu likumi tomēr nav derīgi, jo 1903. gadā Krievijā valdīja absolūtā monarchija un krimināla tiesību teorija šeit nebija nekāda modernā.

Katra valsts cenšas izdod savu īpatnēju likumu krājumu. Vācijā 20. g. s. sākumā tika pārlabots vecais likumu krājums. Arī Latvija pārlaboja un piemēroja jaunajiem apstākļiem 1903. gada kodeksu. To visu izdarīja gada laikā, un šis darbs tika pabeigts 1922. g.

Vispārīgā daļa.

Mācība par noziegumu un sodu.

Visi atsevišķi noziedzīgi nodarījumi, noziegumu dažādie veidi un šķiras vispār ir noziegumi. Katrai nozieguma šķīpai ir paredzēts arī attiecīgs sods. Sods ir tiesību institūts.

Sodam ir jābūt tādām, lai viņš vislabāki atbilstu noziegumam. Noziegumu, turpretim nav jāuzskata kā institūtu, bet gan kā parādību, slimīgu parādību. Šo parādību mums ir jāapskata tuvāki

Ar **noziegumu** mēs saprotam neatļautu darbību. Franči pēc „Code penal“ iedala noziegumus 3 kategorijās:

crime — smags noziegums

délit — viegls noziegums

contravention — visvieglākais noziegums.

Tāpat noziegumus iedala arī vācieši un latvieši :

Verbrechen — smags noziegums

Vergehen — noziegums

Übertragung — pārkāpums.

Katrs nozieguma sastāvs satur kādu iekšēju kodolu. Šis iekšējais kodols ir vienmēr kāds sveša īpašuma aizskārums. Pie tam mums jāizšķir svarīgi, un mazāk svarīgi noziegumu sastāvi. Pirmkārt, var būt antisociāla rakstura izturēšanās. Ernsts Meyers runā par kultūras normām. Šeit jāsaprot cilvēku izturēšanās savā starpā.

Prof. **Sauers** izšķir labumus, kam lielāka nozīme, un atkal tādus, kam niecīgāka nozīme. Tomēr, kas tad ir sociāls vai antisociāls, kas ir kultūra vai antikultūra, u. t. t. Tie visi ir tādi elementi, kas sastopami nozieguma sastāvā. Jāuzsver, ka mums krietni svarā lege ferenda, bet ne lege lata. Soda noteikšana nekad nenotiek no „lege lata“ viedokļa. Galvenais faktors, kas šeit krietni svarā ir pretlikumība. Kas attiecas uz materiālo sub-

strātu, tad jāņem vērā cilvēka izturēšanos. Viņš var būt aktīvs — zagt, nonāvēt u. t. t., vai arī pasīvs — nedarīt to, kas viņam pienākas. Bet ar to vien vēl nepietiek. Tas ir tikai soda objektīvais elements. Jāievēro arī subjektīvais elements — psihiskā izturēšanās, viņam jābūt vainīgam.

Noziegumam jāatbilst atsevišķam tipam, — tie ir atsevišķi noziegumu sastāvi. Liela vēriba jāpiegriež cilvēka izturēšanās. Viņš var šaut, durt, bet viņam var arī nebūt nodoms nonāvēt kādu. Vai cilvēks ir vainīgs, vai nav, to izšķir tiesa. Var taču gadīties, kad šāviens notiek aiz pārskatīšanās, vai nejauši iet vajā — tā nav slepkavība. Vai arī notiek tā, ka cilvēks ieiet dziļā mežā un šauj kokā, bet nelaimīgā kārtā viņš trāpa taisni kādu cilvēku, un tas tiek nonāvēts.

Tāpat iespējama nonāvēšana aizstāvoties. Tā tad, cilvēks bieži var būt nevainīgs kādā nonāvēšanā, un nav sodāms.

Runa vienmēr iet par cilvēku. Cilvēks ir soda **subjekts**. Izšķir arī bērnus un pieaugušus. Vecākās tiesībās mēs redzam, ka ir sodīti pat dzīvnieki un akmeņi, kas uzkrītuši kādam cilvēkam to nonāvējot. Attīstītie un kultūrālie cilvēki pirmā vietā nostāda objektīvo elementu — tiesiska labuma aizskārumu, bet ne taisni pašu vainu. Notiesājamais subjekts var būt vienīgi cilvēks. Juridiska persona sastāv no atsevišķām fiziskām personām (homo sapiens).

Šeit ir 2 uzskati, jeb mācības:

1) **Savinji** dibinātā mācība: juridiska persona nevar izdarīt noziegumu, ja piemēram, akciju sabiedrība nevar nonāvēt, noslepkavot, bet gan tikai atsevišķi cilvēki. Vienu cilvēku var pakārt, var pakārt arī desmit, bet akciju sabiedrību nevar pakārt. Juridiska persona eksistē tikai tik ilgi, kā mēr valsts viņu kā tādu atzīst. Ja kāds direktors kautko izdara, tad to ir darījusi atsevišķa persona, nevis visa sabiedrība.

2) **Otto Gierke**: Ja dziļāki ieskatamies vēsturē, tad redzam, ka juridiskas personas nav vecākas par valsti. Fiziskas personas ir jau pirms valsts rašanās, bet viņu tiesību un darbības spējas pastāv tikai tik ilgi, cik ilgi pastāv valsts. Ir arī tādas fiziskas personas, kužām trūkst faktiskās iespējas izvest kādu noziegumu. Juridiskām personām var piemērot smagāko (un tikai to) soda veidu — nāves sodu, tad viņas acumirkli tiek iznīcinātas.

Tāpat ar naudas sodu — jāmaksā akciju sabiedrības kasei.

Bet mēs ar sodu draudam direktoriem, vai kaseriem — vadošiem orgāniem. Ar to pietiek, lai eventuāli atturētu no noziegumiem, — no letilitārā viedokļa skatoties ar to pietiek.

Imputatio — pieskaitāmība.

Tāpat kā cilvēkam ir gan labās, gan ļaunās puses, tāpat viņš ir arī atbildīgs gan par labo gan ļauno. Ko viņš izdara, tas tiek viņam pieskaitīts, un viņam jānes par to atbildība. Šis jēdziens ir ļoti lēni attīstījies. Romiešiem bija, tāds, kam nebija imputatio. Tas bija „**furiosus**“ — ārpātīgais. „Furiosus“ ir tāds cilvēks, kam nav savas patstāvīgas gribas — volūntas. Patiesībā volūntas ir tikai viena pieskaitāmības daļa. Šī somiešu mācība ir aplama. Vienpusīga bija arī itāļa **Farinatus** mācība — furiosus ir tas, kas nezina ko viņš dara (savu darbu viņš neapzina) — nesciencius.

Tagad ir skaidrs ka intelektuālo un psihisko elementu ir jāšķir. Abi divi viņi atrodas pieskaitāmībā.

Intelektuālais sadalās:

a) priekšstata īpašība

b) novērtēšanas īpašība — ko es sev ņemu kā priekšstatu, to arī vajaga pareizi novērtēt.

Psichiskais (psīcho-dināmiskais) elements sadalās:

a) dispozīcijas iespējā — pārvērst garīgo notikumu

darbā, spēkā, t. i. darīt to, ko vispirms ar intelekta palīdzību ir priekšstatījis.

b) cilvēkam jāreķinājas ar ierobežojumiem un likumiem. Ar to; ka cilvēks vadās no tā, viņš atšķiras no zvēriem.

Krimināltiesībām no svara tikai tiktālu, cik daudz lieta grozas ap sliktiem darbiem. Šis pieskaitamības jēdziens ir apskatīts no daudziem filozofiem. Empiriski ir pilnīgi skaidrs, ka normāls cilvēks ir pieskaitams. Tiesai nav jāpierāda šāda normāla cilvēka pieskaitamība, tā tiek jau presumēta. Apvainotā advokāts gan var pacelt jautājumu par apvainotā nepieskaitamību konkrētā gadījumā.

Nepieskaitamība sadalās 2 lielās pamatdaļās :

- a) normāla nepieskaitamība, un
- b) nenormāla nepieskaitamība

Pieskaitamība cilvēkam nerodas piepeši. Pamazām attīstoties viņš to iemanto.

Šeit jāieziei cauri attīstības stadija no bērna līdz pieaugušam. Bērnā tādā kārtā ir normāla nepieskaitamība. Jau seni romieši bija tāds noteikums, ka mazā vecumā nemaz nerunāja par imputatio. Romieši teica, ka bērni pirmos 7 gados ir „infantes“ — līdzīgi dzīvniekiem bērnam nav absolūti nekādas pieskaitamības spējas. No 7—14. g., no „infantia“ līdz „pubertas“ attīstās pieskaitamības spējas. Par bērniem saka, ka infantes neesot spējīgi aptvert jaunumu. Pie mums pilngadību skaita ar 21. g. sasniegšanu. Mūsdienās tiek noteikts vecums arī absolūtai nepieskaitamībai, kas atbilst romiešu „doli in capax“ (nespēja aptvert jauno). Pie mums tas ir noteikts līdz 14. g. Skandināvijā 15. g. Francijas 1902. g. tiesības nosaka 13 g. Novērojams, ka šī vecuma robežas tiek paplašinātas no ziemeļiem uz dienvidiem. Tas stāv sakarā ar to, kā dienvidnieki ātrāk attīstās.

Faktiski mums būtu jāierobežo pilnīgi bērnu sodīšana, bet jāpiegriež liela vērība viņu audzināšanai.

No 10—16, 13—17, 14—18 gadiem bērnam ir relatīvā nepieskaitamība. Bet arī šeit mēs faktiski nedrīkstētu vilkt tik stingru robežu. Par to ir ļoti daudz rakstīts. Kā vācieši tā franči šeit rīkojas nepareizi, jo viņi piegriež vērību tikai intelektuālai daļai, bet ne psihodināmiskai daļai, ārējiem iespaidiem, kas ir ievēroti krievu 1903. g. tiesībās.

Kāpēc cilvēks ar 21. g. ir pilngadīgs, bet ar 18 pieskaitamības spējīgs? Tas ir tāpēc, ka cilvēkam, lai no slēgtu kādu līgumu, ir jābūt daudz vairāk attīstītam, nekā vienīgi lai zinātu, ka nedrīkst zagt un laupīt.

Likums runā par:

1. Gara spēju traucējumiem,
2. Apziņas trūkumu,
3. Psihiskām kļūdām.

1. **Gara spēju traucējumi.** Šādi traucējumi ir idiotiem un tamlīdzīgiem, kam jau no dzimšanas garīgās spējas ir traucētas. Izšķir:

- a) absolūti idioti, un
- b) t. i. muļķa cilvēki.

Muļķība savā ziņā ir vāja idiotisma forma.

2. **Apziņas trūkums** — cilvēks paliek ārprātīgs. Šeit ir aizskārta un traucēta intelektuālā puse, griba — voluntas — šeit nekrīt svarā. Šāds stāvoklis var būt zināmu laiku, bet var būt arī visu mūžu. Tāpēc viņu sadala 2 daļās:

- a) konstants, un
- b) intervalos — ir gadījumu,

kad slimais kļūst pavisam saprātīgs. Šādiem vājprātīgiem rādās dažādas hallūcinācijas un illūzijas. Ja viņi noziedzas pret likumu, tad šī pretlikumīgā darbība paliek, tikai viņi tiek attaisnoti.

3. **Garīgās darbības slimīgi traucējumi.** Šeit pieder kurlmēmie. Kurlmēms tiek uzskatīts kā pieskaitā-

mības nespējīgs. Šeit pieder arī fizioloģiskie afekti — nepastāvīgi stāvokļi. Bezapziņas stāvoklis ir nepieskaitāms. Arī guļošs cilvēks atrodas nepieskaitāmības stāvoklī; tāpat mēnešsirdzīgam nav jāatbild par šai stāvokli izdarīto.

Šai grupai jāpieskaita arī hipnozes stāvoklis, tāpat dzēruma stāvoklis. Te gan jāizšķir dažādas kategorijas, pēc narkozes dožu lieluma, kuŗu attiecīgais cilvēks ir ieņēmis. Lielākai cilvēku daļai uztraukuma stāvokli vairs nav pilnīgas novērtēšanas spējas. Tas ir slimīgs stāvoklis.

Ir gadījumi, un pie tam diezgan bieži, ka noziedzniekam trūkst nepieciešamās drosmes noziegumā izdarīšanai. Tad viņš iedzer. Ja šādus gadījumus arī atzitu par nepieskaitāmiem, tad tiesas būtu jāslēdz. Ar tādu apzīnīgu piedzeršanos nerēķinas, bet gan ar tādiem, kas jau ilgu laiku lieto narkozi.

Viss sacītais stāv ciešā sakarā ar medicīnu.

Objekts, priekšmets.

Noziedzīgas darbības objekts ir tiesība aizsargāt labumus. Gandrīz katrs labums, manta ir tiesību aizsargāta, tomēr ir arī tādi, kuŗus tiesības neizsargā. Tas atkarājas no likuma kōdekiem. No „lege lata viedokļa ir noteikti labumi, kas tiek apsargāti — tie ir objekti. Bet tiesisks labums var šo tiesību aizsardzību arī pazaudēt, tas notiek sekošos gadījumos:

1) Kad pats likums tiesiskam labumam atņem savu aizsardzību. Piemēram, kaŗa gadījumā. Pastāv sens likums, ka cilvēku dzīvību nedrīkst aizskārt. Bet kaŗā, cīņā pretinieks ir jānonāvē; par to nesaņem sodu, bet pat uzslavu. Bet ja arī kaŗa laikā kāds civiliedzīvotājs nonāvēs otru, tad viņš tiks sodīts, jo nonāvēt drīkst tikai pretinieku.

2) Kad kādam likums uzliek pienākumu aizskārt otra īpašumu. Piemēram, policijai. Dažiem ir tiesības

atņemt otram tiesiskus labumus, pat dzīvību, bet viņu pašu atstāj neaizskārtu. Piemēram, bende nonāvē, un viņam tas jādara, bet neviens nesodīti nedrīkst viņu par to nonāvēt. Ja šādu darbu izdara cits, ne bende, tad tā jau ir slepkavība.

Tāpat tiesnesim ir tiesības atņemt kādam cilvēkam viņa lietas, ja tas nevar samaksāt savu parādu. Katrā citā gadījumā šāda atņemšana ir laupīšana un tiek sodīta.

Šeit pieder 3 elementi:

- 1) Šādam darbam jāiziet no kompetentās instances, personas.
- 2) Jāievēro zināma forma, priekšraksti.
- 3) Šāds darbs nedrīkst saturēt kautko absolūti noziedzīgu. Piem. bende nedrīkst patstāvīgi un noziedzīgā kārtā nonāvēt.

„Augstskola Mājā“ Nr. 81.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33. g.)

5. lekcija.

Jāizšķir :

1) Tiesisks pienākums.

2) Tiesiska pavēle.

3) Daži runā arī par **aroda tiesībām** — negotiones.

Pie šīs daļas pieskaitāmi visi tie gadījumi, kad ārsti reizēm cilvēku sagraiza, nogriež atsevišķus locekļus, u. t. t. Tas ir atļauts, jo tā ir aroda tiesība, protams, ja viņi to nedara noziedzīgā kārtā. Ķirurgs gan negriež cilvēka ķermeni lai to ievainotu, bet gan lai izārstētu, tāpēc arī tas ir atļauts.

4) **Ievainotā piekrišana** — volenti non fit iniuria. Kareivjiem atrodoties kaujas līnijās bieži nāk priekšā gadījumi, kad kāds kareivis tiek tik smagi ievainots, ka par izveseļošanas nevaram runāt. Tad viņa biedrs to nonāvē aiz līdzjūtības. Lai gan ievainotais ir pats lūdzis viņu nonāvēt, tomēr likums šeit izturas noraidoši — dzi-

vība nepieder pašam cilvēkam bet visai cilvēcei, vismaz viņa tuviniekiem. Galvenā kārtā šeit lieta negrozas ap pašu dzīvību, bet ap to, ka otram nedrīkst atņemt dzīvību. Beigās ir ļoti grūti pierādīt, ka ievainotais pats ir lūdzis viņu nonāvēt.

Baznīca nosaka, ka katrā cilvēcīgā būtņē ir cilvēcīga dvēsele, un cilvēkam nav tiesības šo dvēseli šķirt no miesas.

Arī **Brindings** ir izteicies par šo jautājumu. Ārsts var nonāvēt kādu slimnieku, ja kāda komisija (valdības iecelta) nolemj, ka attiecīgais cilvēks nav dzīves spējīgs.

Tā patiesībā ir jau tiesa.

Bet ja ārsts to dara viens pats, bet aiz līdzjūtības, ko var pierādīt, tad viņam sods tiek mīkstināts, bet nesodīt viņu nevar.

5) Kas izmanto savas tiesības, tas otram nenodara neko sliktu. Vecāki drīkst pērt savus bērnus. Jo bērns ir mazāks, jo lielākas tiesības uz to ir vecākiem. Agrāk šīs tiesības tika paplašinātas, attiecinot tās arī uz skolotājiem, kas drīkstēja skolā pārmācīt jau krietni vecākus bērnus. Tāpat tas bija arī cietumos.

Bet ja šādas pārmācības tiesības paliek par spīdzi nāšanu, tad attiecīgais objekts tiek aizsargāts.

6) **Pašpalīdzība**. Kāmēr cilvēks saņem valsts apsardzību, tikmēr viņam pašam nav jāaizsargājas — valstij pieder apsardzības tiesības. Ja tev kāds uzbrūk, tad tev jāsauc policija

Valsts atstāj arī pilsoņiem dažas funkcijas;

a) **Noziedznieku saņemšana**; t. i. saņemt kādu ciet, kas ir bijis brīvs. Jūs varat šaturēt, saņemt noziedznieku, kāmēr atnāk policija.

Šeit valsts jem pilsoņus palīgā.

b) **Apķīlāšana**. Ja kāds medī tur, kur tikai jums ir tiesības medīt, tad jūs varat šim medniekam atņemt ieroci, maksšķerņiekam maksšķeri, un t. t., pie tam viņam nav tiesības aizsargāties.

Ja kāds dara pretlikumīgu uzbrukumu, tad drīkst aizsargāties. Piemēram, ja kāds noziedznieks mēģinā no-

slepkavot ar dunci, tad aizsargājoties var viņam pašam durt. Katram cilvēkam ir jācinās par savām tiesībām, jo tikai cīņa uztur tiesības, un kas necīnas, tas nav tiesību vērts, tā saka **Jiherings**. Cilvēkam vajaga aizstāvēt savu dzīvi, tad tā aizstāvēs arī viņu, saka Jiherings. — Tas ir pilsonisks tikums.

Jiherings šo savu metodi arī vēl paplašina — netikai sevi ir jāaizsīd, bet jāaizstāv arī svešas tiesības. Ja es redzu, ka kāds grib otru nonāvēt, tad man ir tiesības viņu pašu nonāvēt. Tā tad ir nevien nepieciešama aizsargāšanās, bet arī nepieciešama palīdzība. Tā ir Jiheringa mācība.

Uzbrukumam jābūt noteikti pretlikumīgam, un arī pašaizsargāšanās darbībai jābūt dibinātai. Ja es zinu, ka kāds grib mani nonāvēt, un tāpēc es uzbruku viņam no muguras puses, un to nošauju — šeit vairs nav pašaizsargāšanās, un šāda darbība nav attaisnojama. Arī pašaizsargāšanās darbībai jābūt godīgai — bona fide. Piemēram, kāds grib uzbrukt manām tiesībām, bet es aizstāvos — uzbrucējs tagad ir pašaizsardzības stāvoklī, un var mani nonāvēt. Tā ir provocēta aizsargāšanās, un tāda nedrīkst būt.

Ja kāds zog, un jūs noķerat viņu taisni tai brīdī, kad viņš sajem maisu, tad jūs esat pašaizsardzības stāvoklī, un varat viņu nonāvēt; bet ja jūs redzat viņu bēgot, tad nav nekāda pašaizsardzība.

Ja kāds jau ir nonāvēts, tad slepkavu tomēr nevar nonāvēt. Pašaizsargāšanās ir tikai, kad uzbrukumu var novērst, bet kad tas jau noticis, tad nevaram vairs runāt par pašaizsardzību, bet vienīgi par atbaidību.

Necessitas — nepieciešamība. Šīs nepieciešamības apakšklase ir nepieciešama aizstāvēšanās. Kas tad ir nepieciešamība (necessitas)? Pamatdoma ir tā, ka šeit lieta grozas ap tiesiski aizsargātu labumu koliziju. Cilvēkam ir pašuzturas dziņa, kas iet tik tālu, ka katrs cilvēks cīnās par savām tiesībām. Ja tagad izceltos ugunsgrēks kādās noslēgtās telpās, piem. teātrī, kino, tad katrs mēģinātu sevi glābt, pavisam maz, vai pat nemaz neie-

vērojot cita stāvokli. Lai gan šeit izpaužas vislielākais egoisms, tiesībām jārēķinas arī ar visu dzīvniecisko, kas atrodas cilvēkā — neccessitas nou habet legem. Tikai šādā nepieciešamības gadījumā ir atļauts, ka viens aizskar otra tiesības, piemēram, grūžot otru sāņus, to ievaino.

Šāda rīcība, turpretim, pilnīgi neattaisnojama, ja to izdara meklējot pazudušo zīmuli pūlī.

Kolizija vienmēr iziet uz personisko. Piemēram, es sajamu 2 citācijas uz divām tiesu sēdēm. Šeit atkal ir nepieciešamība. Abās vietās es nevaru ierasties, tāpēc arī mani nevar saukt pie atbildības par neiespējamā neizpildīšanu. Šeit no abām jāizvēlas svarīgākā, un tur jāiet. Tāpat ja ārstu reizē izsauc pie vairākiem slimniekiem, tad viņam jāiet tur, kur viņš ir nepieciešamāks.

Ja deg kāda māja, kurai blakus stāv kāda koka ēka, un aiz šīs koka ēkas atrodas kāda valsts ēka, tad, ja uguns draud pāriet uz koka ēku, un līdz ar to apdraudot valsts ēku, šo koka būvi var noplēst. To prasa nepieciešamība.

Var būt arī tāds gadījums, kad kāds sliktst, bet cilvēki, kas to redz, neprot peldēt. Tuvumā stāv pieslēgta kāda laiva. Šis cilvēks ar spēku salauž atslēgu, un atbrīvo laivu — kāda cita īpašumu. Bet ja nu laivas īpašnieks redz, ka kāds grib aizvest viņa laivu, pieskrien klāt un aizstāv savu īpašumu — tad šis otrs cilvēks var atgrūst īpašnieku nost, bet nonāvēt viņu tam nav tiesības.

Ugunsgrēkā ugunsdzēsējs steidzas glābt kādu iedzīvotāju. Bet piepeši apstākļi mainās, un glābties var tikai viens cilvēks. Ugunsdzēsējs atgrūž mājas iedzīvotāju, lai pats glābtos — to viņš nedrīkst darīt. Ja, turpretim, šo iedzīvotāju atgrūž kāds cits šīs mājas iedzīvotājs, tad šai gadījumā viņam nevar to liegt — viņš to drīkst. Šis princips, ka drīkst glābt savu dzīvību, lai arī cita cilvēka dzīvība tāpēc ietu bojā — ir atļauts, izņemot gadījumu, kad vienam ir pienākums glābt otru.

Bet ja tiesnesis saņem vēstuli, kurā teikts: ja viņš zināmu cilvēku notiesās, tad viņu nonāvēs — vai tiesnesis šādā gadījumā drīkst vainīgo palaist vaļā nesodītu? To

viņš nedrīkst, kaut arī viņa dzīvība būtu apdraudēta. Viņam jāspriež pēc sirdsapziņas.

Kāds kuģis iet bojā, piem., uzduras kādai zemūdens klintij. Pasažieri mēģina glābties peldot, tomēr ar laiku viņi nogurst. Te piepeši divi ierauga balķi un mēģina pie tā turēties. Tomēr balķis spēj nest tikai viena cilvēka svaru. Viens no peldētājiem atgrūž otru un pats paliek pie balķa. Te atkal ir neecessitas. Bet ja tas, kas sēž uz balķa, dod sitienu otram, kas viņu mēģina noraut no balķa, un otrs noslikst. Tā ir paš aizsargāšanās nepieciešamības gadījumā, un abi gadījumi nav sodāmi.

Noziedzīgā darbība.

Parasti ar darbību saprot kautko aktīvu. Juridiski ar to saprot cilvēka izturēšanos, uzvešanos. Var būt — darbība — eomisio, vai bezdarbība — omisio.

Ja notiek kautkas sliktas, bet es šeit neesmu jēmis dalību, tad arī mani nevar notiesāt.

Mums jāizšķir 2 puses:

- 1) ārējā, mēchaniskā, objektīvā, un
- 2) iekšējā, psihiskā, subjektīvā.

Vaina no psihiskās, subjektīvās puses var būt arī tāda, kas nemaz nav ļauna. Šeit lielu lomu spēlē pieskaitāmība. Ja kāds ir nonāvēts, tad otru par to var sodīt tikai tad, ja starp abiem velk zināmas konzekvences.

Vajaga būt arī kādam mēchaniskam sakaram. Izšķir atsevišķas formas atkarībā no tā, kāds ir šis sakars. Visvienkāršākā forma ir tā, kur kāds cilvēks izdara kautko tāpēc, ka viņa psihe to prasa. Viņš to gribēja, un arī izdarīja. Viņš gribēja vienu nonāvēt, pajēma nazi, un nodūra šo cilvēku. Tā ir **nodomāta slepkavība**.

Bet var būt arī tāds gadījums, kur psihei nav nekāda sakara ar mēchanisko darbu. Viens šauj, un aiz pārskatīšanās nonāvē kādu. Tas jau ir kas cits; psihiskā puse te ir pavisam cita.

Vainas formas:

- I nodoms — dolus.
- II vieglprātība.

Nodoms. Noziegums ir izdarīts ar nodomu tikai tad, ja konkrētā gadījumā kāds ir tiešām paredzējis savas darbības sekas. Nodoms stāv ciešā sakarā ar intelektuālo un impulsīvo elementu.

Intelektuālais elements — iepriekš nodomāta darbība — cilvēks apzinaš sekas, bet šī zināšana nav absolūta. Ārējās darbības un priekšstata kongruence nav absolūta. Absolūto nezināšanu mēs saucam par absolūto inkongruenci. Maldīšanās — „**error**“.

Runājot par cilvēka isturēšanos, mums jāievēro nākotnes paredzēšana. Mēs maz zinām par pagātņi, bet vēl mazāk par nākotņi. Tomēr par **tuvāko** nākotņi mēs varam kautko zināt (protams, ne par to, kas notiks 10, 100 gadus vēlāk). Šo tuvāko nākotņi mēs varam paredzēt vadoties no piedzīvojumiem. Piemēram, mēs zinām, ka ja skriesim, tad mērķi sasniegsim daudz ātrāki, bet mēs arī zinām, ka revolvera atsperi nospiežot iet vajā šāviens, cilvēkam iedurot plūst asinis, u. t. t.

Tās ir sekas, kas notiek rodoties zināmiem pārgrozījumiem ārējā pasaulē. Slēdzieni te tiek taisīti pēc piedzīvojumiem. Ja kāds sit otram ar dūri, vai dod plauku, tad tas cietušam radīs nepatīkamu sajūtu, bet viņš tomēr nemirs. Bet var būt arī tāds gadījums, ka cilvēks nomirst arī no plaukas. Ta ir varbūtība.

Mums ir jāizšķir:

- 1) **nepieciešamas** sekas;
- 2) **varbūtējas** sekas;
- 3) **iespējamās** sekas.

Bet ko tad varam pieskaitīt. Par to, ka cilvēks nevar paredzēt visu iespējamo, nevar būt šaubu, jo gandrīz viss ir iespējams. Tāpēc arī par to, ka cilvēks nav paredzējis iespējamo, viņu nevar sodīt.

Par gadījumu nekad neatbild. Lai sodītu, tad sekām jābūt vismaz varbūtējām.

Absolūtā nezināšana — nepareizs priekšstats. Jāizšķir:

- 1) **error facti** — kāds cilvēks dzird kļedzienu, un

domā, ka kliežis ir bērns, bet faktiski tas ir bijis tikai kaķis;

2) **error iuris** — tiesiska nezināšana. Šai gadījumā cilvēks var maldīties par savas rīcības tiesiskumu, vai pret tiesiskumu, kā arī attiecībā uz soda mēru (**error iuris criminalis**). Kļūda tiesībās nav pielaidama. Arī likumus un tiesības katram ir jāzin. Ar nezināšanu neviens nevar atļaut savu darbību. Bet cilvēkiem vajaga arī dot iespēju orientēties tiesībās, kāpēc likumi tiek publicēti.

Delictum putativum — kautkur tiek izsludināts aplenkuma stāvoklis, un tiek aizliegts pēc plkst. 6 iziet uz ielas. Bet šis stāvoklis ilgst tikai vienu dienu un nākošā dienā tiek jau atcelts. Bet ja nu šo atcēlumu kāds pilsonis nezina, bet tomēr iziet pēc sešiem uz ielas un slēpdamies dodas pa to, lai gan tas vairs nav noliegts, tad te ir **delictum putativum**.

Šāda rīcība nav sodāma, jo nodoms nevar mainīt faktu.

Impulss — cilvēka griba. Bet ko tad sauc par gribu?

Sākumā pastāvēja tāds uzskats, ka cilvēks ir patstāvīgs, neatkarīgs mikrokosms, un tā kā griba ir neatkarīga, tad viņu var sodīt. Tā ir **indeterministu** mācība — tikai tāpēc, ka griba ir brīva, cilvēku var saukt pie atbildības.

Bet mēs tomēr neesam tik brīvi. Taisni otrādi — mēs bieži un no daudzām pusēm tiekam ietekmēti, no baznīcas, vecākiem, dabas, u. t. t.

Mēs runājam jau par vainas formām.

1 — nodoms — **dolus**. Šeit smaguma punkts atrodas intelektuālā momentā, priekšstatā.

Attiecībā uz **dolus** jāizšķir vairākas formas:

1) **dolus directus** — šeit noziedzniekam ir jau noteikts nodoms. Piemēram, kāds nodomā otru nošaut, un to arī izdara. Priekšstatā moments šē sakrīt ar impulsu.

Lai gan šī ir vecākā **dolus** forma, tomēr viņa nav svarīgākā, un mūsu dienās viņa nobīdīta aizmugurē.

2) **dolus eventualis** — šeit ir intelekts, bet impulss

nesniedzas tik tālu. Pats rezultāts attiecīgo personu neinteresē, bet ja viņš tomēr nāk, tad viņu arī nemēģina novērst.

Kāds ārsts izmeklēja dzīva cilvēka sirdi. Viņš nebūt nevēlas šī cilvēka nāvi, bet tomēr paredz, ka šis cilvēks mirs, un viņš arī nespej vajadzīgos soļus, bet ļauj šim cilvēkam mirt. — Šo ārstu notiesātu.

Tas pats arī ar apvainojumu. Nevar pēc tam teikt — es to negribēju, es negribēju apvainot. — Impulss šādos gadījumos neiet tik tālu;

3) **dolus primiditalis** — šeit bez nodoma nāk klāt arī apdoma;

4) **dolus specialis** — kur mērķis ir speciāli panākumi;

5) **dolus generalis** — šeit seko vairāki rezultāti;

6) **dolus subsequens** — tā ir pretruna, viņš neder. Piemēram, aiz pārskatīšanās kāds ir ticis ieslēgts. Kāds, kas tur vēlāk ieradies uz viņa klauvēšanu atbild: „ja tu esi tik ilgi palicis tur iekšā, tad paliec vēl!“ Tas ir dolus subsequens, jo nodoms rodas tikai pēc darba. Bet tā ir pretruna.

„Augstskola Mājā“ Nr. 82.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33. g.)

6. lekcija.

Blakus šai svarīgai vainas formai ir otra vieglāka:

II Viegļprātība — impudentia. Šeit nav sastopams nodoms, pat ne dolus eventualis.

Attiecībā uz intelektuālo un impulsīvo elementu šeit jāatzīmē:

intellektuālais — paredzēšana, zināšana;

impulsīvais — pēc panākumiem, piedzīvojumiem.

Šai otrā formā soda tāpēc, ka vajaga paredzēt sekas, vajaga tās zināt.

Es gribēju izdarīt tikai pusi, bet izdarīju visu — līdz rezultātam; es esmu domājis tikai līdz pusei, bet man vajadzēja iepriekš paredzēt, ka varu nonākt arī pie rezultāta.

Ja manā istabā stāv kāds soliņš, es pajemu viņu, un izmetu pa logu. Šis soliņš trāpa kādu cilvēku, un to nonāvē. Es to nebiju paredzējis, un arī negribēju, bet tas nu ir noticis. Bet man to vajadzēja paredzēt, vajadzēja būt uzmanīgam.

Tāpat ja kāds noīrē koka mājā istabu, un šauj sienās. Viņam tomēr vajaga paredzēt, ka lode var būt stiprāka, un iziet cauri sienai.

Ja šāds gadījums notiek biezā mežā, tad to tomēr nevar paredzēt.

a) smagā forma sniedzas līdz dolus eventualis — tā ir luxoriae

b) negligentiae — vieglākā forma.

Pirmā gadījumā — luxuria — attiecīgās darbības rezultātu varēja paredzēt, bet pārgalvībā iedomājas, ka, varbūt, rezultāts izpaliks.

Piemēram, uz kādu mērķē no šautenes, iepriekš nepārliecinoties, vai šautene ir pielādēta, vai nē.

Otrā gadījumā nav bijusi nekāda noziedzīga doma un arī liktenis netiek izaicināts.

Braucot ar auto parasti attīsta lielāku ātrumu nekā tas atļauts. Tā jau ir neuzmanība.

Bieži nāk priekšā gadījumi, kad pa dzelzceļa vagonu logiem izmet tukšas pudeles, kas ievaino dzelzceļa sargus. Vainīgam katrā ziņā vajadzēja apdomāt savas rīcības varbūtējās sekas, kā arī to, ka šāda rīcība ir pret sabiedriskām parašām.

Noziedzīgas darbības iedarbība.

Ja ar savu darbību kautko izdara, tad var iedomāties arī rezultātu. **Crimen in itinere** — noziedzīgais nodoms vēl tikai tiek realizēts, faktiski atrodas ceļā uz noziegumu. Paceļas jautājums, vai sodīt var tikai beigās vai jau „ceļā”, t. i., vai var sodīt sagatavošanos un mēģinājumu.

Noziegums ir pabeigts, ja ir noticis noziedzīgais. Piemēram, es gribu kādu nonāvēt, un to arī izdaru; es gri-

bu laupīt, un arī tiešam kādu aplaupu, es gribu zagt un arī zogu.

No tā acumirkļa, kad cilvēka psihē rodas noziedzīgs nodoms, līdz pat šī nodoma realizēšanai ir garš ceļš. Kas tad īsti ir sodāms?

Apskatīsim noziedzīgās darbības izcelšanos. Baznīca māca, ka grēcīgs ir jau noziedzīgais nodoms. Tomēr viņa nesaka, ka tas ir sodāms. Cogitationis poenam nemo patitur — domāšanu neviens nesoda. Nesoda tāpēc, ka tur atrodas subjektīvais elements. Sodīšanai katrā ziņā nepieciešams arī objektīvais elements. Mēs nevaram zināt, ko domā otrs cilvēks. Kāmēr nav nekādas briesmas, kāmēr nav nekāds ļaunums, tikmēr krimināltiesībām nav interese iejaukties.

Citādi tas bija inkvizīcijas laikos. Tad sodīja jau vienīgi par to, ka nepieturējās pie dogmām. Gluži tāpat tas ir arī tagadējā Krievijā.

Izejas punkts vienmēr ir atsevišķa cilvēka psīche. Mēs varam domāt ko gribam, bet

1) mēs nezīnam ko kāds domā, un

2) ja mēs arī to zinātu, tad tomēr nevar zināt ko viņš rītā darīs.

Arī runāšanu nevar sodīt, izņemot gadījumus, kad tā izsaka „delictum sui generis“, piem., draudus — „es tevī nonāvēšu“, u. t. t. Draudi vienmēr uzbudina cilvēkus, tāpēc arī viņu soda, jo nedrīkst satricināt otra cilvēka dvēseles mieru.

Vienmēr nevajaga arī sacīt, bet tikai **sagatavoties** — piem., pajemt līdzī ieroci. Ja es iegādājos revolveri, nazi, kādas indes; ja es pielādēju revolveri, uztrīnu nazi — tā ir sagatavošanās.

Ja kāds grib otru cilvēku nonāvēt Rīgā. Viņš aizbrauc Jelgavā un noīrē istabu, bet pēc tam brauc atkal atpakaļ Rīgā, lai nonāvētu attiecīgo cilvēku — tā ir sagatavošanās. Vēl gan nekas nav noticis, bet briesmas ir.

Bet tāpēc vien, ja kāds iegādājas revolveri, nevar tūlīt taisīt slēdzienu, ka viņš grib nonāvēt, jo citādi šādas lietas jau nemaz nevarētu pārdot.

Bet attiecīgā persona ir gājusi vēl tālāk. Šī nākošā stadija ir **mēģinājums**. Šeit vēl attiecīgais darbs nav pabeigts. Pēc franču 19. g. s. sodu likumiem noziedzīgas darbības izvešanas sākumu soda tāpat kā pabeigtu.

19. g. s. beigās mēģinājumu soda jau ar mazāku sodu, jo objektīvais moments šeit ir mazāks (subjektīvais ir vienāds).

Sevišķi smagos noziegumos likumi tomēr neizšķir vai ir noticis tikai mēģinājums, vai darbība pabeigta.

Mēģinājums nav pabeigts, ja vainīgais to atstājis — nav pabeidzis un otrkārt, no vainīgā neatkarīgu apstākļu dēļ. Mēģinājums ir briesmas radoša darbība, bet mēģinājumus soda tikai sevišķi nopietnos gadījumos. Bezdarbības mēģinājums ir iespējams, bet nav sodāms (Bindings).

Atteikšanās. Atteikšanās ir labprātīgi atstāts noziegums. Atteikšanās pamats ir kriminālpolitisks. Atteikšanās iespējama tad, ja viss ir izdarīts, un kaitīgās sekas iespējams novērst tikai ar konkrētu pretdarbību — labprātīgi, pirms nozieguma notikšanas, un bez sekām, noteiktā laikā.

Bandas un savvērestības organizācijas.

Bande, Bandung — apvienības, kas vienojušās vairāku nodziedzīgu darbību izdarīšanai.

Līdzdalība aptver pabalstišanu un uzkūdišanu. Pabalstišana pēc code criminal sodāma līdztekus. Pēc vācu tiesībām — mīkstāki.

Šeit pastāv vairākas teorijas: objektīvas, subjektīvas, jauktas, negatīvas teorijas.

Objektīvas — Feuerbachs noteic starpību starp pabalstītāju un līdzdalībnieku vienīgi ar ārējiem kritērijiem. **Subjektīvās** — nozieguma psihe — noteikts un nenoteikts nodoms (Glasers). Pielaižams, ka pabalstītājs paliks

par tādu arī ja tas izdaris galveno darbību. Abas šīs teorijas tomēr ir stipri vienpusīgas.

Jauktās teorijās pārsvarā objektīvais elements. Šķīro mēģinājumu un nosacījumu. Ar cēlonību tās apzīmē darbību, kas šķīro noziedzīgās darbības sastāvu. Pabalstītājs apzinas, ka viņa darbība nav cēloniska, un viņš negrib būt par cēloni. Sakaru starp izdarītāju un pabalstītāju pēc Birkmeyera domām nodibina „das Wollen des verbrecherischen Gesamtfolges“. Šai teikumā arī ir Birkmeyera kļūda. Daži pilnīgi noliedz jebkādu atšķirību šai gadījumā: Tagancevs, Tujinskis, arī Lists un visstiprāk norvēģis Getz's, kas šai virzienā izdarītos mēģinājumus atzīst par senatnes atliekām. Līdzdalība pēc viņa domām ir tā pati netiešā izdarīšana. Mittelbare Tätigkeit objektīvā un subjektīvā nozīmē. Tāpēc nav vajadzīgs noteiktai līdzdalībai sevišķu sodāmību. Norvēģijas 1902. g. kodekā šīs domas ir jēmušas pārsvaru. Ar to Norvēģijas pozitīvās tiesības atgriežas pie franču code pénal.

Pabalstītāja darbība in abstractum nav svarīga. Ja viņa notiek, piemēram, citas personas izdarītā noziedzīgā sastāvā, tad viņa būs līdzīga tam, ja to būtu izdarījis pats noziedzīgā sastāva izdarītājs. Pabalstītājā kā tādā impulss svārstas uz to, ko viņš dara, ne vairāk ne mazāk. Izdarītā darbībā viņu apvieno ne impulss, bet apziņa. Pabalstītājs apzinas to ko viņš dara. Tas nozīmē, ka viņa apziņa aptver ne tikai viņa paša aktivitāti, bet arī tās personas darbību, kurai viņš piepalīdz. Viņš apzinas, ka viņš sniedz palīdzību. Šis tad arī ir tas subjektīvais minimums, kas nepieciešams pabalstītājam.

Šo laika doktrīna iziet no tezes, ka pabalstīšana var būt vienīgi nodomāta, bet istenībā teorētiski nav izslēgta iespēja konstatēt neuzmanību. No otras puses nevar runāt par pabalstīšanas mēģinājumu.

Pabalstīšana var būt **fiziska** vai **intellektuāla**. Fiziska — līdzekļu piegādāšana, kavēkļu novēršana. Intellektuāla — dot padomus, apsoliņumus nekavēt, slēpt.

No otras puses pabalstīšana var būt izteikta palīdzība (aktīva pabalstīšana), vai palaidībā (pasīva pabalstīšana).

Dažos gadījumos pozitīvās tiesības paredz pabalstīšanu kā delictum sui generis, ieslēdzot to kriminālkodeksa sevišķā daļā.

Principā pabalstīšanu vispār atzīst par tādu, kas sodāma vieglāk kā līdzdarīšana. 1817. g. vācu kodekā: „Die Strafe des Gehilfes ist zu ermässigen“. Šveices 1818. g. projektā: „Var mīkstināt“. Vācu 1907. g.: „jāmīkstina“. Krievu 1903. g. 501. p. I daļā paredz pabalstīšana veidus. II daļā izšķir, vai pabalstīšana bijusi vērtīga vai mazvērtīga (sods mīkstināms).

Uzkūdišana.

Uzkūdišana ir izdarītāja vai līdzdarītāja piedabūšana izdarīt noziedzīgu nodarījumu.

Iespējams arī, ka persona, kas piedabūjusi otru piedalīties noziedzīgā nodarījumā bez tam pati jēn dalību tā izdarīšanā. Bet tīrā veidā uzskatītā dalība kā laika ziņā tā pēc sava rakstura atrodas ārpus noziedzīgas darbības izdarīšanas loka. Uzkūdišana tomēr nav saistīta ar tādām grūtībām kādas mēs sastopam atšķirot no tās pabalstīšanu. Uzkūdišanas gadījumā presumā: 1) ka uzkūdāmais vispirms ir pieskaitīgs, un ka viņam ir rīcības brīvība, kas nepieciešama lai cilvēku pieskaitītu viņa izdarītam noziedzīgam nodarījumam. Pretējā gadījumā mūms ir darīšana ar intelektuālu cēlonību.

Omni modus facturus — iespēja tikai intelektuāli pabalstīt ar padomiem vai citādi, bet uzkūdišana šeit nav.

2) presumā, ka uzkūditājam kā pēc valdošās doktrīnas tā pēc tagadnes tiesībām ir nodoms, kas saistīts uz noziedzīga rezultāta sasniegšanu ar uzkūdāmā vidutājību.

Iespējama arī uzkūdišana aiz neuzmanības. No otras puses iespējama arī nodomāta uzkūdišana uz nenodomātu noziegumu.

No ārējās puses, vispirms, uzskūditājam jāpiedabū noteikta persona izdarīt noteiktu nodarījumu. Uzskūdišanai nepietiek, ja citu klātbūtnē kāds atklāj noziedzīga nodarījuma plānu, vai ja uzslavē citiem klātesot noziedzīgus nodarījums, vai uzmušina pūli uz noziedzīgiem nodarījumiem.

Piedabūšanas veids pie tam nekrīt svarā, tikai nepieciešami, ka uzskūdamam paliek spēja vadīt savu rīcību.

No otras puses nepieciešams iespāids uz uzskūdamā psīchi, tā kā nevar uzskatīt par uzskūdišanu to vien, ka parāda apkārtņi kur izdarīt noziegumu. Tāpat lūgums nodot nepatiesu liecību arī nav uzskūdišana. Code poenāl paredz visus tos līdzekļus, ar kuŗu palīdzību iespējams uzskūdišanas akts. Tas bez šaubām, ir mākslots ierobežojums. Vācu 1870. g. Strafgesetz'ā arī uzskaitījums bija tikai piemēra dēļ. Jaunākie projekti pilnīgi atteikušies no piedabūšanas pajēmienu uzskaitīšanas. Pie tā paša pieturas Latvijas sodu likumu 49. p. Patiesībā ir arī grūti paredzēt likumā visu to kombināciju, kas rodas reālā dzīvē, iespējami izsmalcināti pajēmieni: darišanu priekšlikums, vai priekšlikums kautko nedarīt, ar šķietamu aprēķinu, ka tas radīs impulsu darīt pretējo. Bez tam uzskūdamam jāizdara noziegums, uz ko to piedabū. Bez tā uzskūdišana neskaitās par uzskūdišanu, un nav arī sodāma, izņemot gadījumus kuŗus paredz delictum sui generis. Nozieguma izdarišana tomēr nav nozieguma izdarišana līdz galam bez tādas stadijas sasniegšanas, kuŗa ir jau noziedzīga. **Jāizdara vismaz mēģinājums.** Protams, uzskūdamais var iet tālāk nekā tas pierunāts: **excessus mandati**, par ko uzskūditājs nav atbildīgs.

Ja uzskūditājs varējis paredzēt, bet nav paredzējis šādu excessus mandati, tad var rūnāt par neuzmanīgu uzskūdišanu.

Kautkas līdzīgs ir aģenta — provokatora darbība. „Agent provocateur“, kas gribējis novest viņa uzskūdito personu tikai līdz mēģinājuma stadijai, ar to cerību, ka viņš novērsīs nozieguma iestāšanos, bet tas viņam tomēr nav

izdevies. Še ir neuzmanības pazīmes par ko agentam — provokātoram var uzlikt atbildību.

Teorētiski uzskūditāja sodamība varētu būt vieglāka par izdarītāja sodamību, tomēr rēķinoties ar sociālām briesmām soda vienādi. Arī Latvijas sodu likuma 49. pantā paredz uzskūditājam tādu pašu sodu kā izdarītājam.

Līdzdalības (pabalstišanas un uzkūdišanas) aksesorijs raksturs.

Patapinot šo terminu (accessoritas) no civiltiesībām — no sakara starp galvenām un blakus lietām vecā doktrīna pārnesusi šās mācības veco formu: „accessorium sequitur principalem“ tas nozīmē, ka izdarītāja liktenis nosaka līdzdalībnieka likteni. Izdarītāja nodarījuma apjoms zināmā mērā noteic tā apjoma maksimumu, ko var pieskaitīt līdzdalībniekam. No iekšējās puses var arī iedomāties, ka ne viss tas, ko izdarījis izdarītājs, piešķir apjomu līdzdalībnieka darbībai. Līdzdalībnieka sodamība atkarājas no izdarītāja nodarījuma sodāmības, bet tikai zināmā mērā. Runāt par solidaritāti masu atbildību nevar nekādā ziņā. Attiecībā uz kārtību, kas ievērojama aplūkojot t. s. „sevišķus apstākļus un attiecības, kuŗās tie atrodas“ no līdzdalībnieka rakstura pareizas izpratnes atkarājas jautājums, kādu ietekmi atstāj šie sevišķie apstākļi uz līdzdalībnieka un izdarītāja atbildību.

„Augstskola Mājā“ № 83.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33. g.)

7. lekcija.

Sevišķi apstākļi un attiecības kādās atrodas izdarītājs no vienas puses un līdzdalībnieks no otras puses ir tādi: šie apstākļi no līdzdalībnieka puses nevar ietekmēt izdarītāju, bet ja otrādi, tad pēc krievu likumu 51. p. tādi arī nevar iespaidot atbildība. Nepareizs tas uzskats, itkā izdarītāja sodamība ar visiem apstākļiem un attiecībām noteic uzskaidro ar līdzdalības Liperakcesoro raksturu. Tas nav pareizi. Pirmkārt, attiecības un apstākļi, kas novērš,

pamazina vai palielina soda mēru: nepilngadība, radnieciskas attiecības. Nevār būt šaubu, ka šīs attiecības un apstākļi nemaz neaizskar līdzdalībnieka sodāmību.

Pamatā ir individuālas attiecības. Citā vietā ir tās attiecības, kas tieši rada konkrētā nozieguma nodarījumu. Piem., militārie noziegumi. Šais gadījumos noziegums atkarājas no speciālo pienākumn pārkāpumiem, kas guļ uz izdarītāju, un tikai uz izdarītāju. Kam šāda pienākuma nav, tas nevar to pārkāpt, un tāpēc nevar būt par tāda nozieguma izdarītāju vai līdzdalībnieku. Līdzdalībai sods netiek mīkstināts.

Otrkārt, daudzkārtīgā līdzdalība (divkārtīga pabalstīšana, uzkūdišana — uzkūdišana kombinēta ar pabalstīšanu), uzskatāma par parastu līdzdalību, pie kam pēdējā gadījumā līdzdalības smagākais veids aptver tās vieglāko veidu. Uzkūdišana uz pabalstīšanu uzskatāma kā paša noziedzīgā nodarījuma pabalstīšana. No otras puses ir skaidrs, ka tais gadījumos, kad likums dažādu apstākļu dēļ atstāj pašu noziedznieku nesodītu (pēc nāves uzskata līdzdalību tanī par *delictum sui generis* vai *concursum necessarius* (nepieciešama līdzdalība)).

Lielu strīdu sacēla jautājums par līdzdalības akcesora nozīmi lai noteiktu līdzdalības vietu un laiku. Praktisku nozīmi šis jautājums iegūst kad noziegums izdarīts vienā valstī, un līdzdalībnieks atrodas otrā valstī. Par darbības vietu uzskatāmas abas vietas.

Nav apšaubāms līdzdalības akcesorais raksturs jautājumā par izejas punktu.

Vecā dotkrīna: *concursum autecedens* } līdzdalība.
concursum concomitam }

Concursum subsequens piesaistība. Šis formulējums (*concursum subsequens*) ilgu laiku turējās subjektīvās tiesībās.

Jaunākā teorija no šī uzskata atteikusies. Tikai nedaudzi no jauniem kriminālistiem aizstāv veco teoriju — Merckels, Belings.

Belings radījis veselu teoriju pie t. s. Nachttersähft. Vortat — noziedzīga nodarbošanās.

Nachtat — piesaistība.

Starp abiem pastāv cieši sakari. Piesaistība — paša nozieguma papildinājums.

Sakarā ar to Belings liek priekšā krimināllikumam vispārējā daļā piejemt noteikumus, kas soda augšminētos noziedzniekus.

Galvenā ir, pamatatšķirība, starp darbību, kas atrodas cēloniskā sakarā ar uzkūdišanu, pabalstīšanu, un darbību kurai sekojot pēc noziedzīgās nodarbības nekādi sakari ar to nav atrasti. Piesaistīga darbība neieiet izdarītā noziedzīgā darbībā. Viņš nodarītā nemaz nav vainojams. Ja viņa darbība saistas ar noziedzīgo darbību vai viņas rezultātu, tad šis sakars ir tīri ārējs.

Līdz šim runa bija par concursus delinquentium — noziedzību daudzība. Līdzās tai atrodas arī noziedzīgu nodarījumu daudzība — **concurus delictorum**.

Šīs daudzības būtības noskaidrošanai mums jāiziet no vienīgā nozieguma jēdziena.

Vienīgs nodarījums, tieši runājot, presumē:

1) nozieguma psīches vienīgumu, un

” ārējās darbības ”

Šāds vienīgā nozieguma abstrakts tips īstenībā ļoti saistīts laikā. Noziedznieks var izlietot vairākus dažādus līdzekļus. Pret personas labumiem vēsrtie noziegumi nav tik sarežģīti. Vienīgs noziegums ir veida sastāva izpildīšana.

Sakarā ar iepriekšējo jānoskaidro līdz kādai robežai var paplašināt vienīgā nozieguma darbību. Vispirms, ne-

var būt runa par daudzējību tais gadījumos, kad vienu un to pašu noziedzīgu aktu var apkarot dažādi krimināllikumi — Gesetzes Konkurrenz — likumu sakrišana, kad vienā nodarījumā būs — vairāki juridiski viedokļi. Uz to var raudzīties tā — *lex specialis derogat legi universale* (veida jēdzienam ir priekšroka pret sugas jēdzienu).

Līdzdalības aksesoro raksturu nedrīkst pārpūlēt. Ne visi apstākļi izdarītāja personā noteic līdzdalības raksturu. Piem. daži apstākļi palielina, pamazina, novērš izdarītāja sodāmību (nepilngadība). Tie neaizskar līdzdalībnieka sodāmību. Ja likums izdarītāju nesoda, bet soda līdzdalībnieku, tad nevar sodīt izdarītāju kā līdzdalībnieka līdzdalībnieku. **Piesalstība** — *concursum subsequens* nevar būt, kaut gan Merkels un Bīrings uzstājās par to, ka piesalstība būtu radniecīga līdzdalībai — nelikumīga stāvokļa radīšana nav uzskatāma. Patiesībā starpība tik liela, ka viņas nevar savienot. **Noziedzīgu nodarījumu daudzējādība** — *concursum delictorum*. Vienīgs noziegums presumā psiches un ārējās darbības vienīgumu.

Vienīgums pastāv, vispirms, likumu sakrišanas gadījumos (piem. *lex generalis plus lex specialis*). Alternatīva likumu sakrišana — *Idealkonkurrenz*. Piem. cilvēka sišana var būt varmācīga pret personu, vai arī goda aizskāršana.

Zustandsverbrechen — ilgstošs noziedzīgs nodarījums (bigāmija). Vienīgums uzglabājies arī *Dauerverbrechen* — ilgstošs noziedzīgs nodarījums, kas izpaužas nepārtrauktā aizlieguma pārkāpšanā. Še noziegums sastādās no bezgala daudziem atsevišķiem aktiem. Piem. blandoņi, palaidnība.

Turpināms noziedzīgs nodarījums — *Fortgesetztes Verbrechen*, kuŗā skaidri izceļas atsevišķi fakti, un arī jau daudzējības pazīmes. Salikti noziedzīgi nodarījumi — *Zu-*

sammengesetztes Verbrechen, ja tie attiecas kā cēlonis pret sekām.

Realkonkurrenz — šeit izšķir 3 sistēmas :

1. **Aptveršanas** sistēma (Abstraktionssystem). Smagākais sods aptver vieglāko. — Šai sistēmai ir tas trūkums, ka viņa rada personām, kas izdarījušas smagus noziegumus vieglāku stāvokli kā tām, kas izdarījušas daudz vieglākus. Tā ir prēmija noziedzībai.
2. **Kumulācijas** sistēma, pēc kuŗu atsevišķus sodus saskaita.
3. **Asperācijas** sistēma. Pēc šīs sistēmas sodu par smagākiem noziegumiem pēc iespējas paaugstina. Viņa uzskatāma par taisnīgu, un vairāk atbilstošu.

Recidīvs — atkārtošana pēc soda izciešanas, — pazīme, kas liecina par noziedzīgas psiķes lielāka intensivitāti, tāpēc vajaga paaugstināt sodu. Recidīva iespaids uz soda paaugstināšanu notiek zināmu laiku.

Otrkārt, jāpiemin **amatveidīgā** nodarbība — noziegumu izdara amata veidā. Latvijas sodu likumi pazīst abus.

Mācība par sodiem.

Noziedzīgs nodarījums kā sociālās dzīves negatīvā parādība, un sods kā reakcija nepārtraukti saistīti savā starpā. Tāds sakars pastāvēja jau tad, kad cietušais par pārestību ko tam kāds nodarīja, atmaksāja ar stichisku atriebību. Stāvoklis nemainījās arī vēlākā laikā, kad tādai stichiskai atriebībai uzlika zināmus ierobežojumus, un noziedzīgā darījuma dzēšanai pielietoja **i z p i r k š a n u**. Vēl vēlāk — teokratisma laikos noziedznieku upurēja izpestīšanas nolūkos.

Tāds pat sakars starp noziedzīgo darījumu un sodu pastāvēja arī tur, kur noziedzniekam sodu uzlika kā atmaksu par noziegumu.

Tā tad, vēsturiski izveidojas priekšstats par soda, kā noziedzīga nodarījuma seku neizbēgamību. No šī viedokļa, rēķinoties ar vēsturisko faktu, ka sodīšana pastāv visur un vienmēr, krimināltiesības var izsekot cilvēku vēsturiskās attīstības gaitas. Ar vēstures pētīšanu vien tomēr nevar nodarboties. Soda pastāvēšanas fakts, bez šaubām, daudz ko liecina, bet ar viņu nepietiek, jo gadu simteņiem ilgi arī pastāvējuši dažādi aizspriedumi, no kuriem daži aizgājuši mūžībā, vai arī tradicionālais sodīšanas institūts nav tikai aizspriedums. Šādas šaubas gan radušās tikai nesen. Apšaubīt sodu pamatotību nozīmē apšaubīt pašu valsts varas būtību. Tāpēc arī viss dogmātiskais lauks bija vērsts vienīgi uz to lai radītu šiem iztīrājumiem ētiski — tiesisku pamatu. Tikai pēc daudziem strīdiem un nevienprātībām sāka skeptiski raudzīties uz sodu institūtu vispār, ko tik rūpīgi sargāja gadu simteņiem ilgi. Šis skepticisms izpaudās negatīvās teorijās. Zīmīgi, ka šīs negatīvās teorijas neradīja juristi, bet viņu iedvesmotāji bija psihiatri, sociologi un statistiķi.

Visas pozitīvās teorijas par sodiem pieņemts iedalīt 2 grupās :

1. Absolūtās — pašmērķa teorijas, un
2. Relatīvās — lietderības " "

Absolūtās teorijas pieņemts pakļaut formu lai — „quia peccatum est“, ar to apzīmējot, ka tās raugās vienīgi atpakaļ. Viņas meklē tikai soda pamatus, un atzīst, ka tie atrodas izdarītā noziedzīgā nodarījumā, kas līdz ar to nosaka arī sodošās reakcijas apmērus. Ar absolūtām teorijām parasti identificē atmaksas teorijas (Vergeltungstheorien), kuŗas dibinātas

- 1) uz cilvēku jūtu dzīvi — sensualistiskās teōrijas, vai
- 2) uz priekšstatu par Dieva iejaukšanos zemes lietās — reliģiskās teōrijas, vai
- 8) uz ētisku nepieciešamību — morālistiskās teōrijas;
- 4) uz loģiskas nepieciešamību — loģiskās teōrijas.

Lai runātu ko runādami, šo laiku soda institūta saknes, bez šaubām, meklējamās tai instinktīvajā refleksā, kas izpaužas — atmaksāt par sāpēm ar sāpēm. Tā ir privāta atreibība, kas sākumā bija neaprobežota, bet vēlāk šeit tika ievestas zināmas samērības robežas. Ar kultūras progresu tās pārveidojas, bet nav iespējams šolaiku cilvēkam izraut atreibību. Viņi alkst gandarījuma — satisfakcijas. Protams, tas attiecas pirmam kārtam uz pašu cietušo un viņa piederīgiem. Kas gan sāks apstrīdēt to, ka šādu gandarījumu izjūt katrs, kas dzird, ka vainīgais apcietināts un saņem pelnīto sodu. Tas ir **sensualistiskās** teōrijas pamats. Tā tad, pēc sensualistiskās teōrijas cilvēku nepārvaramā tieksme atmaksāt ļaunu ar ļaunu ir tiesību pamats. Jāsaka, ka šiem sensualistiem ir taisnība. Bet šo elementu nevar uzskatīt par vienīgo.

Pavisam citā plāksnē atrodas **reliģiskās** atmaksas teōrijas, kuŗas atvasinā soda nepieciešamību no tā, ka Dievs tieši valda pār cilvēku attiecībām. No pirmatnējā stāvokļa izaugusi cilvēce meklē augstākas principus un likumības, un nespēdama tos atrast savā starpā, meklē tos debesīs. Dieva dusmas gulstas uz noziedznieku. Tādā kārtā šeit tiek saistīta taisnība. Šī taisnība kā tāda jāizjūt arī pašam noziedzniekam, kuŗam tādā kārtībā uzliekamais sods ir nodarītā izpirkšana. Reliģiskās atmaksas teōrijas ar to arī apmierinas. Šīm teōrijām repieciešamība kombinēt sodu ar noziedzīgo nodarījumu izriet no Dieva pavēles. Šīs teōrijas var interesēt no dogmātiskās puses vienīgi kā priekš-

teces modernām konstrukcijām, kuju pamatos ētikas principi.

Morāliskās atmaksas teorija.

Šī teorija kļūst iespējama no tā laika, kad no reliģiskā ietērpā atdalījušos morāli sāka izprast kā patstāvīgu dzinējspēku, kas guļ cilvēku dvēselē. Tas ir ētiskas harmonijas prasījums, kuŗam pievienojas viss cilvēciskais. Reakcija iestājas, viņai jāiestājas, kad ētiskā harmonija traucēta. Reakcija šai gadījumā līdzīga automātiskam aktam, kas izlīdzina traucēto saskaņu. Tas pietiekošā mērā izskaidro soda nepieciešamību. Tas nozīmē noziedzīgās uzvešanās pelšanu.

Pelšana neapšaubāmi ir noziedzības atmaksas sastāv elements, bet ne vienīgais. Šī teorija neapmierina arī tāpēc, ka morāles aploks nesaskan ar tiesībām.

Šai ziņā tiesību sfairai tuvāki piekļaujas teorija, kas sodu uzlūko par noziedzīgā nodarījuma loģiskām sekām. Šī teorija, savos 2 galvenos variantos atstājusi milzīgu iespaidu šo laiku kriminalistu domu gaitā.

2 varianti :

- 1) Kanta.
- 2) Hegeļa.

„Augstskola Mājā“ Nr. 84.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.)

8. lekcija.

Pirmais variants saistīts ar **Kanta** slavenu vārdu. Pēc Kanta uzskatiem sodu ir nepieciešami dibināt uz cilvēka saprātu. Tas ir viens no absolūtiem kalēgoriskiem imperatīviem, kas prasa, lai katrs sajemtu to, ko tas ar saviem darbiem izpelnījis. Kantam tā ir aksioma, kuŗai nav vajadzīgi turpmāki pamatojumi. Valsts pienākums, lai gan tā iet bojā, nobendēt pēdējo, uz nāvi notiesāto slepkavu, — **„fiat justitia, pereat mundus“**.

Ar šo principu Kants saista otru katēgorisko imperatīvu, kas apsargā neatņemamo cilvēcisko cieņu. Pēdējais

à priori izslēdz iespējamību meklēt soda pamatojumu kautkādos mērķos, kas atrodas ārpus noziedznieka. Taisnība ir cilvēciskās kopdzīves būtība. Taisnība nepielūdzami prasa atmaksu pēc nopelniem. Nevar runāt par taisnību, ja taisnība sevi pārdodas, lai cena būtu kāda būdama.

Beidzot trešais absolūtais princips, kas iziet arī no taisnības būtības — noziedzīgā nodarījuma un sodošās reakcijas vienlīdzība.

Tādā kārtā Kants atgriežas pie senā **talio**, kas à priori nosaka nodarījuma un seku samēru. Lai saprastu Kantu, tad mums nevajaga aizmirst to laikmetu, kurā viņš dzīvoja un arī viņa sabiedrību. Aksiomas var izrādīties novecojušas apstākļiem mainoties.

Tai laikā dienas kārtībā bija cīņas ar absolūtismu, un atsevišķu tiesnešu patvaļību. Kants tamdēļ arī meklē objektīvu kritēriju. Tamdēļ viņš arī izbīda izdaudzināto „ius talionis“.

Tādā pašā mērā Kants atrodas 18. g. s. teoriju ietekmē par cilvēka iedzimtām tiesībām. Šo teoriju viņš attīstījis mācībā par individa patstāvīgām tiesiskām attiecībām pret vasti:

Šis Kanta aprioristiskās teorijas, kas izskaidrojamas ar viņa tieksmi atrast kautko nemainīgu, absolūtu, pretstatā garīgai un patvaļīgai noziedzību izpratnei, nav pārliciecināšas. Viņas tomēr notīrīja ceļu tīri juridiskai pieejai pie soda problēmas.

Otrs variants saistīts ar **Hēgeļa** vārdu. Šis variants ir būvēts uz Hēgeļa īpatnējo mācību par „esamības un domas identitāti“, un par „domas absolūto nozīmi“. Katru parādību var aplūkot kā dialektisku virzišanos no tēzes uz antitēzi, uz galīgo sintēzi. Absolūtā tiesiskā griba pēc Hē-

geļa domām apvienojas kopējā, jauktā privātā gribā — noziedzīgs nodarījums līdzīgi privātai gribai itkā noliedz absolūto tiesisko gribu, bet šī noliegšana ir tikai šķietama, jo kopējā griba noliedz privāto gribu, atjaunojot gribu vienotību aiz nepieciešamības, kas iziet no absolūtās tiesiskās gribas nenovēršama prasījuma — taisnības.

Noliedzot noziedzīgu parādību tiesības samierinas pašas ar sevi — tās sevi atjauno. Tādā kārtā Hēgels uzlūko sodu kā noziedzīgā nodarījuma loģiskās, un tāpēc neizbēgamās sekas.

Kas attiecas uz šāda nolieguma saturu, tad tas izpaužas noziedzīgās personas gribas piespiedu iespaidošanā. Izejot no gribas Hēgelis pārvieto smaguma centru no objektīvā aploka subjektīvajā. Pret talio viņš pastripo, ka nepieciešams iekšējs samērs starp noziedzīgo nodarījumu un sodu.

Soda mērķis. Jau senatnē sastopam norādījumus uz soda mērķi (romiešu jurists Paulus). Vai vispār ir iespējams ietekmēt cilvēka gribu? Vai ir iespējams piedabūt cilvēku padoties augstākām tiesību pavēlēm? Ja viņam ir gribas brīvība, tad viņš nav ne no kā atkarīgs. Šāda gribas brīvība pilnīgi izslēdz atbaidīšanas teoriju (soda atbaidošo ietekmi). Mēģinājumi iespaidot cilvēkus jau iepriekš nedarīt ļaunumu var arī paši atnest zināmu ļaunumu. Ja noziedzīgais nodarījums ir ļauns, un ja sods ar atnes tādu pašu ļaunumu, tad tas nozīmē dubultot ļaunumu.

Radās 2 jaunas teorijas: pataloģiskas un socioloģiskas. Pataloģiskā teorijā frenoloģija izskaidro noziedzīgumu ar cilvēku galvas kausa smadzeņu uzbūves anormālījām.

2) Psiholoģijā to uzlūko par morālisku kaiti — moral insanity.

3) Lombroso antropoloģija: konstruē noziedzību uz

Jaunu tieksmju iedzimtību — noziedznieki ir
generācija.

Socioloģiskās teorijas tā vietā liek apkārtnes un
sociālās iekārtas ļaunumu. Noziedzība pamatota uz tiem
pašiem fizioloģiskiem un socioloģiskiem dabas likumiem,
un tāpēc pret noziedzību veltīgi cīnīties, un šai cīņai ne-
esot nozīmes. Bet ko tad lai dara? — noziedznieki jā-
ārstē.

Jaunā juristu skola no šīs domu gaitas izlobīja labo-
šanas teoriju.

Visi viņi uzstājas pret sāpju sagādāšanu noziedznie-
kiem. Noziedznieks psihisku pārvērtību spēj sasniegt
religiski — morāliskā labošanas ceļā.

Reālāku ceļu iet pilsoniski — socioloģiskā labošana,
kuņas nolūks iepotēt noziedzniekā veselīga egoisma moti-
vuš tādas pārliecības veidā, ka noziedzniekam ir daudz iz-
devīgāki vest kārtīgu dzīvi. Šādas audzināšanas galvenais
process ir pieradināt noziedznieku noderīgam darbam, kam
jāuzglabājas pēc noziedznieka atsvabināšanas no apcieti-
nājuma. Šī mācība valdīja Štokholmas kongresā 1878. g.,
bet Romas 1885. g. kongresā ievērojami atkāpjas no šī
universālā līdzekļa.

Iebildumi:

- 1) ja ir nelabojami noziedznieki, tad labošanas
piemērošana tiem būtu galīgi aplama,
- 2) lielākam vairumam tiesību pārkāpēju labošana
nemaz nav vajadzīga,
- 3) nav pietiekoši cieši sakari starp noziegumu un
labošanu;

- 4) šeit var valdīt arī liela patvaļība;
- 5) (labošanas teōrijas galvenā kļūda), viņa sajauc

profesionālo noziedznieku apkaņošanu un kriminālreprezijām pret tiem. Nav šaubu, ka katra teōrija satur zināmu daļu patiesības, bet visas viņas kļūdas par tik, par cik tās nonāk galējībā.

Aplūkojot soda mērķa viedokli mūsu uzskati jāmaina atkarībā no tā, kāda krimināljustīcijas stadija tiek piemērota. Krimināllikuma devēja viedoklis, vai krimināltiesneša viedoklis, vai beidzot tās iestādes viedoklis, kas sodu izpilda.

- 1) (likumdevēja) bez šaubām, tieksies novērst noziegumus ar krimināl piedraudējumu;
- 2) (tiesneša) vēlēties taisnīgi noteikt samēru starp soda un noziedzīgo nodarījumu, kas tomēr noved pie taisnīgās atmaksas idejas.
- 3) šeit sprieduma izpildīšanas robežās stāvēs atbaidīšana vai noziedznieka iespējama labošana.

Tas nenozīmē, ka starp viņiem būtu iespējama pilnīga nesaskaņa. Likumdevējam savs darbs jāpamato ar tādu aprēķinu, lai dotu tiesnesim pietiekošu rīcības brīvību taisnīga soda noteikšanai. Tiesnesim, spriedumu taisot jāatstāj tik liela brīvība labošanas iestādei, lai noziedznieku varētu labot izlietojot visus līdzekļus.

Atsevišķu labošanu krimināltiesības var pieļaut tikai konkrēta kriminālsprieduma izpildīšanas kārtībā un robežās, citādi labošana zaudē tiesisko raksturu, un pārvēršas par policijas prevenciju. Faktiskie apstākļi ir izšķirušies eklekticisma ceļā, uz Valberga iniciatīvi (atbalsta Lists).

Šais laikos, ņemot vērā to naidīgo noskaņojumu kas ir atsevišķu teōriju starpā, pieņemts sadalīt noziedzniekus 3 kategorijās.

- 1) gadījuma noziedznieki, Gelegenheitsver brecher, kurus atbaida pati soda izpildīšana;
- 2) pieradinājuma noziedznieki, Gewohnheitsver brecher,
- 3) iedzimtie noziedznieki, geborene Verbrecher; kurus atliek tikai padarīt nekaitīgus iznīcinot, vai iegūstot no tiem iespējami lielākus oikonomiskus labumus.

Sods no vienas puses ir valstisks institūts, no otras puses individuāls.

No tā iziet tiesību raksturs, kas pielikts katram soda veidam. Spaidu pielietošana noziedzniekam bez viņa gribas — tā viņam ir valsts varas izpausme. Vispirms tiesību raksturs, tālāk katrai valsts varas izteiksmei jābūt aprēķinātai, jābūt nepieciešamai arī t a u p i b a i, kas izteicas sodošās enerģijas oikonomijas principā.

Bez tam sods piemērojams vienīgi tam pašam individam, kas atbildīgs par izdarīto, no kā izriet, ka sods konstruējams tā, lai tas pēc iespējas mazāk skārtu t r e š o, n e v a i n ī g o personu apkārtni. Tālāk nepieciešams, lai sodu, piemērojot to konkrētiem gadījumiem, būtu iespējams individualizēt, kāpēc nepieciešams, lai sods būtu e l a s t ī g s.

Beidzot, sakarā ar šo prasību, lai ievērotu t. s. tiesu kļūdu varbūtību būtu iespējams atjaunot notiesātā agrāko stāvokli — sodam tāpēc, pēc iespējas, jāatbilst r e s t i t ū c i j a s p r i n c i p a m.

Šis īpašības galvenā kārtā raksturoja sodu, bet neaizskāra tā saturu.

Katrā sodā, ja tas arī nedrīkst būt ļaunums, (viņš nekad nedrīkst sagādāt absolūtu ļaunumu) katrā ziņā jāizpaužas arī labuma atņemšanai, kas jācieš noziedzniekam. Šādas atņemšanas apjoms, atkarībā arī no sakrišanas ar to

un izdarīto, smagums vispirms tomēr gul uz personas stāvokļa valstī. Tālāk no konkrētas zemes kulturālā līmeņa Vidus laikos sodīja saplēšot cilvēku gabalos, vēl 18. g. s. noziedzniekam bieži piemēroja dažus kvalificētus soda veidus. Pēc kādiem 1000 gadiem labumu atņemšana noziedzniekam, varbūt, samazināsies līdz minimumam.

Treškārt, no valsts labierīcības un zemes sociālās labklājības; jo labklājības līdzekļiem, jo labāki valsts aparāts piemērot noziedzību novēršanai ar drošības policijas vai labklājības līdzekļiem, jo vairāk samazināsies noziegumi.

4) kriminālsodam var būt represīvs raksturs;

5) lietas finansiālā puse — jo bagātāka valsts, jo tā var izvest vairāk reformas, kas citām valstīm nav iespējamās.

Tā tad, soda saturs atkarājas no personas stāvokļa valstī, no valsts kulturālā līmeņa, no valsts varas labierīcībām, un beidzot no valsts finansiālās puses.

Sodu sistēmas.

Ar sodu sistēmu saprot to soda veidu kopību, kurus pielieto zināmā laikā zināmā valstī.

Soda trepes (Strafleiter) — ja soda veidus nostāda savā starpā lādā attiecībā, ka pastāv pakāpeniska pāreja no viena soda veida uz otru.

Romas un kanoniskās sistēmas.

1 R o m a s. Par sodu sistēmu Romā var runāt vienīgi ķeizaru laikos. Romas sodu veidi dalījas, vispirms, pēc kārtu principa. Izšķirja sodus, kas piemērojami bonas iuris, homines iuris. Pēc sava rakstura tie bija c a p i - t a l e s un n o n c a p i t a l e s.

Treškārt, pēc smaguma tos šķiroja kā:

- 1) summa,
- 2) medioeria, un
- 3) minisna.
 - 1) ordinariae,
 - 2) extra ordinariae vai (arbitraria).

Ķeizaru laikos sastopam nāves sodus, miesas sodus, brīvības atņemšanu, un mantiskus sodus kā arī naudas sodus. Nāves sodi — nogrūzot no Tarpejas klints, nožņaudzot, dzīvu aprokot, sadedzinot, noslicinot, maisā kopā ar pētiķi, suni, gaili, čūsku, un galvu nocērtot.

Visas Romas sodu sistēmas pamatelements ir a t - b a i d ī š a n a. Valsts lietu pirmā vietā stāv neželīga izrēķināšanās. Vienīgais, kas šeit sastopams ir oikonomiskais princips, circenses.

„Augstskola Mājā“ № 85.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.)

910. lekcija.

K a n o n i s k ā s i s t ē m a. Šī sistēma šķīra, vispirms, sodus, kas kopēji visiem garīdzniekiem, un speciālus. Neatkarīgi no tā baznīcai ir tiesības sadalīt uzliekamus sodus

- 1) ferendae sententiac, un
- 2) latae sententiae (sodi kas iestājas ipsa iure).

Bez tam visi baznīcas zināmie sodi sadalās:

- 1) poene vendicativae,
- 2) poene medicinalis, un

3) remedia poenalia.

Kanoniskā sodu sistēmā sajaukti dažādi sodu principi. Ticības, grēcinieku labošanas un atmaksas princips non est crudelitas pro Deo punore, sed pietas.

Franču, angļu, vācu, krievu un Latvijas sodu likumu sistēma.

F r a n č u s i s t ē m a ir visvairāk novecojusi, code penal sistēma. Pie šādas sistēmas visi sodi sadalās :

- 1) kriminālsodi,
- 2) labojošie sodi un
- 3) policijas sodi.

Kriminālsodi, var būt mocošie un godu atjemošie, vai tikai godu atjemošie.

A n g ļ u s i s t ē m a paredz nāves sodu, krimināl verdzību, un „penal servitude“, cietumu, un miesas sodu.

V ā c u s i s t ē m a 1871. g. krimināl kōdeks, nāves sods (galvu nocērtot), pārmācības nams (Zuchthaus), cietums (Gefāngnis), cietoksnis, arests, un naudas sods.

K r i e v u s i s t ē m a. 1903. g. kōdeks salīdzinot ar iepriekšējā kōdeksa sodu sistēmu ir ievērojams solis uz priekšu, tomēr uzglabājušās kļūdas.

1903. gada sodu likums paredz šādus sodus :

- 1) nāves sods, смертния,
- 2) spaidu darbi, uz visu mūžu vai noteiktu laiku;
- 3) izsūtījums nometinājumā uz visu mūžu;

- 4) ieslodzījums pārmācības namā uz laiku līdz gadiem;
- 5) ieslodzījums cietoksnī, uz laiku no 2 nedēļām līdz 6 gadiem;
- 6) ieslodzījums cietumā, uz laiku no 2 nedēļām līdz 1 gadam.
- 7) arests, uz laiku no 1 dienas līdz 6 mēnešiem.

Ar nāves sodu, un izsūtījumu noņemšanā atcelšanu, (1917. g. februāra resolūcijā) šie soda veidi izkrit, un 1903. g. sodu sistēma mazliet vienkāršojusies, un tādā veidā ieviesta L a t v i j ā; spaidu darbi, pārmācības nams, cietoksnis, cietums, arests, un naudas sods.

Atbilstot, pa daļai, Krievijas 1903. g. sodu likumiem, jaunais Latvijas sodu likums paredz vēl vairāk vienkāršotu sodu sistēmu:

spaidu darbi, uz visu mūžu vai uz laika no 4—15 gadiem, pārmācības nams uz laiku no 1—4 gadiem, cietums, uz laiku no 2 nedēļām līdz 4 gadiem, arests — no 1 dienas līdz 6 mēnešiem, un naudas sods. Atkrit cietoksnis — tā ir Latvijas jaunā sodu likumu sistēma.

Noziegums un sods saistas savā starpā jau no seniem laikiem. Tādā kārtā izveidojas vēsturisks priekšstats par soda neizbēgamību.

Juristi cenšas atrast soda teorētiskos pamatus, turpretim, psihiatri šos pamatus apstrīd: pozitīvās un negatīvās teorijas. Tālāk atbaidīšanas teorijas, generalprevencijas, resp. psihiskās teorijas — soda piedraudējums.

Kaitīguma novēršanas teorijas, teorijas, kas iziet pirmā vietā no individuālās tezes: speciālās atbaidīšanas teorijas. Pārspilēšana noved pie inercijas, kriminālreakcijas: labošana 2 virzienos: reliģiskā un morāliskā un vēl pilsoniskā, sociālā. Labošanas teorijām tomēr ir lieli trūkumi.

Kas attiecas uz soda īpašībām, tad mēs redzējam, ka šis atkarīgas no soda valstiskā rakstura, un no vainas individualitātes.

Nāves sods.

Šos laikos nāves sods pastāv, skaitas par sodu sistēmas summam suplicium, t. i. mantojums no tiem laikiem, kad pastāvēja mežonīga izrēķināšanās ar vainīgo, kad cilvēks-zvērs nonāvē to kas aizskāra viņa labumu. Ar kultūras pieaugšanu centās to ievirzīt noteiktā gultnē. Priesteri jē izrēķināšanos savās rokās, lai itkā remdinātu dievudusmas — sacer esto. Šais laikos nāves sods arī nav nekas cits kā upurēšana. Noziedzniekus uz stingrāko upurē ne dievam, bet taisnības idejai.

No otras puses nāves soda institūts balstas uz tiesību lemt par padoto dzīvību vai nāvi, kas saistīta ar varas būtības jēdzienu — ius vitae ac necis. Šī tiesība pieder romiešu pater familias. Kā arī kara vadoņu tiesības sodīt nepaklausīgos vienmēr uzskatīta par atribūtu, kas pieder laicīgai varai, kas izaugusi no spēka, un uz to balstas. Tā tas bija ķeizāriskā Romā. Vēlāk nāves sods bija valsts varas nostiprināšanai (jaunās valstis).

Šī attīstība gāja 2 ceļus. No vienas puses, jo biežāki bija gadījumi, kad piemēroja vienkāršu nāves sodu par samērā viegliem tiesību pārkāpumiem, bet no otras puses, katra represija notrulīnas no biežas piemērošanas, kas nepieciešami noved pie tā, ka sodu vara kļuva baigāka, kas izpaudās t. s. kvalificēto nāves sodu veidu ieviešanā: sadedzināšana, saciršana gabalos, bendēšana ritenī, dzīvu aproko, u. taml.

Turpmākā evolūcija iet citu ceļu. Vācijā Constitutio Carolina ierobežoja nāves sodu, lai gan pielaiž zēl to 44 gadījumos. Francijā to pielaiž 115 gadījumos, un Anglijas tiesības 160 gadījumos.

Vēlākos laikos nāves sodu sāk pastiprināt, piemērojot kā kaitīgu elementu iznīcināšanas līdzekli. Spānijā 25.000 cilvēkus tādā veidā nobēdē Feodora laikā. Anglijā gandrīz 700.000 cilvēku, bet Elizabetes laikā 18.000. Vidus Eiropā sadedzina vairāk kā 800.000 sievietes. Salīdzinot ar to ģiljotīnes upuru skaits (franču revolūcijas laikā 200.000), šķiet samērā bāls.

Ja neskaita tādus revolūcijas briesmu uzliesmojumus kā mūsu laikos sakarā ar Krievijas un Francijas revolūciju, tad no 18. g. s. vispār ievērojami novēršas no nāves soda, to ierobežojot. Vispirms iznikst kvalificētais nāves sods. Civilizētās zemēs tas ir pilnīgi izzudis. Pēdējā sadedzināšana not kusi 1813. g. Berlīnē. 1831. g. pēdējā nobēdēšana rītenī

1802. g. Francijā atceļ labās rokas nociršanu. Tālāk slepkavām tieši piemēro galvas nociršanu (code poenalis vienīgais nāves sods). Arī pret vienkāršu nāves sodu sāk uzstāties — Sonnenfelds, Bentāms, bet tas atrod arī pārlicinātus teorētiķus, aizstāvjus (Kants Monteskjē). Šis teorētiskais strīdus turpinās arī 19. g. s. Anglijā, Francijā, Vācijā. T. s. abolicionisms atstājis iespaidu arī uz kriminālo likumdošanu. Vakar-Eiropā pirmās pazīmes šai virzienā ir Toskaņā. Leopolda II laikā 1605. g. to atcēla, bet vēlāk viņš atkal ieviesies.

Viens no Itālijas atjaunotiem parlamentiem ir izteicies par nāves soda atceļšanu, un senāts tam pretojies 1829. g. krimināl kodeks to tomēr galīgi ir atcēlis. Musolini nāves sodu atjaunojis.

F r a n c i j ā lielās revolūcijas laikā 2 reizes meģināts iznīcināt nāves sodu.

1790. g. Nacionālā sapulcē ar šādu priekšlikumu
nāca Dipentjē.

Pēc kāda laika lika priekšā konventam to atcelt vis-
maz par vispārīgiem noziegumiem, atskaitot politiskos.
Priekšlikumu piejēma, bet jauno likumu atlika līdz tam
laikam, kāmēr iestājas vispārējs miers. Napoleona I laikā
izstrādāja code poenal, kas paredz nāves sodu 38 gadījumu-
mos. 1848. g. atcelts nāves sods tieši par politiskiem no-
ziegumiem. Tai laikā noziegumu skaits, parkurjiem likums
piedraud ar nāves sodu ir stipri krities — 10. 1908. g.
noraidīja nāves sodu galīgi, atvietojo ar kultūrālākiem
sodiem.

V ā c i j ā revolūcijas ekstazē nāves sodu izmet^a
dažas mazas valstis. 1868. g. to atcēla arī Saksijas kara-
liste, bet Ziemeļvācijai domātais sodu likuma projekts no
jauna atgrīezās pie nāves soda. Zem Bismarka spiediena
III lasījumā viņu piejēma. 1871. g. Strafgesetz ā nāves
sods ir uzglabājies 2 gadījumos: slepkavības (Mord) gadī-
jumā, un noziegumam pret monarcha dzīvību (Hochverrat)

A n g l i j ā no 19. g. s. II ceturkšņa ievērojama
nāves soda aploka sašaurināšanās. Neskatoties uz to, aģi-
tācija par nāves soda pilnīgu atcelšanu nedeva vairākumu.
Pēc esošām tiesībām nāves sodu pielaiž par nodomātu
slepkavību, sacelšanos, jūras laupīšanu, vardarbību un ku-
ģu un arsenālu aizdedzināšanu.

Š v e i c ē 1874. g. konstitūcija nāves sodu atcēla.
1879. g. notikušā tautas nobalsošanā, atsevišķiem kanto-
niem piešķirta tiesība to atjaunot. Šo tiesību izlietojuši
10 kantoni. Visas Šveices kriminālkōdeka 1918. g. pro-
jekts no tā atteicies.

K r i e v i j ā. Русская Правда nāves sodu nemaz nepazīst. Pirmo skaidro norādījumu par nāves sodu dod Dvinskaja sudnaja grāmata — 1398. g. No tā laika, sevišķi Bizantijas tiesību ietekmē to nodarījumu skaits, par kuriem draud nāves sods, pieaug. Carski suģebņik cara Jāņa Briesmīgā laikā paredz 50 gadījumus. Pētera Lielā laikā 1716. g. paredz pat 100 gadījumos.

Elizabetes Petrovnas valdīšanas laikā atsvabina no nāves soda līdz 17 gadījumiem. 1753. un 1754. g. ukazi vispārējā veidā nāves soda vietā ievēd t. s. policejisko nāvi: izsūtīšanu uz Sibīriju. Tādā kārtā formāli nāves sods Krievijā atcelts agrāk kā jeb kur citur, bet praktiski tas turpināja pastāvēt kā kvalificēta forma. Neatkarīgi no tā Elizabetes Petrovnas pēcnācēju laikā nāves sods ir pakāpeniski atjaunots par politiskiem noziegumiem (Pugačevs).

Atsaucoties uz šiem precedentiem 1832. g. Svod zakonov ā grāfs Speranskis paredz nāves sodu. No 1866—1871. g. piespriesti pavisam 46 nāves sodi, no kuriem izpildīti 28. No 1905—1909. nāves sodu apm. 1000. 1903. g. sodu likums uzglabājis nāves sodu, bet 1917. g. ukazs to pavisam atcēlis. Latvijas sodu likums nāves sodu neparedz. Tas uzglabājis vienīgi kara krimināllietās, un ja vispārīga rakstura lietas nodod kara tiesai izspriešanai, tad arī šeit iespējams nāves sods.

Nāves sods atcelts Rumānijā, Holandē, San-Marino, Portugalē, Norvēģijā, Austrijā, Zviedrijā un Dānijā, kā arī daudzās Amērikas valstīs: Argentīnā, Brazīlijā, Venecuēlā, Gvatemalā, Hondurasā, Kolumbijā, Kostarikā, Perū, Urugvajā, Ekvadorā, Meksikā, un dažos U. S. A. štatos.

Tā tad, vēsture norāda uz pakāpenisku nāves soda piemērošanu samazināšanos kā kvalifikācijas tā kvantitātes ziņā. Nāves sods izmirs.

No reliģiskā un filozofiskā viedokļa tiek apstrīdēta valsts varas tiesība atņemt cilvēka dzīvību. Pirmkārt. pamatojoties uz baznīcas visu piedodošo mīlu pret saviem bērniem, atsaucoties uz vispārīgo baznīcas devīzi:

*ecclesia abhorret sanguinem, vai
ecclesia non habet gladium.*

Tomēr tiek aizmirsts, ka baznīca taisni kūra sārtus ķeceriem. No publisko tiesību viedokļa:

Salus publica suprema lex est — valsts vara var atņemt dzīvību noziedzniekam, ja tas vajadzīgs vispārības labklājībai.

Vai nāves sods ir nepieciešams? Vai to pašu mērķi nevar sasniegt ar citiem noderīgākiem līdzekļiem?

Vispirms šeit jāatzīmē speciālās prevencijas teorija. Speciālās prevencijas pamats — nāves sods pilnīgi iznīcina cilvēku. Te tomēr vajaga būt pārliecībai, ka indivīds ir galīgi nelabojams. Piedzīvojumi rādījuši, ka labošanas iespaidam taisni padodas sīki zagļi. Taču nevar sodīt ar nāvi par sīku zādzību. Vairāk nozīmes ir norādījumam, ka nāves sods atstāj atbaidošu iespaidu uz citiem. Civilizētas valstis jau sen pārliecinājušās, ka pati nāves soda izpildīšana neatstāj iespaidu. Agrāk nāves sodus izpildīja atklāti, bet prakse rādīja, ka tādi skati uz skatītājiem atstāj demoralizējošu iespaidu. Šis akts sacel rupjus instinktus. Vēl sliktāki ir nāves sodu noliegt publiski izpildīt — tas rada vienaldzību. Agrāk Anglijā, kur pakāra zagļus, kas zaguši virs 5 šiliņiem, zagļi pastāvīgi apzaga ļaudis, kas sapulcējās sprieduma izpildīšanas vietā. Kultūrais cilvēks pret nāvi izturas citādi kā pret nāvi, kuŗu bende sagādā noziedzniekam. 1868. g. Anglijā nāves sodu izpilda aiz cietuma sienām.

1881. g. Krievijā. Ja vispār atzist, ka kriminālpiedraudējumam ir atturošs spēks, tad šai ziņā visspēcīgāki iedarbojas piedraudējums ar nāvi. Bet tādu pantu, kas saturētu pat kvalificētu nāves sodu, krimināljustīcija ir atteikusies dot. Šeit jāņem vērā arī tautas atmaksas princips, piem., kas paceļ zobenu, no zobena lai mirst. Šai ceļā tauta izveidojusi savas tiesības par linču tiesībām Amērikā. Pret nāves sodu runā tas, ka tiesas kļūdas gadījumā sodot ar nāves sodu to nav iespējams izlabot ne mazākā mērā. Bez tam nāves sods atņem iespēju gūt labumus no noziedznieka, piem., spaidu darbos. Nāves sods normālā laikā, kad valsti valda miers, ir jāizslēdz, to nevar attaisnot. Tomēr jāatzīst, ka revolūcijās, kad satricināti visi tiesiskās kārtības pamati, kad lausti visi kultūras principi, kad atsevišķs indivīds ir sevišķi bīstams sabiedrībā, tad parādas nāves sods.

Iss satura atkārtojums: nāves sods vēsturiski iziet

- 1) no izrēķināšanos ar vainīgo,
- 2) no reliģiskā soda,
- 3) ius vitae ac necis.

Vienkāršs un kvalificēts nāves sods. 18. g. s. beigās nāves sodu ierobežo. Vai nāves sods ir nepieciešams? No speciālās atbaidīšanas viedokļa viņš ir lieks. Nāves sods noziedznieka padara nekaitīgu, bet tas pats mērķis sasniedzams ar citiem, noderīgākiem līdzekļiem. Nāves sods atstāj tikai atbaidošu iespaidu uz citiem, un nevis viņa izpildīšana, bet piedraudējums.

Miesas sodi.

Miesas sodu nolūks ir sagādāt noziedzniekam fiziskas sāpes. Viņus iedala 2 grupās:

- 1) kropļojošie, un
- 2) vienkārši sāpīgie.

Miesas soda piemērošanas vēsturē izšķirami 3 veidi:

- 1) Sākumā, kad uz pārestību reaģēja pats cietušais, tie noderēja atriebības jūtu apmierināšanai — dzīvnieciskie impulsi uzbrukt, iesist piekaut vainīgo. Te patiesībā ietilpst arī nonāvēšana, kas var būt sišanas sekas.
- 2) Sabiedrības drošības nolūks — nozieguma tikuma iznīcināšana: mēles nogriešana par nepatiesu liecību, pirksta nogriešana par nepatiesu zvērstu; iezīmes uzlikšana, lai vieglāki pazītu noziedznieku; deguna vai auss nogriešana, ģimja izķēmošana iededzinot kādu zīmi.
- 3) Jaunākā laika miesas sodi tiek pielietoti ar nolūku savaldīt mežonīgus instinktus. Agrāk miesas sodi bija visai izplatīti. Iemesli: kultūras apstākļi, kādos noritēja sabiedrības dzīve agrākos laikos. No individa viedokļa miesas sodu piemērošana saistīta ar pašcieņas trūkuma cilvēkiem. Piem., Krievijā ne vien reiz vien notika, ka zemnieki labāki izvēlējās pēršanu nekā brīvības atņemšanu. Te lomu spēlēja kārtas. Cilvēka loma bija tikai augstākām kārtām. Tas pats uzglabājies amerikāņu attiecībās ar nēģeriem. Tāpat arī jaunākā laikā nodibinātās Afrikas kolonijās.

No 18. g. s. miesas sods viscaur sāk izmirt. Liela nozīme šai ziņā bija cilvēka tiesību deklarācijai. Cilvēka persona valsts dzīvē guva lielāku vērtību. No noziedznieka gribēja iegūt lielākus oikonomiskus labumus, sakarā ar ko noziedzniekus vairs nesakropļoja. Vēl uzmanību vērta uz to, lai noziedzniekam pēc soda izciešanas būtu iespēja atgriezties darbā, kāpēc atmēta noziedznieku apzīmogošanu.

Liela loma bija arī atziņai, ka soda izpildišana atstāj morāliiski ļaunu iespaidu uz soda izpildītājiem, kas kļūst rupji.

Tālāk, apziņa par šo sodu nevienmērību. Miesas soda jūtamība, kā pierāda pieredze, atkarājas no bendes veiklības. Piem., Krievijā bija bende, kas prata tik veikli sist, ka ar vienu sitienu varēja pārsist dēli, ar otru sitienu papīra lapu. Amērikā tāpēc ievada mašīnas.

Francijā 1791. g., sakarā ar kārtu iznīcināšanu, miesas sodus atcēla. Prūsijas 724. g. landrechts vēl pazīst apzīmēšanu, Brandmerkung, Staupenschag (piekaušanu).

Kas zīmejas uz Krieviju, tad tur sāpīgie miesas sodi visplašākos apmēros ieviesās tataru jūga laikā. Pazīstami bija visādi sakropļošanas gadījumi. Pēdējā laikā tiem pievienojas vēl no Vakareiropas patapinātie komka. Vīriešus apzīmogoja, iededzinot uz ārējiem vaigiem b. o. p., un pie tam jau izmeklēšanas laikā lai novērstu līgšanas iespēju.

Katrinās II laikā augstākām katēgorijām miesas sodu nepiemēroja (tirgotājiem, garīdzniekiem), bet līdz pat 1845. g. uzglabājies izdaudzīnāto kļūdu. Tautas apziņā pēdējais tik daudz saistījies ar krimināl represijas viedokli, ka tad kad valsts padome ko grib atcelt tad to nedarīja, jo paredzēja ka tauta to uzskatīs kā krimināl sodamības pilnīgu atcelšanu.

1903. g. sodu likumi nepazīst miesas sodu. Tie uzglabājušies likumos par izsūtītiem, un likumos par apcietinātiem pa soda izciešanas laiku Krievijas pagaidu valdība 1917. g. 17. martā atcēla arī šīs pēdējās atliekas, līdz ar to atmestas arī važas.

Latvijas sodu likumi miesas sodu nepazīst, tomēr paredz važas kā represiju pastiprinošu līdzekli katordzniekiem.

A n g l i j ā sevišķi spilgti tas izpaudās Londonas kongresā, kur kontinentālo valšku pārstāvji izteicās pret miesas sodu, bet Anglija tam nevarēja piekrist. Pēšana (voripping) Anglijā vispirms piemērojama nepilngadīgiem (līdz 16 gadiem), un pieaugušiem vīriešiem. 1905. g. likumi arī papildināja miesas sodu vīriešiem no 18—55 gadiem par vardarbību un atkārtotas noziegšanā pret tikumību.

Ungārijā 1920. g. likumi paredz miesas sodu par noziegumiem pret tikumību.

Tagad miesas sodi ievesti arī dažos U. S. A. štatos. Mēģinājumi paplašināt miesas soda aploku Anglijā beigušies nesekmīgi.

Jāatzīst, ka miesas sods tomēr ir ļoti kaitīgs, sevišķi morāliskā ziņā, un viņu var atvietot. Sabiedrības domu savilņo viens vai otrs neciešams huliganisma gadījums, kas prasa miesas soda pielietošanu. Bet uzbudinājuma brīdī nevar rakstīt cilvēkiem likumus.

Mantiskie sodi.

Ja nāves un miesas sodi ar kultūras augšanu mazinās, tad mantiskie sodi paplašinas. Šī evolūcija sodu vēsturē atkārtojusēs 2 reizes: senatnē asins atreibības gadījumos izspieda izpirkšanu. Mūsu laikos, kad pārsvarā materiālās intereses, naudas sodi kļūst par vienu no vairāk pielietotiem soda mēriem. Mērķi, kādus grib ar viņu sasniegt, ir dažādi. Senatnē tā vietā bija vēlēšanās atlīdzināt cietušam nodarītos kaitējumus. Mantiskie sodi jeb

k o n f i s k ā c i j a s no vienas puses, un n a u d a s sodi šaurā nozīmē no otras puses. Ar konfiskāciju saprot mantisko objektu atņemšanu fiskam par labu. Sakarā ar fiska interesēm radās vismazāk piemērots soda veids: visas mantas konfiskācija, ko pielietoja Romas ķeizari. Vidus laikos monarhi izlietoja visas mantas konfiskāciju vairāk aiz mantkārijiem nolūkiem. Izgudroja visvisādas apsūdzības. Sevišķi bieži mantu konfiskāciju pielietoja valsts nodevības gadījumos. No krimināltiesību viedokļa to nevar atzīst. Savā ziņā katrs mantisks sods pamazinot nosodītā mantu, skar arī citas personas. Te ir no svāra, vai atņem daļu mantas, vai visu. Šais laikos tas jo mazāk pielaižams pilnīgi nevainīgo tuvinieku dēļ. Visas mantas konfiskācija katrā ziņā uzskatāma par tādu fiska iedzīvošanās līdzekli, kas nav savienots ar valsts cieņu. Aiz pievestiem apsvērumiem šis soda veids 19. g. s. iznīcināts visās civilizētās valstīs.

To nepazina arī Krievijas 1903. g. sodu likumi' bet tas atdzīvojās pēdējā pasaules kara laikā uzliesmojušo kaislibu dēļ. 1916. g. likums Krievijā to ievēd kā papildsodu par valsts nodevību, piešķirot šim likumam pat atpakaļ ejošu spēku.

Latvijas sodu likumos tas nav uzņemts.

Cita lieta ir ar atsevišķu priekšmetu konfiskāciju — confiscation special kā noziēguma augļu konfiskācija — scelera producta. Pret to nav nekādu iebildumu. Pilnīgi dabīgi atņemt noziedzniekam tiesības izlietot priekšmetus kuņus viņš ieguvis, vai no kuņiem viņš guvis peņņu. Latvijas sodu likumu 35. p. paredz, ka priekšmeti, kuņus aizliegts izgatavot, pārdot, glabāt, jāiznīcina, vai jānodod valsts lietošanā. Tā ir konfiskācija.

N a u d a s sodus piemēro plašā mērogā, kamdēļ tie turpina augt kā ekstensīvi tā intensīvi. Viņam piemīt

tās īpašības, kas nepieciešamas mūsu laiku sodu veidiem :

- 1) d a l ā m s vairāk kā jebkāds cits sods, piemērojoties katram gadījumam.
- 2) tas pieļauj arī agrākā stāvokļa atjaunošanu. Naudas sodu uzliek gan kā patstāvīgu sodu mazsvarīgos gadījumos, un kā papildsodu mantkāriģos nodarījumos. Citreiz likums tomēr paredz alternatīvi ar brīvības atņemšanu pēc tiesas izvēles.

Jautājumu par apmēru izšķir, dažādi: romieši to uzlika nodarītā kaitējuma divkāŗšā, dupplum, vai trīskārtīgā, tripplum, vērtībā. Arī Latvijas sodu likumi pazina to par neatļautu meŗa ciršanu. Tad par izejas punktu ir kaitējuma atlīdzināšana.

Tagad pa lielākai daļai likums paredz naudas soda maksimumu atstājot tikai tiesības pazemināt viņu līdz minimumam. Cenšanās panākt taisnīgu samēru arī starp naudas sodu un vainas pakāpi, un arī ar oikonomisko stāvokli, noved pie tā ka naudas sods piemērojams kā noteikta % no noziedznieka mantas, vai no ienākumiem. Te jāievēro arī vainīgā ģimenes locekļi un viņu stāvoklis. Likums kritēriju te nevar dot. Vislabāki tas atstājams tiesas ieskatam.

Soda naudu pēc vispārīgiem noteikumiem jem fiskam par labu. Paŗreiz to paredz ieslodzījumu vietu uzturēšanai. Ir gadījumi, kad zināmu naudas daļu atdod paziņotājam, ar to parasti rodot lielāku aktivitāti nozieģumu atklāšanā, bet šāds pajēmiens zināmā mēŗā atstāj dēmorālizzējoŗu iespaidu. Lielas grūtības ir ar naudas soda atvietošanu tais

gadījumos, kad vainīgais nevar maksāt. Lielāko daļu pie-
lieto brīvības atņemšanu: qui non hobet in aere luat de
corpore.

Šais nolūkos katrā kōdeksā pieņemts samērs starp so-
da naudu un brīvības atņemšanu. 57. p.: ja notiesātam
nav līdzekļu soda naudas samaksai, tad pēdējo pārvērst
arestā pēc šāda samēra: naudas sods līdz Ls. 25, — 1 ne-
dēļa; naudas sods pāri par Ls. 1000, — arestā līdz 6 mē-
nešiem, līdz ar ko ja soda naudu samaksā tai laikā, kad
viņš izcieš arestu, tad pēdējais izciešams, vai tā ilgums sa-
īsināms. Papildu soda nauda ar arestu nav atvietojama.

Pret tādu kārtību ceļ iebildumus kuņiem ir zināms
pamats. Brīvības atņemšana un mantiskie sodi ir nesamē-
rīgi lielumi.

Vēl mazāk pieņemams ir priekšlikums nemaksāšanas
gadījumā uzlikt tiesību pagaidu atņemšanu. Tas taču ir
paredzēts vissmagākiem gadījumiem. Jāuzglabā brīvības
atņemšana tam gadījumam, kad notiesātais ļ a u n p r ā-
t i g i atsakas maksāt, 26. p. Pieļauts tiesai pazemināt
naudas soda apmērus, ja pierāda, ka notiesātā mantiskais
stāvoklis kļuvis ļaunāks.

Ja konstatē samaksai vajadzīgo līdzekļu trūkumu, tad
pienākošo soda naudu iespējams ieturēt no darba algas.
Ja pēdējais bezdarbnieks, tad valsts var dot tam iespēju
atstrādāt to sabiedriskos darbos, eventuāli darba namā. Iz-
vairīšanos no darba var uzlūkot kā tišu izvairīšanos no
naudas soda, kāpēc to var atvietot ar brīvības atņemša-
nu. Naudas sodam katrā ziņā jāatkrīt ar noziedznieka nā-
vi, jo tās piedzišana no viņa mantojuma masas nozīmētu
soda pārceļšanu uz nevainīgiem mantiniekiem.

Pēdējā laikā runā par to, ka tiesai tiesības savienot brīvības atņemšanu ar mantisku sodu pat tais gadījumos, kad likumā tas nav paredzēts (vienīgi brīvības atņemšana). Faktiski šī doma bija ieviesta Prūsijā, kombinējot naudas sodu ar brīvības atņemšanu — 1921. g. 1924. g. papildināja šo kārtību, saskaņā ar ko tikai tais gadījumos, kad likums paredz tikai brīvības atņemšanu ne ilgāki par 3 mēnešiem, tiesa var to atvietot ar naudas sodu. 1922. g. visā Vācijā brīvības atņemšana atvietota ar naudas sodu 140,000 gadījumos.

Arī Latvijas jaunais sodu likums atļauj tiesai sodīt līdzīgā kārtībā pāriet no aresta uz naudas sodu, ar 57. p.

Pats par sevi saprotams, kā tādu atvietošanu nevar nostādīt atkarībā no noziedznieka vēlēšanos, jo tas dotu iespēju turīgiem atpirkties.

Brīvības atņemšana.

Visu sodu sistēmu centrālā vietā stāv brīvības atņemšana. Tas izskaidrojams ar to, ka šis soda veids vairāk kā jebkurš cits noder to speciāla vērtību apmierināšanai, uz kušu var tiekties krimināl justīcija. Tiešam, kaitīguma novēršana, atbaidīšana, generālpencegija, un atmaksas viedoklis paredz, ka noziedzniekam jāsaņem sods kā labumu atņemšana.

„Augstskola Mājā“ № 86.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.)

11|12. lekcija.

No labošanas teārijas viedokļa sods noziedzniekam ir zināmā mērā labdarība. Šo pretrunīgo domu kombinējums vislabāk panākams ar brīvības atņemšanu. Tā kļūst saprotama sajūsma, kuŗu no visām pusēm veltīja šim soda veidam.

Brīvības atņemšanas tiesību objekts ir *ā r e j ā* cilvēka brīvība, proti, viņas vistaustamākā izteiksmē: pārvietošanās brīvība.

Savā vēsturiskā attīstībā brīvības atņemšana izveido 3 pamattipus :

- 1) **i z r a i d ī š a n a**: izstumšana ar aizliegumu atgriezties;
- 2) **i z s ū t ī j u m s**: tas pats, saistot noteikto noteiktā vietā;
- 3) **c i e t u m s** — ieslodzīšana speciāli izveidotā celtņē.

I z r a i d ī š a n a ir pirmais brīvības atņemšanas veids, kuram vai nu labprātīgas aiziešanas, vai piespiedu izstumšanas raksturs. Viņa var būt uz visu mūžu, vai noteiktu laiku, un var attiekties uz visu valsts robežu, vai tikai uz tās noteiktu apgabalu. Teokratiskā valstī izraidīšana sakrita ar atiešanu no kulta, līdz sekoja izraidīšana no sabiedrības.

Klasiskās valstīs (Grieķija, Roma) izraidīšanai liek sevišķu nozīmi sakarā ar to, ka kultūra koncentrējas zināmā centrā, un apkārt bija barbarisms. Izdzīšana šeit līdzinājās politiskai nāvei. Senā Grieķijā izraidīšana parādās 3 veidos, no kuriem tikai trešais attiecas uz krimināltiesībām.

1) Kā policijas prevencijas spaidu piemērošana uz efektum tiesas lēmuma. To bija izlietojuši, lai izvairītos no atriebības.

2) Uz tautas lēmuma pamata izraidīšanu sauca **o s t r a k i s m s** (polītiska izraidīšana).

3) Kā kriminālrepresiju izraidīja un konfiscēja visu mantu — areopags.

R o m ā izraidīšanai ir dažāds raksturs dažādām personām. Dēmokratiskā Romā sevišķi attīstījās labprātīga dzimtenes atstāšana — exilium. Nāves sodu lietoja sakarā ar *aquae et ignis interdictio* — ar tiesību atņemšanu un visas mantas konfiskāciju. Līdzās tam pastāvēja izraidīšana uz laiku kā administratīva izsūtīšana uz konsula rī-

kojumu — r e l e g a t i o. Attistot no konsuļiem mantoto pilnvaru, ķeizars izlietoja šos līdzekļus kā i n t e r d i c t i o certorum bonorum.

Vakareiopā romiešu tiesību exilium pieder galvenā kārtā Francijas un Anglijas tiesību sistēmām.

Francijā administratīva izraidīšana, e x s i l s līdz 1789. g. revolūcijai ieņem redzamu vietu starp karaļa patvarības līdzekļiem. Sodu sistēmā šis institūts pazīstams ar nosaukumu „bannissement“. Bannissement uzglabājies arī spēkā esošā code pénal par politiskiem noziegumiem uz laiku no 5 gadiem, ar noteikumu, ja valsts uz kuŗu izraida tam piekrīt. Piekrišanai trūkstot, vai patvaļīgas atgriešanās gadījumā bannissement atvieto ar ieslodzījumu.

A n g l i j ā pirmā laikā uzglabājies kautkas līdzīgs exilium un grieķu izraidīšanai, effetum.

Noziedznieks deva zvērastu, ka viņš uz visiem laikiem atstāj dzimteni, un ar krustu rokā devās uz tuvāko ostu, kad arī kāpa kuģī. Tas bija līdz 1215. gadam, kad to kā sodu aizliedza slavenā Magna Charta libertatum, bet to turpināja piemērot kā administratīvu līdzekli, apkaŗojot klaidonību — banishment.

No šiem līdzekļiem šo to pārjēmusi arī K r i e v i j a. No Bizantijas krievi patapināja neticīgo izstumšanu, bet izraidīšana sodu sistēmā radās tikai vēlākā laikā. No 1805. g. pazīst izraidīšanu ar visu tiesību atņemšanu kā kriminālsodu par patvarīgu aizbēgšanu, un neatgriešanos uz valdības aicinājumu, vai pāriešanu citas valsts pavalstniecībā. Šais gadījumos nav izraidīšana, bet tikai aizliegums iebraukt atpakaļ. Tomēr šie panti palika tukša skārņa. 1903. g. sodu likumi vairs nepazīst izraidīšanu.

Izraidīšana kā soda veids neiztur zinātnisku kritiku. Lai par to pārliecinātos, ir pietiekoši norādīt uz šī soda veida nevienmēribu, piemērojot to bagātiem un nabagiem,

un tādiem, kas neprot iekārtoties svešumā. Izraidīšanai nav nekādā ziņā labojošas ietekmes. Izraidīšana runā pretim arī principam par labām starptautiskām attiecībām. Izraidīšanas pamatā ir mūsu laiku valšķu egoisms, kas rūpējas tikai par savas valsts teritorijas atbrīvošanu no neciešamiem pilsoņiem. Nav pietiekoša pamata apgrūtināt vienu apvidu ar otra apvidus noziedzīgiem elementiem, pie tam viņus daudz vieglāki var apkaņot tur, kur tos pazīst.

Izsūtījums.

Izsūtījums izveidojies no izraidīšanas. Vispirms izsūtījums Romā — 2 veidos :

- 1) relegatio, un
- 2) deportatio.

R e l e g a t i o sākumā bija administratīvs līdzeklis. Pēc tam viņš pārveidojas par sodu, kuŗu uzliek vai nu uz visu mūžu, vai uz laiku. Kad to saistīja ar pienākumu uzturēties noteiktā vietā pēc ķeizara norādījuma, tad tas pārvērtās par izsūtījumu.

Relegatio smagāks veids, bija izsūtījums uz salu, sevišķi, ja to neapzīmēja. Tas neskāra pilsoņu godu un tam nepiemita apkaunojams raksturs.

Deportatio.

Tas bija kriminālsods Lones iuris, kas ilga visu mūžu, un bija saistīts ar visas mantas konfiskāciju, izņemot particularia — uzturas, minimumu pašam izsūtītamam, mantojuma daļa viņa bērniem.

Atkarībā no relegatio šis sods bija pazeminošs. Vietu uz tiesas sprieduma pamata izraudzījās ķeizars, galvenā kārtā nekultivētos apgabalos, bet smagākos gadījumos arī salās, kur notiesātais dzīvoja bez noteiktas nodarbošanās. Bizantijā gāja bojā daudzi ķeizara izsūtītie.

Nolūks: atbaidīšana un kaitīguma novēršana. Konstatējams sistēmas trūkums: izsūtāmo izklidināšana dažādās vietās kavēja izmantot deportatio stāvokli — fiziskam darbam viņi nederēja, jo tā bija augstas kārtas intelligen-ce. Tāds bija izsūtījums klasiskās zemēs.

Anglijā.

Angļu transportation attīstījās līdzīgi romiešu izsūtījumam no administratīvās izsūtīšanas — banishment, kuŗu miertiesneši piemēroja kļaidoņiem, novietojot tos aizjūras valstīs uz visu mūžu. Par patvaļīgu atgriešanos draudēja nāve.

Kā kriminālsodu to praktizē sākot no 1597. gada, atvietojojot ar to nāves sodu karaļa žēlastības dēļ. No 1778. g. karaļa žēlastības vietā nodibinas vienkārša kārtība, to ieveda sodu sistēmā kā alternatīvu līdzekli līdzās nāves sodam. Priviliģētām personām izsūtījuma piesprieda uz 7 gadiem, bet pārējām uz 14 gadiem.

Par izsūtījuma vietu sākumā izvēlējās Austrumindiju, bet smago klimatisko apstākļu dēļ vēlāk pārgāja uz Amēriku. Tam bija arī tirdznieciska nozīme, jo plantatori izmantoja šos izsūtītos lauku darbos, protams, par zināmu samaksu (angļiem).

Vismocošākā bija pati pārbraukšana, kas noritēja ļoti nesanitāros, apstākļos. Ap 2000 notiesāto to izcieta. Bet

pret šo brīvo ēmigrāciju sāka protestēt amērikāņi. Anglijā tomēr nepiegrīza tam vērību. Tai laikā iesākās cīņas par U. S. A. neatkarību, kurās uzvarēja amērikāņi. Tādā veidā tika apturētu angļu noziedznieku izsūtīšana. Tas angļus pārsteidza pilnīgi negaidīti. Izsūtīšanai nolemtie jau bija novietoti kuģos, un tur palika. No tā izveidojās angļu p e l d o š i e c i e t u m i.

Pa to laiku atnāca vēsts par Austrālijas atklāšanu. Daudz nedomājot angļu valdība 1786. g. sūta noziedzniekus uz Austrāliju. Austrālijas izsūtīšana I stadijā līdz 1822. g. skaitas par labāko, un tās mērķi bija kolonizācija. Viņas uzplaušanas iemesli meklējami, vispirms, apvidus apstākļos: plašajās Austrālijas zemēs ar veselīgo klimatu.

Izsūtāmie darbā guva paši savu labumu. Pirmais gubernators Filips ieveda arī iepriekšēju atsvabināšanu — conditional pardon, atsvabinot tādā kārtā uz savas varas pamata, bet ar pienākumu katrā ziņā palikt Austrālijā. Otrs gubernators organizēja plašus sabiedriskus darbus, būvēja šosejas, ostas, un izveidoja kultūras apstākļus. Viņš atjaunoja noziedznieku tiesības, un radīja jaunu kultūras sabiedrību, kurā tie jutās brīvi, pilntiesīgi pilsoņi. Šai nolūkā vajadzēja mākslīgi aizturēt imigrāciju? Gubernators visādi to mēģina.

Blakus tam, otrā Austrālijas apgabalā gubernators Mekabdži atvieto aizturēšanu uz noteiktu laiku ar to, kuŗu raksturo darbs.

Mēropolē ar rezultātiem tomēr nebija apmierināti, Angļu sabiedrības doma uzlūkoja izsūtītos labākā gadījumā par darba spēku, un nepielaida soda mīkstināšanu. Sākās konflikti ar Austrālijas gubernatoriem. Sakarā ar tai laikā izvesto tiesību reformu Austrālijā sākās algādžu stadija, līdz 1887. gadam. Pēc izsūtītā nonākšanas Austrālijā tas 8 gadus atradās spaidu darbos. Šeit tika pielaista arī no-

sacita atlaišana. Atkarībā no agrāk atsvabinātiem nosacīti atlaistiem nebija pārvietošanās brīvības, jo viņi atradās policijas uzraudzībā. Viņus novietoja kā algādžus pie vietējiem zemkopjiem, lopkopjiem. Tā izpaudās princips, ka brīviem elementiem bija pārsvars pār izsūtītiem. Lauku darbam nederīgos nozīmēja darbos vietējās kuģu būvētavās. Repusīvais raksturs pieauga, bet pilsoņu atdzimšanas raksturs pamazinājās. Starpība starp viņiem un brīviem iedzīvotājiem turpinās. Sākās bēgšana, nodibinas bandas. Viss tas sacēla kurnēšanu arī uz vietas, kur dibinas „pret transporta“ ligas. Mētropolē to uzskatīja par pietiekošu represiju trūkumu. Izsūtīšana izbeidzas.

* Izsūtījumi uz Tasmāniju un Norfolku turpinās.

Sakarā ar lorda Stenleja krimināl reformām, izsūtījumu pārveidoja pēc progresīvās sistēmas, pie kam izsūtāmie I pakāpi izcieš pašā Anglijā — ieslodzījumos, kam seko izsūtīšana uz Austrāliju.

Sakarā ar vēl jaunāku reformu izsūtījumus pielaida tikai kā ieslodzīto iepriekšēju atlaišanu.

Austrālijas izsūtījumu dienas jau bija skaitītas. Pēc zelta raktuvju atklāšanas tur plašos apstākļos plūst brīvā imigrācija. Jaunajos apstākļos Anglija nolēma 1865. g. galīgi atcelt izsūtījumu. 1868. g. ievēda jaunu soda sistēmu. 1870. gadā uz Austrāliju aizgāja pēdējais izsūtāms transports.

Visā izsūtījumu pastāvēšanas laikā uz Austrāliju izsūtīti 140.000.

Francija.

Izsūtījumu aina Francijā šini apjomā uzglabājusies līdz šim laikam. Izsūtījums te pastāvēja 3 dažādos veidos:

- 1) deportatio,
- 2) transportatio, un
- 3) relegatio.

Deportatio pirmo reizi ievesta ar 1791. gada likumu speciāli politiskiem noziedzniekiem, kas 1810. gadā iegāja code penal sodu sistēmā, lai gan faktiski no tā laika nav pielietota.

Sakarā ar revolūcijas uzliesmojumu 1872. gadā viņš atkal parādas, kad cīnas ar Parīzes kommūnu. 1876. p. izbeidzās kad Gambeta izveda vispārēju apžēlošanu.

Daudz lielāka nozīme Francijā bija no Anglijas pārtapinātai transportatio. Franči spaidu darbos notiesātos agrāk izsūtīja uz galērām, kur noziedzniekus piekāla pie sēdekļiem un par katru nepaklausību nežēlīgi sita. Ar galēru iznīcināšanu to vietā parādas kaŗa resora cietumi le bagne, kuŗos notiesātos sākumā piekāla sienām, vēlāk pāros, un beidzot piekāla katram atsevišķi smagu bumbu pie kājām. 6000 notiesātos nāca personas no Napoleona III.

1854. g. likums šai nozīmē ievēda transportatio kā poena colonial reformatis. Franču transportatio II periods aptvēra izsūtījumu uz Gvianu, Kajenu (tropisks klimats). Izsūtītie mira no dzeltenā drudža. Kolonijas pārceļšanās uz Marnas upes krasta stāvokli neuzlaboja, jo tur prasīja par daudz lielu fizisku piepūlēšanos.

Gvatemalas izsūtījumu nesekmība spieda izraudzīties citu apvidu.

No 1863. g. izsūtīja uz Jaunkaledoniju, kur klimats bija nesalīdzināmi labāks. Režims tomēr bija gandrīz tas pats.

Ja Gvatemalu izsūtītiem atrada pārāk mocošu, tad Jaunkaledoniju uzskatīja pārāk atvieglotu.

No otras puses Francijas valdība sekmēja Jaunkaledonijas brīvū kolōnizāciju. Ta ka to sāka biežāki apdzīvot, tad pacēlās iebildumi pret izsūtījumiem uz Jaunkaledoniju. Līdz ar to no 1897. g. atkal izsūtija uz Gvatemalu.

Vispār arī Francijā guva piekrišanu ideja turēt ieslodzījumos, atmetot dārgo izsūtīšanu. 1885 g. likums, kuŗu izveda uz senatora Biranžē ierosinājumu, rada trešo izsūtījumu veidu: — *r e l e g a t i o*. Tā bija domāta vienīgi recidīvistiem no 21—60. gadiem, izņemot politiskos. *Relegatio* domāta policijas uzraudzības vietā, un bija divējāda: individuāla un kolektīva. Individuāla: personas palika brīvas ar pienākumu ierasties pie vietējā priekšnieka. Kolektīva bija sliktākiem, kuŗus uzturēja valdība, izmantojot tos dažādos sabiedriskos darbos. Pēc 6 gadiem par labu uzvešanos pielaižama atsvabināšana, artiesību atgriešties Francijā. Pēdējā laikā tomēr dod priekšroku ieslodzījumam Francijā.

Izsūtījums Krievijā.

Krievijā izsūtījums attīstījās 3 g. s. laikā pilnīgi patstāvīgi. Attīstību sekmēja plaši neapdzīvoti apgabali, galvenā kārtā Āzijas daļā.

Krievijas izsūtījuma attīstības vēsturē ir izšķirami 2 periodi:

Maskavas, un
Pēterburgas.

M a s k a v a s perioda izsūtījumam ir diezgan nenokārtots raksturs. 1649. gada nolikums to pazīst kā soda sekas bez tiesību zaudēšanas, bet līdz ar to izsūtīšana ir administratīvas izrēķināšanās līdzeklis kā arī līdzeklis valsts mērķu sasniegšanai.

T. s. опала госубены ļoti bieži izpaudās izsūtījumā na службу.

Visu iekārto pilsētu iedzīvotājus valsts drošības interesēs izsūtīja uz citu vietu. Līdz ar Sibīrijas iekārtošanu (tā gluži nevar teikt) par izsūtījumu vietu kļūst Sibīrija.

Pēterburgas periodu var sadalīt 2 daļās, ar grafu Speranski kā robežstabu. Pēterlaikā smaguma centru pārnesa uz Eiropas Krieviju. Izsūtījumus uz tālo Sibīriju pagaidām nobīdīja pie malas. Sāka būvēt cietokšņus, šosejas, ostas, pilsētas. Katordzniekus izmantoja spaidu darbos vispārības labklājībai.

1753. gadā Elizabete Petrovna izdeva savu ukazu par nāves soda atvietošanu ar izsūtījumu uz raktuvēm. No 1760. gada izsūtīja uz Jekaterinburgu, un 18. g. s. beigās uz Ņečinsku. „Izsūtījums uz dzīvi“ — līdz grāfa Speranska laikam. Grāfa Speranska, reformas rada kārtīgu izsūtījumu sistēmu.

1845. g. nolikums par sodiem pazīst ar tiesību atņemšanu saistītu izsūtījumu, vispirms spaidu darbos, un 2) izsūtījums noņemšanā un izsūtījumu uz dzīvi.

Izsūtījums spaidu darbos — cietokšņos un fabrikās. Līdz 1875. g. izsūtījumu vietas bija — Ņeorečinska un Aizbaikālīja, bet pēc tam izsūtīja uz Sachalinu važās kaltos (līdz 8 gadiem) — pārbaudāmo šķīrā. Tad nāca labojošos šķīrā, un beidzot viņš nokļuva noņemšanā stāvoklī. Uz mūžu notiesātie tikai pēc 20 gadiem ar valsts zemnieku tiesībām, saņemot privātlietošanā zemi. Noziedzniekus izsūtīja noņemšanā Sibīrijā kā fabriku strādniekus, bet pēc 10 gadu notecēšanas viņi kļuva par valsts zemniekiem.

Par izsūtījumu vietu bija vispirms Sibīrijas rietumdaļa, bet vēlāk austrumdaļa.

3. Izsūtījums uz dzīvi. Privilīgēto šķiņu noziedzniekus izsūtīja t. s. arestantu pārmācības nodarījumu vietā. Tikai sevišķos apžēlošanas gadījumos izsūtīšana tika atcelta. Tas ilga tik ilgi kā mēr neviens neprotēja.

1859. g. atcēla izsūtīšanu un nometinājumu Sibīrijas rietumu daļā, un 1900. g. atcēla izsūtījumu uz dzīvi. Beidzot 1917. g. izsūtījumu un nometinājumu pilnīgi atcēla.

Spaidu darbus pakāpeniski sāka izciest sevišķi ierīkotos katorgas cietumos. Ar Sachalinas cietumu slēgšanu pēc 1903. p. sodu likumiem spaidu darbus izcieta spaidu darbu cietumos.

L a t v i j ā spēkā esošā sodu sistēma izsūtījumu pavisam neparedz, un par šī soda veida ieviešanu, protams, nevar būt runa. Te vajadzīgi sevišķi apstākļi: attiecīga vieta, kolonija, vai tāls apgabals kā Sibīrija ar auglīgu zemi veselīgu klimatu un bez brīviem iedzīvotājiem. Līdz ar to vajadzīga izsūtāmo izlase pēc darba spējām, kas ievērojami ierobežo izsūtījumu izvešanu. Krit svarā arī tas, ka izsūtot vienā laikā lielāku skaitu rodas grūtības ar izsūtāmo novietošanu.

Nevar noliegt, ka izsūtīšanai ir savas priekšrocības — uzglabā atbiadošo raksturu; pārraujot visus sakarus ar agrāko dzīvi izsūtīšana atbrīvo mētropoli no noziedzīgiem elementiem. Izsūtīšana dod ievērojamu iespēju noziedznieku labošanā, bet pat ja izvairas no tām kļūdām, kas bija Francijā un Anglijā, arī tādā gadījumā, kā to rādījusī prakse, izsūtīšana uzlūkojama tikai par pagaidam noderīgu līdzekli. Var teikt, ka jau pašā izsūtīšanas sekmībā slēpjas tās bojā ejas cēlonis. Tik daudz izsūtot vienā vai otrā vietā rodas pietiekoši kompakta iedzīvotāju masa, un tie sāk pretoties izsūtīšanai.

leslodzījums cietumā.

leslodzījums cietumā ir pēdējais brīvības atņemšanas veids. Cietumu jāatzīst par visizsmalcinātāko brīvības atņemšanas veidu. Tas ir pārvietošanās brīvības ierobežošana ar mākslīgu kavekļu palīdzību.

Ar cietumu mēs sastopamies ļoti agri kā austrumos tā rietumos, dziļu pagrabu, u. t. t. veidā.

Senā Romā karceri uzlūkoja kā fizisku aizturēšanu. Tikai gadījumā, ja aizturētam jāpiemēro nāves sodu, tad karceri pārvērta par sodu. Kā vispārēju soda veidu to ievada baznīca. Par cietumu varēja noderēt mūku kambari klosteros.

Baznīcas piemēram drīz sekoja laicīgā vara. Ieslodzītos vai nu pūdēja tumšos kazematos, vai ierīkoja tā, ka tie nevarēja ne sēdēt ne stāvēt, un turēja visus kopā bez dzimuma izšķirības, neiespējamos higiēniskos apstākļos. Valdīja izvirtība un slimības. Bieži ieslodzītie taisni tur palika rūdīti noziedznieki. Tas vilkās līdz pat 18. g. s. beigām.

Cietumu reformā izšķirošo lomu spēlēja kustība, kas vairāk attiecās uz policejisko preomciju. Angliju 16. g. s. pārpludināja kļaidoņi un sliņķi, kuŗu piespieda turēšanai nolēma ierīkot Bridervell. Elizabetes laikā tādus namus izlietoja, lai piespiestu sliņķus strādāt.

No Anglijas šis vārds pārgāja uz Holandi, kur Amsterdamā 1595. g. atklāja savaldīšanas namu — T u c h t h u i s viriešiem, un S p i n n sievietēm, ar nolūku labot sliņķus. Pamazam šais pašās iestādēs sāka izciest sodu ar brīvības atņemšanu sodītie zagļi.

No Amsterdamas tas izplatās pa visu Eiropu. 16. g. s. rodas Arbeitsheuser Bremenā, Libekā, Dancigā — Zie-

meļvācijas ostas pilsētās. Sakarā ar 30. g. karu cietumā vairojas. Uz U. S. A. tos pārnes kvēkeri. Pansilvānijas cietuma dibinātājs — William Penn prasa, lai visi cietumi tiek ierīkoti pēc darba namu parauga. Amērikā notika īstās reformas šai virzienā. Šī reforma, sākas 18. s. apskaidrības un humānitātes ietekmē, un šai attīstībai jāpateicas, slavenam Džonam Howardam, kas personīgi bija pārcietis gūstā visas tā laika cietumu šausmas, un veltīja visu savu dzīvi cietumu pārveidošanai. Viņš nomira ar tifu, kas tam pielīpa apskatot kādu cietumu Howard'a propaganda, protams, bija jauns lūzums uzskatos par cietumu. Vajadzēja atņemt noziedznieku nežēlīgo mocišanu cietumā.

Bentams Anglijā ar savu atilitāro teoriju radīja pāreju no agrākiem uzskatiem uz jauniem sodu mērķiem, apgalvojot, ka no generalprevencijas viedokļa nav no svara tas ļaunums, ko noziedznieks sagādā, bet gan tas, ko viņš sagaida un ka šis ļaunums var būt pat šķietams. Bentams pavēra robežas jaunam režīmam.

1816. g. New-Jorkas štatā uzbūvēja un 1821. g. pārbūvēja Gubernas cietumu. 1827. g. Filadelfijā, un 1830. g. Eastern pententiery.

Delegāti, koņus sūtīja Anglija. Prūsija, lai iepazītos uz vietas, sevišķi sajūsminājās par Filadelfijas sistēmu un viendodalījuma ieslodzījuma Anglijai sekoja Beļģija, Prūsija u. d. c.

Tai laikā nodibinas starptautiskais kongress Frankfurtē. Briselē 46, 47 un 50. g. laika pamatus pentenciālai zinātnei.

Uz pazīstamā amērikāņa Wainsa iniciatīvi kongresi sanāk Londonā, Štokholmā, Briselē, Romā. Pēc 15. g.

pārtraukuma kongresu no jauna sasauca Londonā. 1930. g. notiek 10. g. jubilejas kongress Prāgā.

Pa šo laiku cietumi pārvērtās par sabiedriskām darba mājām. Princips: noziedzniekam jāiznāk no cietuma pēc iespējas izlabotam.

Cietumu sistēmas.

- 1) Klusēšanas sistēma,
- 2) ieslodzījuma sistēma,
- 3) individuālā sistēma,
- 4) progresīvā sistēma.

1) Klusēšanas sistēma — silent system (Ouburn) pastāv arī ar nosaukumu Ouberna sistēma. Šī sistēma savā pirmā veidā pamatojas uz 2 principiem:

- a) pieradināšana darbā, un
- b) klusēšana.

Pirmo sasniedza ar plānveidīgu darbu kopējās darbniecās, otro — novietojot pa nakti atsevišķās kamerās. Aizliedza sarunāties, un vispār kautko teikt. Aizlieguma pārkāpšanas gadījumā cietuma uzraugs soda vainīgo bezapelācijas kārtībā. Rezultātā Ouburnā tiešām ieviesās kapa klusums kas atstāja iespaidu uz vissliktākiem noziedzniekiem. Bet šī sistēma noveda pie nežēlības, kas piespieda arestantus sacelties. Šīs sistēmas ļaunums ir režīma mākslotība, un pārmērīgais stingrums.

Tādā gadījumā jau labāki morāliskās sienas vietā likt akmeņa sienu, un tāpēc ievēda t. s.

- 2) solitary system (Philadelphia) — nožēlošanas un izolēšanas vienādība.

Pēc šīs sistēmas radītāja (grieķu) uzskatiem noziedznieku labošana sasniedzama ar viņu morālisku pārveidošanu. Cietumā viņu jāatstāj savā nodabā, lai viņš varētu iedziļināties sevī. Viņam nepieciešama izolācija, kur līdz ar to atņem iespēja biedriem atstāt kaitīgu ietekmi. Tas vēl maz. Viņu jāizolē arī no citiem. No tā izriet prasījums pēc absolūtas vientulības. Kad arestēto ievēd cietumā, tad aizsietām acīm viņu ievēd kamerā, no kuŗas viņš izgāja tad, kad to gālīgi atsvabināja. Ja izjēnuma kārtā laida uz cietuma baznīcu, tad viņam uzgērba tērpu, kas aizsedza visu ģīmi. Šādā veidā nav tik daudz jābaidas no arestēto sacelšanās.

Bet šī sistēma iet tālāk par nolikto mērķi. Nerunājot par šāda ieslodzījuma kaitīgumu veselībai, ciešot tādā kārtā gan fiziski, gan morāliski, ieslodzītais iznāk no cietuma nekārtīgi sagatavots darba dzīvei.

3) *S e p e r a t e s y s t e m* (Anglīja). Šī individuālā sistēma cenšas novērst galvenā kārtā rezīma trūkumus. Līdzīgi vienieslodzījuma sistēmai separātsistēma pilnīgi izolē, līdz ar to plaši pielaiž, ka uz viņu iedarbojas ārējās pasaules iespaidi. Kāmēr arestētais ir kamerā, viņu arvien apmeklē personas, kuŗām uzdots bieži sarunāties ar viņu, un viņu atgriezt. To dara patronāta biedrības locekļi, mācītāji, cietuma priekšnieks, skolotājs, u. t. t. Patronāta biedrība sevišķi no svara tai ziņā, kā pēc izlaišanas no cietuma viņam palīdz. Šī sistēma arī apstājas pusceļā. Ilgā ieslodzījuma laikā cilvēks pilnīgi atradinas no pašdarbības, kuŗu tomēr vajadzētu attīstīt, jo pa lielākai daļai viņi ir vāja rakstura cilvēki. Jāšaubas, vai arī atsevišķas personas periodiski apmeklējot, un bieži sarunājoties ar ieslodzīto var uzskatīt par pietiekošu sagatavojumu, ārējai dzīvei. Sakarā ar to rodas

4) progresīvā sistēma, probation system. Viņa attīstījās Anglijā sakarā ar Austrālijas transportācijas pārveidošanos. Šīs sistēmas pamats ir ieslodzījuma pakāpenība. To sasniedza sadalot ieslodzījuma laiku vairākās pakāpeniskās stadijās:

1) aptver vienieslodzījumu, kas nav pārāk ilgstošs, ilgāks par 9 mēnešiem. Šis vienieslodzījuma nolūks ir pārbaudīt ieslodzīto, vai gadījumā laust tā stūrgalvību.

2) ir ilgstošāka stadija, un norit kopējā darbā, ar atšķiršanu pa nakti. Viņa atbilst pirmatnei Ouburnas idejai pārveidot cilvēku ar produktīva darba palīdzību. Ieslodzīto pašdarbību veicina t. s. M a r k u s sistēma, pēc kuņas noziedznieka sekmes vai nesekmes izlēma viņa tuvošanos brīvībai. Trešais turpmākais solis uz priekšu pārveido noziedznieka intermediate prison. Še aresta stāvoklis ievērojami atvieglots, noņem arestanta apģerbu. Beidzot jāstāda ieslodzīto brīvas dzīves kārtības priekšā — to atlaiž brīvībā, bet tikai nosacīti, jo viņš zināmā mērā joprojam paliek valsts varas rīcībā līdz galīgai atsvabināšanai.

„Augstskola Mājā“ Nr. 87.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.).

13. lekcija.

Apmēram šādā veidā brīvības atņemšana uzskatāma par penitārismu, pēdējo vārdu.

Kas attiecas uz īslaika brīvības atņemšanu, tad to piemēro par tādiem noziegumiem, kad jādomā, ka to izdarītāji nav sevišķi sabojāti.

To pašu var teikt par ārestu. To uzliek par pārkāpumiem, kur nevar būt sevišķi samaitājoša atmosfāra. Šeit nepieciešama elastība, kas garantē soda individualizāciju, pie tam ar pietiekošu represivitāti.

Brīvības atņemšanu nevar uzlūkot par cīņu pret visiem Jaunumiem. Pat pie vislabākās cietumu iekārtas tomēr uzglabāsies zināms nedabiskums. Šo laiku sodu sistēmas sevišķi uzsvē mantiskos sodus. Ar to ir arī iebildumi pret cietumiem viņu dārdzības dēļ. Cietumu pietiekošais iekārtojums prasa milzīgus līdzekļus.

Brīvības atņemšanas vēstures attīstības gaitā ir radušies daudz dažādu ieslodzījumu veidu, kurus dažādas valstis piemērojušas ar dažādiem nosaukumiem. Viņas cenšas pēc iespējas tuvināt sodu konkrēta gadījuma īpatnībām. No šīs galējības atšķiras otra, kas cenšas palētināt.

Visus brīvības atņemšanas veidus, cenšas unificēt, atstājot iespaidu arī uz šī jautājuma pētišanu. Pēdējais Prāgas kongress dienaskārtībā uzjēma arī brīvības atņemšanas veidu unificēšanu, tomēr noteiktas rezolūcijas nav taisītas. Šolaiku sodu sistēmas tomēr nevar iztikt bez zināmu cietumu iestāžu dažādības.

Latvijas sodu likumi uzglabājuši tikai

- 1) spaidu darbus,
- 2) pārmācības namu,
- 3) cietumu, un
- 4) arestu.

Pirmie divi teorētiski viens no otra atšķiras:

- 1) ar ieslodzījuma darba ilgumu, un
- 2) arī ar to, ka zināmu laiku viņus var turēt važās.

Par darba veidu Latvijas sodu likums cieš klusu.

Ar spaidu darbiem, pārmācības namu un cietumu notiesātie, kāmēr atrodas kopējā nodalījumā, atšķirami cits no cita pa naktīm un darba brīvlaikā.

Mājas arests atmesti ka klasu privilēģijas atlieka.

Rīgas centrālcietumā priekšzīmīgi nostādītas darbnīcas.

Cietumu iekārta.

Šeit attīstībai nepieciešama ārēja izbūve: cietumu arhitektūra, un cietuma organizācija: klasifikācija, disciplīna, vērošana un darbs. Bez tam cietuma aparāta pareizas funkcionēšanas ziņā nepieciešama piemērota personāla izlase.

Izejot no tā, ka ieslodzītie atšķirami savā starpā (vismaz pa naktīm), cietuma architektūra izveidojusi dažādus tipus.

Daudzos amērikāņu cietumos atsevišķās kameras novietotas 4 un vairāk stāvu ēkā, ap kuŗu ir izbūvētas dzelzs galerijas. Visa ēka atrodas kā zem akmens vāka, kas sastāv no 4 sienām un jumta. Gaisma iekļūst pa ārsienas logiem.

2) atsevišķas kameras novietotas sevišķu ēku koridoros, bez tam atsevišķus stāvus tāpat savieno dzelzs galerijas un trepes.

3) būve pēc t. s. panoptikas sistēmas, kuŗu pirmo reizi pielietoja Filadelfijā. Celtnei apkārt iet cietuma žogs. Filadelfijas cietuma žogs 60 pēdu augsts. Dažreiz tam pierikots vēl staipulu žogs.

No otras puses tiek izcelti bezžogu cietumi. Lidz pēdējam pārskatam bēgšanas gadījumi te nav bieži notikuši, kas izskaidrojams ar to, ka ieslodzītos, kas ir itkā brīvībā, uzrauga suņi.

Kas attiecas uz iekšējo organizāciju, tad nav šaubu, ka ieslodzītie jāšķirjo pēc dzimuma un vecuma. Nepieciešams ieslodzījums pēc pakāpēm lai novērotu savstarpīgo kaitīgo ietekmi.

Attiecībā uz t. s. cietuma higiēnu pastāv noteikums, ka cietumniekiem nav jāatņem tādas ērtības, kam sanitāra nozīme, bet jāizvairas no ikkatras liekas ērtības. Pirmā

vietā jāstāda cietumnieku darbs, un prasāma tā apzinīga izpildīšana vispārīgās kārtības labā. Disciplīnas uzturēšanai, zināmos gadījumos jāpielieto sodi. Jāizvairas no īstiem miesas sodiem. Pārvietošana no augstākas pakāpes zemākā, noliegt satikties ar piederīgiem, un karcers pilnīgi sasniedz mērķi.

Ja ieslodzījums ir ilgstošs, tad lai ieslodzīto atradinātu no bezdarba un mācītu kādam amatam ļoti svarīgi ir cietuma darba iekārta. Lai darbam būtu audzinātāja raksturs, tas nedrīkst būt nelietderīgs.

Ieslodzītam var iepatīkties darbs tikai tad, kad tas ir produktīvs, un kad tas dod viņam zināmu peļņu. Peļņa var būt mazāka par to, kādu parasti maksā par darbu, pie kam peļņas viena daļa nāk valstij par labu ieslodzīto uztura segšanai, u. t. t. Otru daļu nodod ieslodzīto rīcībā, un zināmu daļu no pēdējās ietura, lai galīgs naudas trūkums pēc atsvabināšanas jau pašā sākumā nepavedinātu viņu uz jauniem tiesību pārkāpumiem. Sodu sistēmas mūsu laikos vēl arvienu paredz t. s. smagos darbus, bet ne lai tie bojātu ieslodzīto veselību.

Cietuma personāls.

Līdzās vispārīgiem brīvības atņemšanas veidiem daži kōdeksi pazīst t. s. goda ieslodzījumu — „custodia honesta“, kuŗu pēc krievu 1903. g. sodu likumu 19. panta izcieš cietoksnī. Šais laikos vairs nestrīdas par to, ka civilo tiesību pārkāpēja turēšana cietokšņos ir nenozīmīga parādība.

Kā praksē tā teorijā turpina piekopt pašu ieslodzījuma veidu tais gadījumos, kad noziedznieks nav bijis nekrietns.

Taisnība ir tiem, kas norāda, ka iekšējā gara noskaņojuma ētiskais svars nav vienīgais soda piedraudējuma ierocis, kaut gan dažos gadījumos ir tik izšķirošs moments, ka pie soda uzlikšanas jāievēro. Ja likums par smagiem tiesību pārkāpumiem piedraud ar goda ieslodzījumu, tad viņš jau iepriekš atņem to piedraudējumu, kas nepieciešams eventuālai noziegumu apkaņošanai. Iekšējā gara noskaņojuma apsvēršanai katra tiesneša rīcībā ir cits līdzeklis: tiesību atņemšanas, vai neatņemšanas fakultatīva iespēja sakarā ar sodu. Iepriekšēji ieslodzīto lietu organizācija uz mācību par sodiem tieši neattiecas, jo tais neievieto notiesātos, bet aizdomās turētos, kas var tikt attaisnoti. Šīs fiziskas aizturēšanas iestādes, kas ievestas procesuālos nolūkos, lai novērstu izvairīšanos no tiesas, un pēdu slēpšanu, pilnīgi atdalāmas no sodu izciešanas vietām, atmetot visus ierobežojumus, kas tieši nav saistīti ar šo uzdevumu.

Lielāka vēriba, turpretim, piegriežama jautājumam par ieslodzījumu vietu ierīkošanu jaunāko paaudžu noziedzniekiem. Te nav domātas tās audzināšanas iestādes, kas atrodas uz robežas starp soda un audzināšanas režīmu, bet tās iestādes, kurās nometina jaunus cilvēkus kad tie pēc likuma ieslogami cietumā. Anglijā jau 1827. g. Parkhurst nodibina pilnīgi atsevišķu cietumu jauniem. (Šis mēģinājums neizdevās). Cincināti salās 1870. gadā. Kongress U. S. A., starp citu, uzstādīja prasību ierīkot t. s. „adult reformatories“. Praktiski šī doma pirmo reizi izvesta New-Yorkas štatā, kur ar 1876. g. likumu nodibināja pazīstamo Elmira. Tās priekšnieks Brockway's panāca likumu par t. s. nenoteikto spriedumu piemērošanu Elmīrai. 1925. g. bija apm. 24 šādi vīriešu, un 18 sieviešu.

Brockway'a sistēmas pamati ir šādi: nenoteikti notiesāti, ar noteiktu minimālu un maksimālu vecumu. Elmi-

rā pieņemami vienīgi noziedznieki no 16—30 gadiem vecuma. Ieslodzītos ievēd 4 katēgorijās :

melnos,
zilos (paaugstinājums),
sarkanos (pasliktinājums), un
nelabojamos, kuŗas šeit tur līdz viņu pārvešanai uz citu vietu. Sakarā ar 1888. g. izsūtījumu aizliegumu cietuma darba smaguma centrs pārņests uz amatu iemācīšanu kā arī skolas izglītību. Tauta dēvē to par kolledžu. Ja ieslodzītie apmierinoši uzvedas, sevišķa komisija nosacīti atsvabina. 1900. g. Briseles kongresa atsauksmes izveidojās visai labvēlīgas. Pašā Amērikā atzīst, ka šī sistēma attaisno liktās cerības sevišķi attiecībā uz jauniem — 21. g.

1894. g. līdzīga iestāde — B o r s t a l system. 1908. g. likums, kuŗu papildina 1914. g. likums, šo sistēmu attiecina uz visu Angliju. Saskaņā ar minēto likumu noziedzniekus noteiktā vecumā (16—21) var notiesāt ar ieslodzījumu t. s. workshause uz laiku ne mazāku par 2, un ne ilgāku par 3 gadiem lai izvestu pienācīgu training.

Piespiedu audzināšana.

Pats par sevi saprotams, kā mēr cilvēka raksturs vēl nav izveidojies, nobriedis, to ar sekmēm var pārāudzīnāt. Tik pat skaidrs, jo agrāki stājas pie tā, jo drošāks būs gala rezultāts. Citiem vārdiem: gādājot par noziedzīgās jaunatnes labošanu jāgriež vērība uz visjaunākājiem. Nav jānogaida, kā mēr mazgadīgs izdara noziedzīgu nodarījumu.

Tas nozīmē, ka piespiedu audzināšanas smaguma centrs atrodas policijas prevencijas aplokā.

Tagadnes piespiedu audzināšanas dzimtene neapšaubāmi ir Anglija. Tur arī tā devusi vislabākos panākumus. Filantropic socaeti 1788. g. atklāja pirmo labošanas iestādi mazgadīgiem, kas 1849. g. pārvietojās uz Redhillu, un kļūst par paraugu visām reformatory schools.

Anglijā 1830. g. sākas aģitācija pret pirmo valdības mēģinājumu ierīkot pirmo labošanas namu nepilngadīgiem noziedzniekiem. Šī propaganda bija vērsta pret cietuma režīma piemērošanu mazgadīgiem noziedzniekiem.

Valdība piekāpjas. 1854. gadā ar lorda Nortona aktīvu līdzdalību izstrādā pirmos noteikumus par reformatory schools, un 1856. g. sekoja galīgi izstrādāti noteikumi. Šīs iestādes pamatprincips: papriekš lieto sodus — īslaicīgs cietuma ieslodzījums līdz 10 dienām, kam seko turēšana reformatory schoole pēc tās pašas tiesas sprieduma no 2—5 g., bet ne ilgāki kā līdz 18. gadiem (vispār tur ievieto 10—16. gadīgus). Reformatory school's nodibinātājs ir privātas iestādes, bet ja valdība atzina, ka tās atvieto zināmus publiskus institūtus, tad tās nosauca: certified, un valdība tās pabalstīja, izsniedzot uzturēšanas izdevumus pus apmēru, tāpat arī jēma valdības uzraudzībā.

Otru pusi izdevumu sedza no privātiem līdzekļiem. Vairākums reformatory skolu ir lauksaimnieciskas kolonijas, kas pierādīja cenšanos izraut locekļus no smagās pilsētas atmosfāras un pievilkt dabai.

Tam bija Lome raksturs. Pēc pirmiem 18. mēnešiem notecēšanas direktoram tiesība nosacīti atlaist jauno noziedznieku, nododot viņu uz 3 mēnešiem tādu uzticamu personu rīcībā, kas izteikuši vēlēšanos jemt viņu savā gādībā. Pēc šādas kārtības reformatory school's pēc likumdevēja ieskata nebija sods, jo to nostādīja pretim citiem.

„Augstskola Mājā“ № 88.
Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.)

14|15. lekcija.

Šī skaidrība izzuda — 1893. g. likums atceļ obligātorisko ieslodzīšanu cietumā un vēl vairāk 1896. g. — likums pilnīgi aizliedza savienot cietumu ar nosūtīšanu uz reformatory school's.

Tiesneši varēja izšķirties, vai nodot cietumā vai reformatory school's. Abos gadījumos tomēr vajaga viņu atzīt par vainīgu.

Tādas reformatory school's Anglijā bija 50, tai laikā ar 5600 iemītniekiem.

1866. gadā šai kustībai Anglijā dod likumīgu pamatu ar t. s. industrial schools. Šai gadā izdod aktu kas paliek spēkā: pamato šo aktu ar to, ka ciņa ar noziedzniekiem vedama līdz tam, kā mēr tā parādās kā uzbrukums svešiem, bet ne pēc tam: tā tad, griež vērību uz gados jaunākiem. Pēc šiem likumiem industrial schools nodod par blandonību, ubagošanu (līdz 16.). Šo skolu organizācijai ir rūpniecības raksturs: amatnieciskās patversmes. Tādēļ šeit ir arī mazliet citāda kārtība: apsargāšana, bet ne ieslodzīšana. Reformatory school's atšķirībā no industrial school's ir zināmā mērā labošanas iestāde. Tai laikā bija pavisam 140 certified un industrial schools, ar apmēram 189.000 iemītniekiem.

Jau pēc 1880 g. kriminālstatistikas datiem Lielbritānijas piespiedu audzināšanas iestādes netikai pamazināja bērnu-noziedznieku skaitu, bet atstāja iespaidu arī uz pieaugušiem noziedzniekiem, kas arī pamazinājās. Bet itkā beigušas savu uzdevumu, šīs skolas sāk iznīkt — viņu skaits ievērojami samazinas un 1890. g. ir 30 certified schools, un 90 industrial schools.

Atšķirībā no Anglijas U. S. A. šim jautājumam jau no paša sākuma tuvojas no sociālās kārtas viedokļa. Tas uzskats, un tā praktiskās izvešanas iespēja izskaidrojama lielā mērā ar to, ka U. S. A. sabiedriskā iekārta samērā jaunāka.

Tūkstots gadīgo sociālo tradīciju trūkums dod iespēju atmest t. s. Eiropas aizspriedumus. Līdz 16. gadu vecumam nošķīro noziedzniekus, un pamestus bērnus, un no otras puses aizsargā t. s. boarding out system. Līdzās tam tomēr bija schools of reformation. U. S. A. šai lietā tomēr ienes jaunu strāvu, nodibinot t. s. b ē r n u t i e s u, apvienojot līdz ar to viena tiesneša rokās krimināl tiesas, un aizbildņa tiesas varu, un pilnīgi atdalot krimināljustīciju nepilngadīgiem no vispārējām krimināltiesībām.

1822. g. to izveda New-Jorkā un 1829. g. sistēmiski Čikago, kur nodibināja īstu Juvenile Court. Šis katēgorijas tiesības neapstājas pie jautājuma par nepilngadīgo vainīgumu, bet apspriež audzināšanas līdzekļu piemērošanu sakarā ar atklātām jaunajām tieksmēm. Vienīgi tad, ja viņus atzīst par audzināšanai nederīgiem, tad piemēro sodu, kas atvieto ieslodzījumu.

Milzīga loma soda atlikšanas sistēmai.

Piespiedu audzināšanas attīstība F r a n c i j ā līdzinās tās attīstībai Anglijā. Vispirms ierīko atsevišķus cietumus. Tad sākas privāta iniciatīve, starp kuŗu pirmo vietu ieņem slavenā kolonija M e t t r a y. Privātai iniciatīvei seko likumu panti — 1850. g. likums.

Franču iestādes nepilngadīgiem pēc likuma sadalās 2 katēgorijās:

- 1) colonies correctionnelles, un
- 2) " penitentiaires.

1) Kas jaunāki par 16 gadiem, kuŗiem piespriesti bargāki sodi, vai kuŗus izmet no colonies penitentiaires par sliktu uzvešanos.

Tādā kārtā Francijā nepilngadīgiem ir speciāla sodīšanas sistēmas.

V ā c i j ā noziedzīgās jaunatnes audzināšanu ierosina arī privāti. Johans, Heinrichs Bichers 1833. g. Hamburgas tuvumā nodibina R a u h e s H a u s. Šī iestāde atšķiras no līdzīgām. Kā režīma pamats likta kopšana no quasi vecākiem, bet ar quasi brāļiem — līdzīgiem vecumā. Lai gan Strafgesetzbuch § 55. min Zwangserziehung tik līdz 16. gadiem, tomēr par realizācijas kārtību šai likumā nekas nav teikts.

Šie likumi izveidojuši t. s. Fürsorgeerziehung. 1922. gadā izdeva visai valstij kopēju likumu: valsts jaunatnes

labklājības likumu ar Fürsorgeerziehung. Pēc tam 1923. g. izdotais Jugendgerichtgesetz pēc Amerikas, Anglijas un Francijas parauga jaunatnes tiesām piešķir lietas par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus izdara 14—18. g. vecas personas. Šis likums veltīts materiālām krimināltiesībām, atvietojojot spēkā esošos Strafgesetzbuch likumus. Pie audzināšanas līdzekļiem bez brīdinājuma pieder arī Fürsorgeerziehung. Ārpus tām likums paredz, ja tiesa atrod par nepieciešamu uzlikt sodu, tad augstākais ir uz 10 gadiem cietuma ieslodzījums. Sevišķi vieglos gadījumos tiesnosis var atteikties no sodīšanas, bet ja sods piespriests, tad tiesa var atlikt soda izpildīšanu noliekot pārbaudi, pie tam par šīs pārbaudes laiku nepilngadīgo var nolikt zem aizsardzības un uzraudzības. Brīvības atņemšana izciešama atsevišķi no pieaugušiem, bet ja tā ir ilgāka par 2 mēnešiem, tad sevišķās iestādēs.

L a t v i j a s kōdeks atšķir izglītības ministra pārziņā esošās audzināšanas iestādes no tā paša pārziņā esošām audzināšanas-labošanas, un labošanas iestādēm.

Audzināšanas iestādes pēc jaunā Latvijas kōdeksa domātas tiem, kas atziti par nepieskaitīgiem savas jaunības dēļ (līdz 12 gadiem). Šais iestādēs ievietotos var turēt ne ilgāki kā līdz pilngadībai, bet to nosaka attiecīgi orgāni. A u d z i n ā š a n a s — l a b o š a n a s, un l a b o š a n a s iestādes ir domātas tiem, kas atziti par pieskaitāmiem. Šai iestādē jāuzturas ne mazāki par vienu gadu, bet ne ilgāki kā līdz pilngadībai. Iestādes attiecīgie orgāni var labojušos atkarībā no viņu ieskata atsvabināt, bet ne āgrāki par 6 mēnešu notecēšanu.

Gadījumā, ja notiesātam sodu atliek, tiesai ir tiesības rīkoties ar viņu tāpat kā ar nepieskaitīgu — nodot arī viņu audzināšanas iestādēm.

Ar to, sekojot angļu paraugam, tiesai dod tiesības izvēlēties audzināšanas līdzekli vai soda veidu, nepārkāpjot likuma prasības par soda un audzināšanas šķiņošanu. No otras puses priekšniecība nevar pārvest par sliktu uzvešanos uz labošanas iestādēm.

Latvijā pagaidām ir spēkā Krievijas 1909. gada 19. aprīļa nolikums. Valsts tādu iestādi ierīkojusi Ropāžos. Pie Irlavas kolonijas kā patstāvīga iestāde atklāta sevišķa iestāde grūti labojamiem.

Privātas audzināšanas iestādes ir vairāk (Pleskodalē, Līgatnes apkārtnē, u. c.).

Aizsardzības līdzekļi.

Tie ir līdzekļi, kurus var piemērot katru briesmu novēršanai. Pamatā te ir vienīgi lietderība. Ja aplūkojam speciālo goda jēdzienu, tad jāatzīmē, ka gods pamatojas uz ārējas taisnības.

Aizsardzības līdzekļu pielietošana tomēr uzliek par pienākumu tiesai lemt, lai pasargātu no patvarības: tai pašai krimināltiesai, kas uzliek sodu, atstāj arī noziedznieka personu, lai pielietotu sodu, kas ietilpst kriminālkodeksā. Ļoti daudzi neredz nekādu starpību starp aizsardzības līdzekli un sodu. Pēc mūsu domām tas ir pārspilēti. Sods, bez šaubām, zināmā mērā var atvietot tīru aizsardzības līdzekli, jo sodam parasti ir aizsardzības mērķis, bet tīrs aizsardzības līdzeklis nevar atvietot sodu. Tas iespējams tikai nosacīti atļaut.

Aizsardzības līdzekļu veidi ir 6:

- 1) noziedzīgā nodarījuma rīku atņemšana — instrumenta sceleri;

- 2) galvojums vai drošības nauda — centio, gadījumos kad ir pamats sagaidīt, ka kāda persona izdarīs vai atkārtos kādu noziedzīgu nodarījumu;
- 3) speciāla uzraudzība:
 - a) policijas uzraudzība,
 - b) patronāts.
- 4) speciālas iestādes vispārībai bīstamiem noziedzniekiem. Latv. sodu lik. 308. p., 301. p.: pēc soda izciešanas uzraudzība no privātas patronātu biedrības puses. Personām ar pamazinātu pieskaitamību: apkopšanas iestādes, tālāk darba nami personām, kas noziegumu izdara aiz slinkuma vai vieglprātības, un nelabojamo sodu izciešanas iestādes.
- 5) Notiesāto ārējas apzīmēšanas līdzekļi (tagad atcelti, lai atviegloti pēc soda izciešanas atsvabināties no nozieguma traipa); sprieduma izpildīšana Latv. sodu lik. 309. p.;
- 6) aizliegums uzturēties noteiktā vietā pēc soda izciešanas, un proti,
 - a) izdarījuma vietā, lai novērstu tuvināšanos ar agrākiem biedriem, un izrēķināšanos ar lieciniekiem.
 - b) apdzīvotā teritorijā,
 - c) ārzemnieku izraidīšana pēc soda izciešanas.

Papildsodi.

Gods atņemšana un tiesību atņemšana.

Kas attiecas uz goda atņemšanu, tad tā izriet no vēlēšanās publiski pazemot noziedznieku (senā Romā un vidus laiku Eiropā — kauna stabs, u. t. t.).

No tā uzglabājusēs tikai ārējo goda zīmju atņemšana.

Daudz lielāka nozīme līdz šim laikam ir tiesību atņemšanai. Vārda plašā nozīmē kriminālsods satur sevi arī citu atņemšanu. Nāves sods nav domājams neatņemot tiesības uz dzīvību, cietums, neatņemot tiesības uz brīvību. Techniskā nozīmē tiesību atņemšana vai ierobežošana skar abstraktāka rakstura tiesības no pilsoņa tiesībām vai tiesībaspējas aploka.

Romiešu krimināltiesības pazina divejāda veida tiesības atņemšanu:

- 1) *capitis deminutio maxima* — zaudēja *capitis libertatis*, un
- 2) *capitis deminutio media* — zaudēja *capitis civitatis* — *aque et ignis interdictio*.

Izveidojās jēdziens *Friedlosigkeit* — pārvēršana beztiesiskā dzīvniekā (vargus).

Šo divu konstrukciju kombinējums parādas līdz pēdējam laikam uzglabātajā tiesību zaudēšanas institūtā, kam pamatā guļ priekšstats par to, ka tiesiska kopdzīve bez tā nav domājama. Šai nozīmē neatņemamu tiesību nav. Valsts vara faktiski var atņemt individam jebkuŗu tiesību, bet saprātīga un konstitucionāli ierobežota vara nosprauž sev šai ziņā zināmas robežas. Visu tiesību atņemšana, kas Francijā ieguva nosaukumu „*mort civile*“, un nozīmē notiesātā civilo un politisko nāvi, tagad viscaur atcelta. Savā laikā kriminālrepresijas mocības atvieglojums bija solis uz priekšu. Pilnīga beztiesība nav savienojama ar tagadējo valsts iekārtu, jo kultūrālā sabiedrībā tā faktiski nav izvedama. Tā var būt vienīgi nāves soda gadījumā, ciktāl ar cilvēka dzīvības iznīcināšanu beidz eksistēt viņa persona.

Visos pārējos gadījumos noziedznieka dzīves izkopšana pēc soda izciešanas spiež piešķirt viņam tās mantis-

kās tiesības, kas var apmierināt viņa dzīves vajadzības. Ja likumīgs ceļš viņam šai gadījumā slēgts, viņš spiests iet pa beztiesiskuma ceļu, un tas nonāvē viņā katru labošanās impulsu.

Tā tad, visu tiesību atņemšanas institūts tagad viscaur ir atcelts.

Tagad apskatīsim atsevišķu tiesību atņemšanu.

Mantisko tiesību ierobežošana.

Šolaiku tiesības pazīst to tikai instrumenta un producta scelera atņemšanas veidā. Nevar atņemt visu mantu kā arī mantot tiesību spēju — tiesību nākotnē mantu lietot, un rīkoties ar to. Še atliek tikai atkārtot to, kas jau teikts par visu tiesību atņemšanas nederību. Še pieder arī testāmenta taisīšanas tiesība atņemšana, un vēl lielākā mērā agrāk taisītā testāmenta atsaukšana.

Vēl vairāk sacītais attiecas uz ģimenes tiesībām. Valsts nevar pārraut pastāvošās dzīves saites. Valsts var tad gan atņemt tiesību aizsardzību, bet tas var atsaukties sāpīgi uz personām, kas ieiet noziedznieka ģimenē.

Par to, ka sods nedrīkst sniegties tik tālu, lai atņemtu noziedzniekam uz priekšu ģimenes dzīvi, nevar būt runa. Citiem vārdiem: noziedzīgs nodarījums satur tieši ģimenes tiesību aizskarumu, sakarā ar to ir nepieciešami novērst šādu uzbrukumu atkārtošanos nākotnē.

3) politisko un pilsonisko tiesību ierobežošanu, kas šolaiku kōdekos figūrē kā papildsods, motīvā ar to, ka šīs tiesības dod individam iespēju ietekmēt

valsts un sabiedrisko dzīvi, kamdēļ viņam vajadzīga zināma nevainojamība, kuŗu vispār presumā, bet attiecībā uz kriminālnotiesātiem šāda presumcija atkrīt.

Še atņem valsts varas sabiedrisko amatu no vienas puses, bet no otrās puses atņem tiesībspēju: sastāvēt valsts vai sabiedrības dienestā, piedalīties balsošanā, būt par aizgādni, šķirējtiesnesi, arī kad pats noziedzīgais nodarījums nepastāv šo funkciju pārkāpšanā.

Šādu papildsodu pielietošanu līdz pēdējam laikam uzskatīja par sankcionējamu, bet arī te jau uzbrūk norādot, ka atņemt amatu šādā kārtā vajadzīgs tikai tad, kad konkrēta persona ļaunprātīgi izlieto savas dienesta funkcijas, vai tās pārkāpusi.

To var atiecināt arī uz atsevišķu tiesību atņemšanu, bet politisko un pilsonisko tiesībspēju atņemšana, ja speciāli pārkāpumi nav izdarīti kā papildsods nenasniedz mērķi. Kā aizsardzības līdzeklis tā kriminālkodekā neieiet, jo tās uzdevums nav novērst kriminālbriesmas. Ja pēdējais arī ir pareizi, tad iepriekšējais itkā izriet no pārmērīgas līdzietības.

Politisko un pilsonisko tiesību ierobežošana daudz gadījumos satur ļoti sāpīgu morāliska rakstura sodu, un ir visai noderīgs līdzeklis zināmos gadījumos kriminālrepresijas pastiprināšanai. Tādos apstākļos smaguma centrs arvien vairāk pāriet no veselas grupas tiesību ierobežošanas, uz atsevišķu tiesību atņemšanu. Plašā nozīmē še varētu pieskaitīt atsevišķas politiskās vai pilsoniskās tiesības, kā arī vecāku vai aizbildņu tiesību, un beidzot amata atņemšanu.

Šaurā nozīmē tagad pieņemts saprast tādējādi, ka notiesātam papildsoda kārtībā, kuŗš šeit sakrīt ar kriminālbriesmu novēršanas līdzekli, atņem iespēju arī nākotnē lie-

tot savas tiesības vai pilnvaru, vai nodarboties ar profesiju uz tā pamata, ka izdarītais noziedzīgais nodarījums pastāv taisni šīs tiesības vai pilnvaras vai profesijas ļaunprātīgā izmantošanā.

Vecākiem par nežēlīgu apiešanos ar bērniem, un tāpat aizbildņiem atjemama iespēja kaitēt. Ārsts, advokāts tur kur tie nodarbojas ar zināmu speciālitāti, tādos gadījumos zaudē savus amatus, un var arī zaudēt viņu iegūšanu no jauna. Domā, ka tas ir tas pats, kas diploma atņemšana, ja pēdējā nesakrīt ar to kā zināma persona ir sagatavota savam darbam. Bez šaubām, sabiedrības interese ir turpmāk nepielaist personas, kas tieši šai nozarē izdara šos pārkāpumus viņu amatu izpildīšanā, bet nav jāaizmirst, ka speciāla nodarbošanās bieži ir iztikas avots, un ka sagatavoties citam arodam prasa lielu laika zaudējumu.

Atsevišķi stāv ka agrākā goda atņemšana īpaša ārējo goda un atšķirība, zīmju, titulu, u. t. t. atņemšana, kas sevišķi svarīga tais gadījumos, ja pēdējās saistītas ar priekšstatu par godu. Šī godības nokrāsa tagad stipri samazinājusies. Varētu atteikties arī no šādiem līdzekļiem.

Neatkarīgi no tiesību ierobežošanas vai atņemšanas veida ir svarīgs jautājums par tās ilgumu. Tiesības ierobežot vai atņemt var, bet uz visu mūžu, vai noteiktu laiku.

Šai ziņā ir no svara starpība starp to gadījumu, kad zaudē iegūtu tiesību, un kad zaudē spēju tādu iegūt par jaunu. Pirmā gadījumā atņemšana ir galīga (uz mūžību). Kas attiecas uz spēju iegūt zināmas tiesības, tad rodas stāvoklis, kad sodu izcietušajam jemta iespēja atgriesties godīgā dzīvē. Teorētiski to vēl varētu pielaist attiecībā uz tiem, kam piespriesta brīvības atņemšana uz visu mūžu,

lai tos padarītu pilnīgi nekaitīgus, bet faktiski arī tiem pieļauj pirms termiņa atļaušanu labas uzvešanās gadījumā, tāpēc arī rodas šaubas, vai arī tiem ir jāatņem uz visu mūžu. Visos pārējos gadījumos ir pilnīgi nepieļaujami atņemt spēju iegūt tiesības no jauna. No likumdošanas tehnikas viedokļa tiesību zaudēšanas jautājumu var apskatīt no 2 pusēm:

Vecās formas kōdekos viņa vienmēr saistīta ar zināma soda veida piespriešanu. Tagad šai ziņā vērojama svārstīšanās. Jemot vērā, ka viņai ir papildu soda raksturs, likumdevējs nostāda tiesību zaudēšanu sakarā ar nodarījuma raksturu.

Citā veidā nerunā vis par abstraktu kriminālpiedraudējumu, bet par konkrētu formu, kādā tas caurlūkojams tiesā.

Arī šis jautājums aplūkojams no citas puses: vai vajadzīgs vienmēr likumā saistīt tiesību zaudēšanu ar noteikta nodarījuma izdarīšanu, vai ar noteikta soda uzlikšanu. Vai arī, ja atstāj šāda sakara noteikšanu tiesai, dodot pēdējai fakultatīvu tiesību pievienot sodam tiesību zaudēšanu.

Likumdevējs taču nevar paredzēt konkrētu, individuālu gadījumu. Tāpēc nevar ievest tiesību zaudēšanu saistošā veidā, bet gan fakultatīvi.

Tas neizslēdz to, ka likumdevējs norādītu vispārēju kritēriju. Šāds kritērijs derīgs noziedzīgās darbības subjekta elementiem, atšķirot tos gadījumus, kad noziegums ir konkrēts nodarījums, kam bijuši negodīgi, neķītri, u. c. nolūki, no tiem gadījumiem, kad viņam šādu noskaņojumu nav bijis. Tiešam var iedomāties konkrētu zādzības gadījumu, kad neskatoties uz visu, par šāda nozieguma noziedzīgo raksturu nav iespējams runāt kād nozog, lai izdalītu nabagiem kā dāvānu.

Būtu pilnīgi pareizi atstāt tiesas ieskatam šāda nozieguma psihiskā momenta konstatēšanu.

Uzglabājot šo kritēriju, pašu fiakultvītāti var pavairot, tā kā tiesa pat tad, ja viņa konstatē zināmu psihologisku negodību, tad tomēr viņa var arī neatjemt tiesības.

Viss augšminētais par tiesību zaudēšanu attiecas tikai uz pieaugušiem. Nevar būt runa par tiesību ierobežošanu jaunātnēi, kas tās vēl nav paspējusi izlietot, tādēļ šai jautājumā visi ir vienās domās. Bet ja jauns noziedznieks notiesāts ar ieslodzījumu cietumā, tiesai būtu dodama tiesība aizliegt viņam uz laiku nodarboties ar to, ko piekopjot viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu.

Franču code pénal tagadējā redakcijā pazīst 3 tiesību zaudēšanas katēgorijas:

- 1) degradation civile,
- 2) interdiction legale,
- 3) „ decertairs droits.

1) atvieto 1845. g. atcelto mort' civile, un aptver visu publisko amatu, politisko tiesību kā arī goda zīmju atņemšanas tiesību, un saista pēc likuma uz visu mūžu.

2) noziedzniekam ieceļ aizgādnieku. Viņa mantas pārvaldnieks pie tam pa soda izciešanas laiku viņam nevar dot ne mazāko daļu no viņa mantas.

3) šis ir pirmā gadījuma veids.

Vācijas Strafgesetzbuch salīdzinot ar code pénal tiesību zaudēšanas jautājumu atrisina ievērojami progresīvāki. Te pazīst: Aberkennung der bürgerlichen Ehrenrechte, ku-

ras būtība ir tāda, ka notiesātais zaudē uz visu mūžu visas publiskās tiesības, amatus, goda zīmes. Zināmā mērā franču *degradation civique*. Starpība tā, ka vispirms pie vispārējo noteikumu uzskaitīšanas tiesības zaudē noteiktā laikā, un proti, ja piespriests nāves sods, ja cietums, tad uz laiku ne ilgāku par 5 gadiem. Visos gadījumos tiesību zaudēšana atkarājas no tiesas ieskata. Piespiežot cietumu tiesa var atņemt tiesības iejemt publiskus amatus uz 5 gadiem, pie kam notiesātais zaudē uz visiem laikiem savu līdzšinējo amatu.

Beidzot sevišķā daļā paredz, ka atsevišķos gadījumos zaudē tiesības būt par liecinieku, ja nepatiesi zvērējis.

Kas attiecas uz nepilngadīgiem — 18. gadiem, tad tādi saskaņā ar 57. p. *bürgerliche Recht* nezaudē ne vispār, ne pa daļai.

K r i e v i j a s 1903. g. sodu likumi aptver visu tiesību atņemšanu, visumā paturot tikai kārtas tiesības, kā arī paredz politisko, goda tiesību ierobežošanu. 29. p. atstāj mantas, mantošanas, un ģimenes tiesību zaudēšanu kā automātiski saistītu ar spaidu darbiem (95. p).

L a t v i j a s jaunais sodu likums ienes šai novecojušā sistēmā ievērojamus pārgrozījumus.

Vispirms iznīcināta mantas, mantošanas, ģimenes tiesību, un arī kārtas tiesību zaudēšana, kas uzlūkojama kā atceltās kārtas sistēmas atlieka. Uzglabāta vienīgi ordeņu, goda zīmju atņemšana uz tiesas lēmumu, ja notiesāts spaidu darbos vai pārmācības namā.

Kas attiecas uz tiesībspēju zaudēšanu, tad saskaņā ar Latvijas jaunajiem sodu likumiem, notiesātais zaudē sekošas tiesības:

- 1) balsot, vēlēt, vai tikt vēlētam valsts vai pašvaldības vietās (aktīvās un pasīvās vēlēšanu tiesības);
- 2) iejemt amatus valsts autonomos uzņēmumos, vai pašvaldību dienestā;
- 3) kalpot armijā un policijā;
- 4) būt par aizbildni un aizgādni,
- 5) būt par priekšnieku, pārzini audzināšanas vai skolotāja mācības iestādēs;
- 6) būt par šķirējtiesnesi kā arī konkursa valdes, vai administrācijas locekli, zvērinātu aizgādni, tiesnesi, advokātu, pilnvarnieku valsts autonomos uzņēmumos, vai pašvaldības iestādēs;
- 7) būt par liecinieku pie līgumu un aktu noslēgšanā, kuriem vajadzīgs liecinieku pastiprinājums.

Šīs tiesības no jauna atgūst spaidu darbos notiesātie pēc 15 gadiem, pārmācības namā notiesātie pēc 5 gadiem no soda izciešanas laika. Uz notiesātā lūgumu šos termiņus tiesa var saīsināt uz pusi, ja notiesātais nevainojami uzvedies.

Bez tam Latvijas kōdeks piemēro fakultātivitātes principus divejādā virzienā:

- 1) No vienas puses noteic, ka ja tiesa piespriež pārmācības namu, un ja atzīst, ka notiesātam nav bijuši sevišķi ļaunprātīgi nodomi — var notiesātam tiesības neatņemt.

Tiesības katrā ziņā jāatstāj piespriežot pārmācības namu notiesājot par 69, 70., 71., 104., 111. un 112. p. paredzētiem politiskiem noziegumiem.

- 2) No otras puses, kad piespriež cietumu, tad tiesību zaudēšanu pielaiž, ja apgabaltiesa atrod to par nepieciešamu tamdēļ, ka notiesātais izrādījis sevišķu ļaunprātību. Pie tam tas ie-

spējams vienīgi tai gadījumā, ja piespriestais sods nav mazāks par 6 mēnešiem.

Kas attiecas uz speciālo, vai profesionālo tiesību zaudēšanu, šo tiesību ļaunprātīgas izlietošanas dēļ, tad to paredz sevišķi panti.

Šīs tiesības var atņemt uz noteiktu laiku, no 1—5 gadiem, bet par noziedzīgo nodarījumu atkārtošānu, sevišķos gadījumos uz visiem laikiem.

Tiesības nav atņemamas līdz 18. gadiem. Ar to izbeigta mācība par sodiem.

Soda apmēra noteikšana.

Krimināltiesībās kā vienā no tiesiskās kārtības apsardzības līdzekļiem izpaužas 2 parallēlas linijas:

No vienas puses kriminālpiedraudējums, kas vērsts uz visiem potenciāliem, event. tiesību pārkāpumiem, aicināts atturēt visus no noziedzīgiem nodarījumiem — (generālprevencija).

No otras puses ar šo piedraudējumu realizēšanu, ja pārkāpums tomēr izdarīts, un ja noziedznieks ir vainīgs, jāparāda kā visiem eventuāliem kā arī konkrēti faktiskiem tiesību pārkāpējiem, ka aizliegums un soda piedraudējums ir nopietns (speciālā prevencija).

Kā vienam tā otram pamats ir atbaidīšana. Bet speciālās prevencijas uzdevums ar to vien neaprobežojas. Soda faktiska piemērošana konkrētiem gadījumiem, t. i. soda uzlikšana tiesību pārkāpējam par izdarīto noziegumu, paver ceļu soda uzdevuma paplašināšanai 2 savstarpēji itkā izslēdzošos virzienos — vai nu nelabojošos tiesību pārkāpējus pilnīgi izolēt, vai arī tos, kas dod cerību, ka peni-

tārais režīms atstās labu iespaidu, labojot. No šī viedokļa soda izpildīšanai (Strafvollzug) ir milzīgi liela nozīme.

Par cik generalprevencijā glabājas kriminālpiedraudējums, par pēdējā pienācīgu raksturu jāgādā likumdevējam.

Soda faktiskā piemērošana vainīgam tiesību pārkāpējam par viņa izdarīto konkrēto nodarījumu, ir jau izpildu varas darišana, bet ja laikā kāmēr pastāv organizēta cilvēku sabiedrība, izpildvaras kā iuris puniendi nesējas rīcības brīvība tomēr ierobežota, tad trešā vara: tiesu kontrole. Sakarā ar ilgu laiku pastāvējušā nepareizā tiesu orgāna — inquisitia — apvieno vienā personā tiesnesi un sūdzības uzturētāju, radās priekšstats itkā tiesnesim uzlikta arī pati sodīšanas funkcija. Līdz šim laikam pieņemts teikt, ka „tiesa soda“. Tas ir greizs ieskaits par tiesu darbības būtību.

„Augstskola Mājā“ Nr. 89.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932/33.).

1617. lekcija.

Nostādot apsūdzības prokuroru kā sevišķu orgānu, kuŗa uzdevums reprezentēt kriminālu orgānu, tiesa nesoda, bet tikai pārbauda soda pretenzijas pareizību, tās pamatus un apmēru. Šai un tikai šai nozīmē var teikt, ka tiesu nozīme ir konkrētiem gadījumiem piemērot soda veidu un apmēru. Izpildot savu uzdevumu tiesa var vai nu pilnīgi noraidīt soda pretenzijas, vai piemērot to pilnā apmērā, vai apmierināt to daļai. Šis procedūras sākumi pieder kriminālprocesa nozarei. Materiālo tiesību uzdevums ir tikai noteikt tos pa-

matprincipus, saskaņā ar kuņiem tiesai jārikojas, konkrēti-zējot krimināllikumam, kas savā sankcijā dod tikai vispārēju mēru un turpmākais atkarājas no tiesas.

Vēstures attīstības gaitā tiesas brīvības apmēri, nosakot soda mēru ir mainījušies. Senatnē šī rīcības brīvība līdzinājās nullei. Romas ķeizaru laikā (extraordinaria cognitio) ievada poena arbitraria jēdzienu, kas tiesneša rīcības brīvību ievērojami paplašina. Pēc stingri noteiktu sankciju perioda, sakarā ar romiešu tiesību recepciju, nāk poena arbitraria, kas noveda līdz neciešamai tiesnešu patvaļībai, ar ko veda sīvu cīņu 18. g. s. otrā pusē apskaidrības filozofi.

Kad pēc tam nostiprinājās tiesiskās valsts pamati, un individu brīvību skaitīja par pietiekoši nodrošinātu ar konstitūcijām, vērojams jauns virziens, kuŗa nolūks bija dot tiesām atkal lielu brīvību. Pa lielākai daļai likumdevējs tiesai tagad piešķir izvēles brīvību vai nu starp dažādiem sodu veidiem, vai starp viena un tā paša soda dažādiem apmēriem. Noteic minimumu un maksimumu zināmās kategorijās, un sodus par konkrētiem izdarījumiem.

Šīs robežas tagadējos laikos ir drusku šaurākas zemēs, kas pieder t. s. romāņu grupai, ar Franciju priekšgala, un plašākas ģermāņu grupas zemēs (Vācija), un vēl plāšākas angļu-sakšu zemēs, Anglijā, U. S. A.

Tiesnešu lielāka vai mazāka brīvība pastāv netikai formālā amplitādē starp soda minimumu un maksimumu, bet arī ieskatu brīvībā apstākļu vērtēšanā, kas dod viņiem tiesību novērtēt visus apstākļus. Tiesa ierobežota ar izdarītā tiesisku novērtēšanu — tāds juridiski sauss formalisms ar laiku tomēr var iet līdz nodarījuma pareizai izpratnei, kas saistītu noziedzīgo nodarījumu ar noziedznieka personas novērtēšanu. Soda ne nodarījumu bet izdarītāju par izdarīto nodarījumu. No

ši viedokļa aequitas ienes prasījumu tiesai novērtēt tos šiekšējos un ārējos dzenuļus, kas radījuši tiesību pārkāpumu

Šo uzdevumu atrisina dažādi, atkarībā no progresīvās kriminālās jurisprudences attīstības pakāpes. Krievijas 1845. g. kodeksa vispārējā daļā bija sīki norādīti apstākļi, kas palielina vai pamazina vainu vai sodu. Pie pirmiem, kas palielina, pieder tādi jēdzieni kā liecības apdomātība, personas izglītība, izpildītāja nežēlība, nevaļsirdība un stūrģalvība.

Pie otriem, kas pamazina: vaļsirdīga atzišanās, līdzdalībnieku atklāšana, vieglprātība, pilnīgs izglītības trūkums.

Pie tam šīs tiesības norādīja kādās robežās sodu var paaugstināt vai pamazināt, ja tiesa konstatē šādu apstākli.

Šādi izsmeļoši norādījumi nerasniedz mērķi, jo visus dzīves gadījumus likumā iepriekš paredzēt nav iespējams.

Tagad faktiskos apstākļus paredz kodeksu sevišķā daļā kā nosacījumus, kas izveido gan kvalificētu, gan priviliģētu sodu.

Gan te jāizvairas no pārmērīgas kazuistikas (franču code penal attiecībā uz crimen).

Tāds pat gradāciju raksturojums sastopams arī Krievijas 1903. gada sodu likumos.

Vācu 1927. g. projekts cenšas aprobežoties ar gradāciju minimumu, iztiekot ar 3 vispārīgām ievērojamībām :

- 1) ar normālu sastāvu,
- 2) „ sevišķi svarīgiem gadījumiem, ar
- 3) „ sevišķi viegliem gadījumiem. (Besonders leichte Verbrechen).

Jāatzīmē, ka uz franču likumdošanas ierosmi, kur sakarā ar zvērināto tiesu īpatnībām deva zvērināto tiesām

circonstance attenunantes, arī Vācijā paredz mildere Um-
stände.

Jaunāki projekti cenšas atrast vispārēju formulējumu, kas pie soda apmēru noteikšanas dotu iespēju ne tikai sodu mīkstināt, bet arī pastiprināt.

Latvijas, sodu likumi, līdzīgi 1903. gada krievu kō-
dekam, nepazīst šādu formulu sodu paaugstināšanai. Lat-
vijas sodu likumu 16. p. min sevišķus sodu fakultatīvos
paaugstināšanas gadījumus dienesta personām, ja tās no-
ziegumu izdarijušas noziedzīgi pārkāpjot dienesta pienāku-
mus, un personām, kas izdara noziedzīgus nodarījumus
aiz nepamatotas ļaunprātības (69.).

52. p. pēc franču parauga paredz soda mīkstināšanu,
ja atzīst, ka vainīgais vainu pamazinošu apstākļu dēļ pelna
saudzību.

Citus norādījumus vispārējā daļā likumdevējs tiesām
nedod. Tiesa var pamazināt soda mēru, kāds paredzēts
vispārējā daļā.

Minētais tomēr neizsmēļ jautājumu par samēru starp
sodu un konkrētu nodarījumu. Tiesas funkcijas šī sa-
mēra noteikšanā var paplašināt, bet no otras puses sašau-
rināt tai nozīmē, ka vienas funkcijas daļu nodod eksekūci-
jas varai.

Še paceļas jautājums par t. s. tiesas apžēlo-
šanu, un t. s. nenoteiktiem spriedumiem.
Republikāniskā Romā pazina jau formulu: minima non
curat praetor. Ķeizariskajā Romā tiesas piemēroja likumus,
un tikai princepam piederēja atcelšanas tiesības.

Franču-ģermāņu tiesību sistēmas varas koncepcijā ap-
turēšana ir tiesas funkciju atribūts. „Richter nach Recht“
pretim stādama — „Richter nach Gnade“. Šī tiesu brīvī-
ba ar romiešu tiesību recepciju tomēr pazūd no skatuves.
Savā jaunā koncepcijā tiesai piederošā vara atkal tērpjas
vecā romiešu formulā: minima non curat praetor.

Pirmā šo ceļu gāja Anglija 1879. g. kad dod tiesām suverēnes tiesības apžēlošanas gadījumos. Tagad šim piemēram sekojusi Vācija 1923. g. Jugendgericht Gesetzā dod tiesības tiesnešiem von Strafe abzusehen, ja tiesnesis atrod par pietiekošiem audzināšanas līdzekļus.

1927. g. projekts paplašina šo tiesību, attiecinot viņu uz „besonders leichte Fälle“.

Krievu 1903. g. likums to neparedz, bet gan otrādi: „piedošana neatkarājas no tiesas“, un uz šī viedokļa stāv arī Latvijas kōdeks.

Ši doma, no otras puses nonākusi pie t. s. nenoteiktā sprieduma. Norādījums uz šādu nenoteiktību ir gan sastopams jau pat „Constitutio Criminalis Carolina“, piemēram, ieslodzīšana cietumā „bis zum genügenden Sicherung“, attiecībā uz recidīvistiem (arī Theresianā un „Prūsijas Landrechtā“). Šeit pēc būtības runā par aizsardzības līdzekļiem, kurus piemēro pēc soda izciešanas. 1709. g. Prūsijā pazina ieslodzīšanu soda veidā līdz galveno dalībnieku uzrādīšanai. U. S. A. šī ideja radas patstāvīgi cietumu kongresā 1870. gadā Cincinatti.

No Eiropas kōdekiem šai priekšzīmei sekoja Norvēģijas kōdeks: „ja zvērinātie tiesneši atzist recidīvistu par sevišķi bīstamu, tad tiesa var notiesāt viņu uz ieslodzījumu cietumā kā mēr tas izrādas par nepieciešamu“.

U. S. A. atsevišķos štatos pēc New-Yorkas parauga izdotos likumos tomēr nepielaiž sprieduma absolūtu nenoteiktību. Termiņu „nenoteikts spriedums“ — „indeterminate sentence“, pagaidam saprot relativā uozīmē: kaut tiesneši savā spriedumā arī nenorādītu ieslodzīšanas laiku, pēdējā minimums un maksimums noteikts ir pašā likumā. Domā, ka pamats šeit ir tāds: ka soda patiesa individuālizācija ir iespējama tikai vēlāk, pie sprieduma izpildīšanas.

Soda atbaidīšanas iespāids no tā pieaug, jo noziedzniekam jāreķinājas ar ieslodzījuma laika palielināšanas iespējai līdz maksimumam.

Nenoteiktība mazina tiesu cieņu, pārkāpj tiesu noteiktības principu, un vairo individuālo tiesību garantiju atkarību no izpildvaras. Ieslodzīto ātrākas atbrivošanas iespēja spiež izlikties par labotu, kas maldina izpildvaru. Pa daļai tas ir pareizi, lai gan, protams, norādījumu uz tiesu cieņu mazliet paralizē tas, ka jautājumu par ieslodzījuma ilgumu var beidzot nodot tās pašas tiesas izlemšanai. Patiesībā ir tas fakts, ka visi kōdeki pielaiž nosacītu atlaišanu pirms termiņa, neskatoties uz tiesas spriedumu — tas lielā mērā mazina šo strīdu.

Briseles starptautiskais kongress 1900. g. izsacījās tai nozīmē, ka nosacīta pirms termiņa atlaišana sasiedz tos pašus rezultātus kā nenoteikts spriedums. Vašingtonas 1908. g. kongress izsacījās par relatīvi nenoteiktiem, un Londonas 1905. g. kongress atzīst, ka pēdējais ir soda individuālizācijai nepieciešams līdzeklis.

Par to, ka relatīvi nenoteiktie sodi ir piemērojami tiem līdzekļiem, kas gandrīz zaudē soda raksturu (jaunaġnes labošana), strīdus nav.

Runā par sodu mikstināšanu uz pāreju no viena soda veida uz otru (Strafumwandlung, šaurā nozīmē soda pārvēršana). Teorētiski ar to tomēr saprot ko citu. Pārvēršana nozīmē nevis mikstināšanu, bet gan viena veida soda atvietošanu ar citādu veida sodu, pie kam pēdējam jābūt tikpat stingram.

Šādu pārvēršanu pats likums paredz šādos gadījumos:

- 1) Kad tiesas spriedumu izpildīt faktiski nav iespējams (attiecībā uz brīvības atņemšanu, ja nav

vajadzīgo ieroču — nav ieslodzījumu kameru), un attiecībā uz naudas sodu, ja notiesātais patiesībā ir maksātnespējīgs. Šādos gadījumos tam piemēro arestu (57. p.).

- 2) Aiz lietderības apsvērumu, un tad tikai fakultāti. Piem., § 6. Vācijas Jugendgerichtsgesetzā.

Atsvabināšana no soda.

(Vispār jās daļas pēdējā nodaļa).

Ar noziedzīga tiesību pārkāpuma izdarīšanu rodas t. s. soda pretenzija (Strafauspruch). Pat tais gadījumos, kad pēc kriminālprocesa noteikumiem kriminālvajāšanu ierosina privāta persona, soda pretenzijas subjekts ir sodošā vara. Sodošā vara kā pretenzijas subjekts var atteikties no tās. Tādā gadījumā sodu neuzliek. Kriminālrepresijas tiesisko raksturu tiesiska stāvokļa noteiktības interesēs šai ziņā jāpielaiž.

Summum ius dažkārt ir summa iniuria. Šai nozīmē konkrētos gadījumos var pa daļai, vai pat pilnīgi atsvabināt no soda. Tādu atsvabināšanu paredz gan pats likums, gan to uzliek tiesa, gan to atstāj administrācijai, gan beidzot tā pieder augstākās varas nesējam. Šādas atsvabināšanas apjoms iepriekš jāparedz likumos.

Atsvabināšanas iemesli:

- 1) par iemeslu atsvabināšanai no soda var uzlūkot noziedznieka nāvi. Soda represijai piemīt personīgas iedarbības raksturs, soda noziedznieku par izdarīto noziegumu. Noziedznieka nāves gadījumā nav pareiza ne mirušā noziedznieka damnetio iniuria, ne arī naudas soda piedzišana no viņa mantojuma;

- 2) cietušā izlīgums ar noziedznieku. Zināmus noziedzīgus nodarījumus, kas pēc pastāvošo tiesību uzskata vairāk skar individuālas, privātas nekā valsts intereses, valsts tos nostāda atkarībā no privātas ierosmes.

Šais šaurajās robežās šo laiku krimināltiesības, pa daļai, ir uzglabājušas senatnes atliecības atliekas, bet pa daļai valsts vara negrib iejaukties privātās lietās.

Dažos gadījumos, kad cietušais lietu ierosina, tālākais no viņa vairs neatkarājas: privāti-publiskās lietās.

Citos gadījumos privātās lietās, sakarā ar to, ka publiskās intereses šeit visai maz, dod privātiem ievērojamu varu — privātsūdzības. Viņš var atteikties no krimināl-vajāšanas klusu ciešot, vai pozitīvā formā—izlīgšana.

Līdz kādam momentam šāda atkāpšanās ir iespējama? Agrāk pastāvēja uzskats, ka izlīgums iespējams kaut sprieduma izpildīšanas laikā. Tomēr sodošā vara nedrīkst pārvērsties par ieroci, ar kuņu privātas personas varētu operēt pēc savas patikas.

Pēc Latvijas tiesībām izlīgumu pielaiž tikai līdz sprieduma spēkā stāšanās laikam.

- 3) Šis pašas katēgorijas (privātsūdzību) nozieguma savstarpības gadījumos - retorcis. Vainīgo var atsvabināt no soda taisni šī savstarpība. Par soda pretenziju ieskaitīšanu var runāt tikai tad, ja pretenzijas subjekts nav viena un tā pati persona (valsts). Ar to atkrit arī prasījums pēc paritātes tiesībām. Uzsācēju (provocaur) atsvabina no soda tamdēļ, ka viņš cietis ļaunumu no cietušā — iustus dolus retorquens — atriebējs. Tāda noziedznieka atsvabināšana no soda pēc savas dabas tomēr nav saistoša. Retorsis var noiet arī pie soda mīkstināšanas.

Pēc vācu Strafgesetza tiesa var savstarpības gadījumos atlaist no soda. Bet abiem tiesību pārkāpumiem jābūt tieši saistītiem laika ziņā.

Latvijas sodu likumu 450—514. p. kur ir runa par vardarbības un aizskāruma savstarpību, paredz iespēju atsvabināt no soda principa.

- 4) Ārzemēs izciestā soda ieskaitīšana. Tas nozīmē pilnīgi vai daļai atsvabināt noziedznieku no soda, jo līdzās pastāv dzimtās valsts soda pretensijas.

Latvijas kōdeks tādu ieskaitīšanu pielaiž 8, 9, 10. pantā.

- 5) Iepriekšēja ieslodzījuma ieskaitīšana. Ieslodzījums kā stlņgrākais līdzeklis, kas nodrošina apsūdzētā ierašanos tiesā un pārtrauc visus sakarus ar ārpusauli, tomēr ievērojami atšķiras no soda.

Tomēr iepriekšējs ieslodzījums ir visai jūtāms. Ja lietu pēc tam izbeidz, vai notiesāto attaisno, tad valstij jāatlīdzina, bet pat tai gadījumā, kad lieta nobeidzas ar notiesājošu spriedumu, paceļas jautājums, vai noziedznieks sodāms. Pie tam apsūdzēto var turēt izmeklēšanas ieslodzījumā ilgu laiku. Uz to gan atbild, ka izmeklēšana bieži vien ieilgst paša apsūdzētā vainas dēļ. Par tādu vainu var uzlūkot arī apelācijas sūdzību, tomēr jāšaubas vai šādos gadījumos būtu vietā runāt par apsūdzētā vainīgumu.

Patī ieskaitīšana var būt no vienas puses saistoša, piem., Itālijas 1907. g. sodu likumos, vai fakultatīva, pēc tiesas ieskata (tam piekrit lielākā valšķu daļa). Pie tam tā var būt izteikta pozitīvi un negātīvi :

- a) likums paredz, ka ieskaitīšanas pielaišanu tiesai īpaši jāizved;

b) tiesai īpaši jāaizrāda, ka viņa ieskaitīšanu nepielaiž — franču tiesības,

Pēc Latvijas sodu likumiem iepriekšēju ieslodzījumu pilnīgi vai daļai var ieskaitīt sodā.

Vispār lietotais termins „ieskaitīšana“ nevisai atbilst lietas būtībai. Pie ieskaitīšanas domājama ieskaitāmo saturu vienveidība. Iepriekšējs apcietinājums ir procesuāls līdzeklis, bet brīvības atņemšana ir kriminālsods.

6) Noilgums, kriminālnoilgums — *rescriptiones*, *Vergehung* noved pie atsvabināšanas no soda zināma laika notecešanas dēļ. Romā pretora tiesības samērā agri izveidoja noilguma termiņu *amūs utilis priekš* t. i. *delicta privata* — privātā kārtā vajātiem kriminālnoziedzniekiem. *Delicta publica* noilgums ilgu laiku nebija. To ievada faktiski tikai ķeizaru laikā — pirmais šāds likums bija *Lex Julia de adulteries*, kas paredzēja 5 gadus. Vēlāk noilguma termiņus pagarināja. Pēc vispārējām domām šo kriminālnoilgumu laiks ķeizariskā Romā līdzinās 20 gadiem, pie tam noilgumu piemēro tikai vissmagākām noziedzībām — *paricidium* (tēva slepkavība), *apostasia* (atkrišana no baznīcas), un *suppositio partus* — jaundzimušā nonāvēšana.

Senās ģermāņu tiesības arī pazina noilgumu — *J a h r u n d T a g*.

Ar romiešu tiesību recepciju arī Eiropas valstis sāk nostiprināties princips, ka valsts varai ir tiesības kriminālprocesa noteikumos noilgumu piemērot *ex officio*, nevis tikai atsevišķos gadījumos. 18. g. s. beigās uz to tomēr raugas noraidoši. Kants to ar katēgorisko imperatīvu neatzist. Tāpat arī Feuerbachs. To pašu ceļu gāja vācu tā laika likumdošana: *Constitutio Criminalis Josephina* 1787. g. Bavārijas 1813. g. kōdeks pielaiž to tikai nosacīti. Revolucionārā Francija deva jaunu atzinājumu. Līdz tam pastāvēja 30 gadu noilgums. 1791. g. kriminālkōdeks ievada 2 noilgumus:

- 1) vajāšanas noilgums, (39) un
- 2) izpildīšanas noilgums (20. g.).

Napoleona I likumdošana pārveidoja noilgumu no materiālā uz kriminālnosacījumu. 625. p. šķīro abu veidu noilgumus atkarībā no nozieguma smaguma.

Šie nosacījumi nodēra par paraugu pārējās Eiropas jaunākai likumdošanai. Bet ja pozitīvās tiesības tādā kārtā galīgi piesavinās principu atsvabināt no soda, tad juridisko raksturu vajaga izskaidrot. — Sekoši iebildumi:

Atmaksas teorija, ka noziedznieks nesajem pelnīto sodu. Vainas kriminālpiedraudējums apvairo noziegumā no generalpremcijas teorijas. Izslēgta labošanas iespēja, no speciālās prevencijas teorijas.

Šiem iebildumiem tomēr nevar taisni piekrist. Šeit pirmā vietā stāv procesuāls apsvēruma, kuŗu jau 1655. g. norādīja Lautenbachs atkārtoja Thomasins, un ar sevišķu spēku aizstāvēja Bindings. Tā ir tiesas nederība pēc ilga laika notecēšanas, jo tad nav iespējams konstatēt lietas apstākļus. Lietas neatceras, un krimināljustīcija ir bezspēcīga, tāpēc labāki atteikties no soda.

Viss tas ir pareizi attiecībā uz ilgu laiku, bet uz īsu laiku šis apgalvojums nav izskaidrojošs.

No otras puses materiāli — tiesiskie apsvērumi parasti ir tie: no atmaksas tiesību viedokļa noziedzniekam ir mūžīgas izbailes par sagaidāmo vajāšanu, un ar to viņš pietiekoši cieš. No labošanas viedokļa, ja noziedznieks nav šai laikā izvedis citu noziegumu, tad mērķis ir sasniegts.

Tie apsvērumi tomēr nedod pietiekošu juridisku pamatojumu. Šai ziņā daudz labāks ir cits; ar laiku viņu aizmirst. Merkels un Börings to pierāda: noziedzīgais nodarījums traucē tiesību līdzsvaru. Laikam piemīt arī līdz-

svarojoša nozīme. Ar laiku iznīkst noziedzīgā pārmaiņa, un ja līdzsvars ir atjaunots, tad mērķis, pēc kuŗa tiecas sods, ir sasniegts.

Te neapmierina tas, ka vienīgais pamatojums ir traucētais līdzsvars. Sodišanas mērķi ar to vien nav izsmelti.

Noilguma pamatveids ir vajāšanas noilgums. Tas ir laiks, kuŗš notecējis no nozieguma izdarīšanas dienas, līdz tai dienai, kad pret konkrētu personu uz sākta vajāšanu. Te viss atkarīgs no tā, kādā momentā noziegumu skaita par izdarītu.

Noziedzīga stāvokļa gadījumā noilgumu aprēķina no tā momenta, kad izdarīts tas noziedzīgais akts, no kuŗa iesācies šis stāvoklis. Ilgstošiem noziedzīgiem nodarījumiem noilgumu aprēķina no momenta, kad izbeigta konkrēta noziedznieka vajāšana. Turpināmiem noziedzīgiem nodarījumiem noilgumu aprēķina atsevišķi katram, tā sastāvam. Beidzot noilgums t. s. delicta pommisionis sākas no tā momenta kad izbeidzas pārkāpēja pienākums pie savinātiem. Vajāšanas noilguma laiks atkarājas no maksimālā soda smaguma. Ar šā laika notecēšanu valsts soda pretenzijas automātiski tiek dzēstas.

Sakarā ar Latvijas sodu likumu 5. pantu noilguma laiks ir šāds:

Smagiem noziegumiem, par kuŗiem draud spaidu darbi uz visu mūžu — 15. g., pārejiem smagiem noziegumiem 10 g.

Noziegumiem, par kuŗiem draud pārmācības nams — 8 g., pārejiem 3 g.

Dienesta pārkāpumiem 2 g., pārejiem 1 gads.

Ja kriminālvajāšanu pret noteiktu personu ierosina kompetenta iestāde vai cietušais jeb viņa likumīgais pārstāvis, tad noilguma attiecināšana attiecībā uz šo personu

tiek pārtraukta no tās dienas, kad kompetenta iestāde izdarījusi attiecīgu aktu. No tāda noilguma pārtraukuma (Unterbuchung) atšķiras tā a p t u r ē š a n a. Še spēkā vecais romiešu noteikums: „agere non valemti, non curit praescriptia.“

Tāda noilguma pārtraukšana ar noziedznieka vajāšanu uzduras uz nepārvaramiem šķēršļiem (parlamentatīsbas). To pieskaita noilgumam, kad novērsti šķēršļi. Šo laika tiesības pēc iespējas pārtraukšanu atvieto ar apturēšanu.

Latvijas sodu likumu 65 p. runā tikai par apturēšanu, ne par pārtraukšanu. Viņš sākas ar to dienu, kad spriedums stājas spēkā, un beidzas ar to dienu, kad to sāk izpildīt. Noilguma laika nosaka nevis atkarībā no draudošā, bet no faktiski uzliktā soda. Ar notiesājumu saistītā tiesību zaudēšana noilgumu neietekmē, un tiesību zaudēšanas laiks sākas no tā laika, ar kuŗu (606. p.) sākts ciest attiecīgs sods.

Trešais noilguma veids ir tāds, kuŗu varētu nosaukt par tiesāšanas noilgumu. To aprēķina no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai, līdz sprieduma taisīšanas dienai, neatkarīgi no tā, vai vajāšana bijusi pārtraukta. Šo noilguma nolūks ir paralizēt vēl vienu noilguma veidu — s o d a z i ņ u n o i l g u m u.

Lai noņemtu no sodītā notiesājuma traipu, pēc noteikta laika attiecīgus sarakstus dzēš, un viņus nevienam valsts neizdod tā kā attiecīgu personu skaita par tādu, kas zem tiesas nav bijusi. (Latv. sodu lik. proj. 12. p.).

Soda nosacīta atlikšana.

Ir gadījumi, kad sodošā vara atsakas no savas pretenzijas. No otras puses ir arī nosacīta notiesāšana — Be-

dingte Verurteilung. Šī institūta pamatā ir tā doma, ka zināmos gadījumos sprieduma izpildīšana ir lieka, jo soda mērķi ir iespējams sasniegt bez tā. Šī doma ir atradusi izteiksmi 3 sistēmās:

- 1) angļu-amērikāņu (ar savām saknēm pa daļai sniedzās vecā angļu-sakšu institūtā recognizance-surety;
- 2) franču-beļģu, un
- 3) vācu.

ad 1) citdrawing of the sentence. 1842-54. g. tiesnesis Hills Birminghamā, kad viņš nosacīti atlika soda izpildīšanu zināmiem noziedzniekiem. Visā pilnībā šī sistēma attīstījās vispirms U. S. A. ar nosaukumu: „p r o b a t i o n s y s t e m”. Šeit no paša sākuma pārnesa smaguma centru no tiesas darbības uz tās personas darbību, kam piemīt tiesības uzraudzīt tiesību pārkāpēju. Masadžusetā izdarīja pirmo mēģinājumu ar 16 gadu vecumu nesasniegušiem noziedzniekiem, pagaidām no soda atsvabinot. Kāds K u k s sāka privātā kārtā uzņemties atbildību arī par tādu personu uzraudzību, kas bija vecākas par 16 gadiem. 1878. g. Bostonai izdeva vispārēju likumu par oficiālu probation — offices nodibināšanu pie krimināltiesām. Viņu pienākums bija būt klāt pie lietu iztiesāšanas. Viņi rūpējas par apsūdzēta pārbaudēm un galvo, ka viņš labi uzvedīsies. Tiesnesim atliek paša sprieduma taisīšana, un viņš nosaka pārbaudes laiku, kuŗu vajadzības gadījumā viņš var pagarināt. Pārbaude saistīta arī ar dažādu pienākumu uzlikšanu. Ja pārbaudījumu delinquents izpilda, tad lietu izbeidz.

Pašā Anglijā šo likumdošanu normē šāds likumdošanas akts — 1879. g. pazīstamais Summary Jurisdiction act, atļauj tiesnesim sīkās lietās atlaist apsūdzēto bez notiesāšanas, vai arī eventuāli atlaist ar pienākumu ierasties no jauna pie tiesneša.

1887. g. Probation of first offenders Act-pirmo reizi nostājas uz viedokļa pārbaudīt jaunus noziedzniekus, pie tam ne citādi kā pirmā notiesājuma gadījumā. Formāli šī procedūra norit tāpat kā Amērikā.

1907. g. Probation of Offenders Act paplašina atlikšanas aploku atvietojojot nosacījumus par pirmo notiesājumu, atļauj tiesnesim atstāt apsūdzēto nesodītu sīkās lietās, neskatoties uz vainas pierādījumu.

Attiecībā uz smagākiem noziegumiem tiesai ir atļauts vainīgo atlaist bez sprieduma nosacīti pret galvojumu, ar pienākumu atkal ierasties, ja viņš pārkāps tiesas noteikumus. Pārbaudes laiks — 3 gadi. Pārbaude saistīta ar aizliegumu uzturēties sabiedrībā, lietot alkoholu, u. t. t. Galvenais ir tas, ka pēc Amērikas parauga nodibināja children probation ar uzdevumu uzraudzīt jaunus, nosacīti atlaistos noziedzniekus.

ad 2). Beļģijā zem Romas starptautiskā cietumu kongresa, un pazīstamā kriminālista Brauna iespaida 1888. g. ievests likums kuŗa pamatā atrodas 2 šai sistēmai raksturīgi principi;

a) spriedums taisīts, atliek taisītā sprieduma izpildīšanu; citiem vārdiem, atšķirībā no angļu-Amērikāņu sistēmas tiek taisīts spriedums, paredzot tai noteiktu sodu.

b) Ja notiesātais iztur viņam līdz ar to uzlikto pārbaudi, ne ilgāki par 5 gadiem taisītais spriedums skaitas par nenotikušu. Bet tas piemērojams tikai tad, ja agrāki nav notiesāts. Speciālu noziedznieku uzraudzību likums neparedz.

Francija gāja šo pašu ceļu 1891. g. likums. Šo likumu nevar piemērot, ja apsūdzētais agrāk tiesāts par crime vai delict, un sodīts ar cietumu. Ja par pārbaudījuma laiku apsūdzētais izdarījis jaunu noziegumu, tad jāizcieš abi sodi.

3) Ievērojamā vācu kriminālista Bindinga u. c. konservātīvisms kavēja progresu. Vācijā to nosacītas apvienošanas kārtā izveda ilgu laiku. To piemēroja galvenā kārtā personām, kas bija jaunākas par 18 gadiem, un nebija agrāk notiesātas, neatkarīgi no izdarīto noziedzību smaguma, uz izpildvaras iniciatīvi, bet noklausoties tās tiesas domas, kas bija taisījusi attiecīgu spriedumu.

Vecā vācu sistēma ir vismazāk apmierinoša. Kas attiecas uz abām pārējām sistēmām, tad vispārības doma arvien vairāk nosveras par labu franču-belģu sistēmai, pēc kuŗas atkrit vienīgi sprieduma izpildīšana.

Pie tam pārbaudījuma izturēšanas gadījumā sodu skaita par nebijušu, bet ne par izciestu.

Angļu-amērikāņu sistēmas neapšaubāma priekšrocība ir tā, ka galvenais pārnests uz probation, un ka ir atsevišķs orgāns — probation office.

Pēc būtības soda atlikšanas institūts, bez šaubām, pieder pie tiem gadījumiem, kad vara atsakas no savas pretenzijas.

Nosacītais atlaišanai jābūt par biedinājumu noziedzniekiem. Tā karājās kā Damokla zobens isāku vai ilgāku laiku pār viņa galvu. Soda nosacītā atlikšana tamdēļ ir piemērojama t. s. gadījuma noziedzniekiem — Zufallsverbrecher, atsevišķos gadījumos jaunākām grupām, un vispāri tais gadījumos, kad kriminālnoziedzums izdarīts aiz vieglprātības, galīga trūkuma, vai arī aktīvas nožēlošanas gadījumā, kad vainīgais pēc saviem spēkiem atlīdzina cietušam.

Labums, kas nāk no soda atlikšanas institūta, ir tomēr tik milzīgs, ka sīkumi nekrīt svarā.

„Augstskola Mājā“ Nr. 90.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932/33.).

1819. lekcija.

Latvijas sodu likumi.

Ari Krievijas 1903. gada sodu likumi šo nosacīto atlikšanu nepazīna. Latvijā tā ieviesta 1908. g., pielaižot soda nosacītu atlikšanu, ja piespriež sodu ne augstāku par cietumu, ja tiesai ir pamats sagaidīt, ka notiesātais, arī sodu neizpildot turpmāk uzvedīsies nevainojami. Nosacīta atlikšana nav piemērojama privātos sodos un lietās par huligānismu.

Soda izpildīšanu atliek ar cietumu notiesātiem uz 5 gadiem, pārejos gadījumos uz 3 gadiem. Šo termiņu laikā notiesāto var nodot sevišķā uzraudzībā kā arī uzlikt viņam sevišķu pienākumu. Kas tas par pienākumu, un kam uzraudzību uzliek, likumā nav teikts. Ja apsūdzētais nevainojami uzvedies, tad sods ipso iure skaitās par galīgi atlaistu un neesošu, bet tiesai nekavējoties jātaisā lēmums par sava sprieduma izpildīšanu, ja atklātos, ka notiesātais izdarījis citu smagu noziegumu, vai ja viņš nekrietni uzvedies, apdraud sabiedrības drošību un kārtību; tas pats darāms, ja zināms, ka notiesātais bijis jau agrāk sodīts. Tas noteikts 1922. g. speciālā likumā, un kā redzams, tā ir beļģu sistēma.

Pirms termiņa atsvabināšana.

Pirms termiņa atsvabināšana var būt nenosacīta vai nosacīta. Pirmā nozīmē ieslodzījuma laika saīsināšanu — notiesāta atsvabināšana pa daļai no viņam uzliktā soda. Tādu absolūti nenosacītu atsvabināšanu atrodam krievu 1903. g. sodu likumu 23. pantā, sakarā ar kuļu nometina labas uzvešanās gadījumā gubernators. Tas pats bija pieļauts attiecībā uz pārmācības namā ieslodzītiem pēc 6 ieslodzījuma mēnešu notecēšanas.

Tagad viņu izskauž nosacītas pirmstermiņa atsvabināšanas institūts. Sevišķi uzmanīgi šim institūtam piegriežas U. S. A. ieceļot sevišķu valdības agentu, pirms termiņa, ar nosacījumu labi uzvesties, atsvabināto faktiskai uzraudzībai.

Atkarībā no:

- 1) nevainojamas uzvešanās ieslodzījuma vietā,

- 2) no ieslodzījuma laika noteiktas daļas izciešanās, pa daļai reālizē noziedzniekam uzlikto sodīšanas funkciju,
- 3) vajadzīga zināma pārliecība, ka atsvabinātais brīvībā labi uzvedīsies,
- 4) lai pirms termiņa atsvabinātam būtu nodrošināta nodarbošanās pēc iznākšanas no cietuma.

Bet kas šeit nodrošinās taisnību?

Šim nolūkam vajadzīgs pastāvīgs postenis, kas periodiski apmeklē ieslodzījumu vietas, un sastāv no neatkarīgām personām.

Mērķi, kurus grib panākt, ir dažādi: tie novērš ieslodzīta krišanu apatijā, un līdz ar to ir sagatavojums uz pilnīgu brīvību; tāpat ar to sekmē disciplīnas uzturēšanu, samazina ieslodzījumu vietu uzturas izdevumus.

Pēc Latvijas sodu likumiem nosacīta pirms termiņa atsvabināšana ir raksturīga kā atsvabināšana no soda daļas. Sevišķas komisijas uzklausa ieslodzījumu vietu priekšnieku, un, pa lielākai daļai, pašu ieslodzīto izteikumus.

Apžēlošana.

Jau iepriekš bija runa par tiesību apžēlot — Richten nach. Gnade Kants un citi izteikušies pret šo institūtu. Monteskiē tomēr to aizstāv. Apziņa, ka viss cilvēcis ir nepilnīgs, netaisna sprieduma iespējamība, sakarā ar to, ka krimināllikumi bieži vien paliek iepakaj dzīvei, vai sakarā ar tiesas kļūdu, noteikti prasa ārkārtējus līdzekļus.

Apžēlošana var notikt tikai pēc notiesājoša tiesas sprieduma stāšanos likumīgā spēkā. Apžēlošanai ir individuāls raksturs. Ne noziedzīgā nodarījuma civilās sekas, ne administratīvie līdzekļi apžēlošanu neskar.

No valstiska apsvēruma attīstījās t. s. amnestija — valsts atteikšanās no soda pretenzijas, bet tās pamats nav vis cenšanās būt par krimināljustīcijas kolektīvu, bet gan politiska vara. Pēc smagiem politiskiem nemieriem kaislību apmierināšanai nepieciešams nodot attiecīgas personas tiesai likumdošanas kārtībā.

3) a b o l ū c i j a. Francijā un monarchistiskā Vācijā, atšķiras no apžēlošanas un amnestijas ar to, ka viņai ir pilnīgi procesuāls raksturs. Viņas būtība ir tā, ka vēl neuzsāktu bet paredzētu lietu krimināljustīcijai izbeidz.

Kas attiecas uz Latviju, tad saskaņā ar Latvijas republikas satversmes 45. p. zināmām personām ir tiesības apžēlot noziedznieku, kas notiesāts ar likumīgi spēkā stājušos tiesas spriedumu. Amnestiju izdod saeima, bet Latvijas sodu likumos par to neiet runa. Abolūciju Latvija nepazīst.

Tiesībām vajaga būt elastīgām, bet arī šai virzienā iespējami pārspilējumi, un tad rodas t. s. kaučuka panti, kas ar savu nenoteiktību dod iespēju visdazādākiem tulkojumiem.

Ejot šo ceļu — akli uzticoties tiesu saprātam, varētu visu kriminālkodeku salikt vienā pantā: kas izdarījis nodarījumu, par kuŗu draud kriminālsods, sodāms pēc tiesas taisna ieskata. Bet tam runā pretim:

- 1) tik lielas tiesības var novest pie neaprobežotas tiesu patvarības, no kuŗas pilsoņi jāpasargā,
- 2) paralēli savas teritōrijas kompetences robežām tiesnešu daudzskaitlība novestu pie dažādām domām, un atstātu kaitīgu iespaidu uz tautas tiesisko apziņu. Pozitīvās tiesības, un tamlīdz arī zinātne ir spiesta apstāties pie noteiktiem noziedzīgu nodarījumu tipiem, nekritot tomēr kasuistikā. Pēdējiem,

protams, jābūt ietvertiem attiecīgā sistēmā — nepieciešama viņu klasifikācija.

Kopš franču revolūcijas nodibinājās noziedzīgo nodarījumu dalīšana 3 šķīrās:

- 1) crimes (Verbrechen),
- 2) délict (Vergehen), un
- 3) contraventions (Übertretung).

Tādu pat trichotomiju pazīst latvju sodu likumi, kuŗu 3. p. izšķir:

- 1) smagi noziegumi,
- 2) noziegumi, un
- 3) pārkāpumi.

Raksturīga trichotomijas pazīme ir tā, ka viņa nostādīta atkarībā nevis no paša nodarījuma, bet no kriminālpiedraudējuma, kas ar nodarījumu saistīts. Tas ir pēc latviešu sodu likumiem:

- 1) spaidu darbi,
- 2) pārmācības nams, un
- 3) cietums, arests, naudas sods.

Protams, kriminālkodeku sistēmā kriminālpiedraudējuma smagums būs atbilstošs arī nozieguma smagumam, tomēr šī daļa ir tīri ārēji formāla, bet toties stingri noteikta.

Latvijas sodu likuma speciālā daļā šis 3 noziedzīgās norises katēgorijas ir jauktas, un sastāda vienu veselu.

Daudzos jaunajos kodekos tomēr t. s. pārkāpumi izdalīti sevišķā grupā, kuŗai radīta pat sava atsevišķa vispārēja daļa, piemēram, vācu jaunajā kodekā (projektā). No tādas šķīrošanas ir tikai viens solis līdz 2 kodeku izvešanai — vienu svarīgiem, un otru vieglākiem nodarījumiem.

Procesuālā sfairā šāda diferenciācija vēl iespējama (krievu 1845. g. sodu nolikums, un 1864. g. sodu ustavs), bet ja šķīrtošanu grib pamatot ar noziedzīgu nodarījumu dažādām kategorijām, stādot pretim t. s. policejiskos pārkāpumus, tad to nevar attaisnot, jo mazākais likuma pārkāpums, kam pēc likuma seko kaut vismazākais sods, satur sevī kriminālelementus.

Ja ir pareizi, ka no zināma viedokļa par objektu visiem noziegumiem ir tiesību normas, tad no otras puses kriminālnoziedzīgs nodarījums aizskar konkrēti kautkādas intereses, kas ir ar tiesībām aizsargātas, vai cilvēka kopdzīves, vai atsevišķu cilvēku labumus.

Izejot no šī apsvēruma, noziegumu kopību dala, vispirms 2 grupās:

- 1) uzbrukumi sabiedriskiem labumiem — contre la chose publique, un
- 2) uzbrukumi privātiem labumiem — contra les particuliers.

Pirmie aptver nodarījumus, kas aizskar tieši sabiedrības labumus, pirmā kārtā pašu valsti, tās iekārtu, iekšējo drošību, un valsts dzīves atsevišķas nozares.

Otrie vērsti tieši pret individuāliem labumiem, pret individu personu, vai viņu mantisko sfairu.

Personīgi labumi — dura personissima, var būt:

- a) miesiski, un
- b) nemiesiski.

Ar pirmiem mēs saprotam cilvēka miesas neaizskaramību, no kuņas sevišķi izdalās viņa dzīvības neaizskaramība.

No otras puses nemiesiskiem personīgiem labumiem ir vairāk abstrakts raksturs. Tie aptver vispirms cilvēka

stāvokli ģimenē, tālāk cilvēka personīgo brīvību visos tās veidos, un beidzot, viņa personas godu.

Mantiskie labumi aptver visus cilvēka kundzības veidus pār lietu, un apslēptus mantiskus labumusvispār.

Visi vēsturiski uzglabājušies noziedzīgi nodarījumu sastāvi diferencējoties pēc pazīmēm, kuŗas šķīro noziedzīgu nodarījumu kaitīgumu — nostādīšana briesmās, tālāk pēc psiches rakstura, nodoma vai neuzmanības, tālāk pēc objektīvām vai subjektīvām īpašībām, un pēc dabas spaidiem.

Dažos gadījumos viena vai otra sastāva piemērošana noziedzīgu nodarījumu kategorijām ir diezgan grūta, jo ar to aizskārti reizē vairāki labumi. Piemēram, uzbrukumi ģimenes tiesībām, vai dokumentu, vai naudas zīmju iznīcināšana aizskar kā individuālus tā sabiedriskus mērķus.

Tā saucamo netiklību var uzlūkot kā uzbrukumu miesas neaizskaramībai dzimumu brīvībai un godam. Noziedzīgi nodarījumi pret autora tiesībām ir personīga un arī mantiska rakstura. Reliģiski nodarījumi atkarājas no tā vai tos saprot kā uzbrukumus pašai personai, vai reliģiskās dzīves brīvībai, atkarībā no kultūras, tiesībām, dažreiz arī no tīri nejaušiem apstākļiem.

Pārejot pie atsevišķu nodarījumu aplūkošanas, vispirms mums jāapskata noziedzīgi nodarījumi pret sabiedrisko sfairu, proti, vispirms valsts noziegumus, t. i. p o l i t i s k o s n o z i e g u m u s.

Runājot par nodarījumiem pret sabiedriskiem labumiem pirmā vietā jāstāda valsts vara. Tas arī saprotams, jo kolektīvs orgāns ir augstākās kategorijas vienalga, vai to apskata no despotisma, egoisma, vai no skaidri saprastas demokrātiskas salus publica viedokļa. Cīņa ar noziedzniekiem nepazīst šķēršļus, tā notiek vienmēr, starpība tikai tā, ka ceļoties vispārējam kultūras līmenim, šai cīņā lieto kultūrālākus līdzekļus, pie kam krīt acīs sodošās varas nevienādā izturēšanās pret individu labumiem, un pret pa-

šas valsts labumiem. Atriebības laikmeta indivīds pats izrēķinājās ar uzbrucēju. Vai ir iespējams būt taisnīgam cīņā ar personīgu ienaidnieku? Valsts vara atjēma citiem izrēķināšanās iespēju, pati uzņemoties pārmācīt — radās objektīvs bezpartējiskums un taisnība tāpēc, ka valsts nešējam nebija naida, bet attiecībā uz valsts noziegumiem viss tur palika pa vecam. Valsts ir tas pats cietušais, kas personīgi izrēķinas ar saviem iekšējiem ienaidniekiem. Tāpēc arī te kriminālpiedraudējumi ir bārgi, bet visā visumā konstitucionālas varas saprāts spiež arī te krimināllikumdošanu zināmā mērā piekāpties.

Tagadējais valsts nozieguma vārds vēsturiski attīstījies no senās Romas, franko — ģermāņu tiesībām, un jaunākās formas radušās pateicoties franču revolūcijai, un beidzot, pateicoties starptautisko sakaru attīstībai.

Republikāniskā Romā izveidojās jēdziens „maiestas populi“, ar ko sākumā saprata varu, kas aizsargājās no patriciešu uzbrukumiem, bet vēlāk romiešu valsti kā tautvaldībā katru nodarījumu, kas bija vērsti uz tās varas mazināšanu, saprata kā „crimen maiestatis populi romani imminutae“, vai saīsināti: „crimen maiestatis“. Ulpiāns: „adversus populum romanum“.

Kad ķeizaru laikā principāta persona apvienoja sevi pilnā mērā visu tautas varu, nostādot pilsoņus pavalstnieku stāvoklī, „maiestas populi“ vietā nāk „maiestas Cesaris“. Tādai varas personifikācijai bija jāatspoguļojas arī pašā „crimen maiestatis“. No vienas puses izveidojās jēdziens par viņa majestāti, kas prasa sevišķu veneratio.

No otras puses, ar valsts varas apvienošanu vienā personā viņš kļūst sevišķi jūtīgs pret katru mēģinājumu mazināt viņa autoritāti, pret nepadošanos viņa gribai, un tāpēc nežēlīgs cīņā ar mazāko nepaklausību.

Savu augstāko pārspilējumu sasniedza ar lex quis quis Arcadia Honororia 1397. g. Augusta laikā „crimen

maiestatis" pilnīgi nobīdīja pie malas otra valsts nozieguma formulācija — perduellio (noderīgs karš). Šai vārdā acimredzot, slēpjas uzbrukums valsts ārējai drošībai. Vārds „Lostis“ (ienaidnieks) norāda uz ārēja ienaidnieka atšķiršanu no iekšēja, bet ar laiku šie jēdzieni saplūst kopā, un izšķirība starp ārēju un iekšēju ienaidnieku nolīdzinās. Ulpiāns izskaidro, ka perduellio est adversus republica.

Franku — ģermāņu tiesības nepazīna „crimen maiestatis“, tā vietā viņiem bija uzticības laušana —

infidelitas		Treulosigkeit (pasīva),
		Verräterei (aktīva).

Treulosigkeit bija vienkārša neuzticība, Verräterei — nodevība.

Vidus laiku Eiropā šis jēdziens bija iesakņojies tik dziļi valsts nozieguma jēdzienā, ka to nespēja izskaust pat romiešu tiesību recepcija. Hochverrat, Landesverrat uzglabājies arī jaunākos kriminālkodekos. Ar jēdzienu fidelitē līdz šim laikam operē franču krimināltiesības, un tas likts pamatā arī tagadējai noziedzību konstrukcijai, kuŗi vērsti pret t. s. valsts ārējo drošību. Tomēr ar stipras monarchistiskas varas nodibināšanos, kas feodaliskās valstīs jēma virsroku tikai pēc ilgstošas cīņas, līdzās uzticības laušanai rodas jēdziens par nepaklausību — nepadošanos monarcha gribai, uzbrukumi Dieva svaidītai autoritātei. Tāda uzskata iesakņošanos sekmēja baznīcas iespaids. Legisti patapināja Romas crimen maiestatis no kanoniskām tiesībām. Pāvesta zelta bulla 1356. gadā uzjēma pilnīgi ķeizara lex quis quis, pasludinot to par crimen laese maiestatis, bet uzglabādama visu romiešu sodu bargumu un ārkārtīgo quasi tiesību procedūras raksturu bez noilguma un pārsūdzības tiesībām. Tikai 1794. g. Prūsijas Landrecht'ā jau novērojams solis uz priekšu. Tālāko soli spēra Feuerbachs savā Bavārijas 1813. g. kodekā „Constitutio criminalis Ba-

varia", bet šeit jau izpaužas 18. g. s. apgaismības iespaids. Sanākot 1759. g. ģeneralštatiem, attiecībā uz valsts noziegumu uzstādīja 2 pamatprasības :

- 1) crimen laese maiestatis sastāvā noteikt dēfīnīciju,
un
- 2) itkā pretstatā tam crime de lese nation.

No tā laika, nodibinoties visā Eiropā konstitucionālā iekārtai crimen laese maiestatis zināmā mērā no jauna iegūst tā nodarījuma raksturu, kāds tam bija republikaniskā Romā (adversus republica, adversus populum Romanum).

Šis vispārējais formulējums tomēr sāk skaldīties. Franču tiesības izšķir:

- 1) surete interieure — iekšējā drošība,
- 2) contre constitution,
 - a) contre les droits ciriques (pilsoniskās tiesības), un
 - b) attentats à la libertē (pilsoņu brīvību).

Contre les droits ciriques ielicis jaunu saturu crimen maiestatis saturā, tauta reālizē varas funkcijas netikai ar administrātīvo un organizācijas orgānu palīdzību — katrā pilntiesīgā pilsonī atrodas daļa valsts varas sakarā ar vēlēšanu tiesībām, un tiesībām piedalīties tautas nobalsošanā — tā ir suverēnās varas daļa. Šo tiesību aizskaršana piedzināta pirmās šķījas valsts noziegumiem.

Republikas laikos Romā bija atsevišķi gadījumi, kad valsts izdeva savus pilsoņus citām valstīm sodīšanai par nodarījumiem, kas varēja izjaukt draudzīgās attiecības ar ārzemniekiem.

188. g. pēc tiesas sprieduma izdod Kartagai 2 Romas pilsoņus. Šai daudznozīmīgā akta pamatā bija priekšstats

par suverēnās varas neaizskaramību. Šis ieradums uzglabājies šais laikos diplomātisko pārstāvju immunitātē.

Tikai jaunajā starptautiskā dzīvē, kuras pamats ir iekšēja virskundzība un starptautisku sakaru uzturēšana, t. s. dubultais princips, iespējams radīt labvēlīgus apstākļus, lai izveidotos katēgorija: „privātu personu uzbrukumi svešām valstīm“. Sakarā ar starptautisko krimināltiesību nostiprināšanos formu: „neizdot politiskos noziedzniekus“ tamlīdzīgs gadījumus sāk sodīt kā Prūšu 1794. g. Landrecht, tā 1813. g. franču code pénal. Tas notika, lai novērstu valsts labo attiecību izjukšanu ar svešām valstīm, citiem vārdiem, valsts paš aizsardzības nolūkos. Visumā tas ir pret anarchistiem.

Tagadējās krimināltiesības, atmezdamas visu galīgi novecojušo atzīst šādas valsts noziegumu šķiras:

1) pret valsts iekšējo esamību:

- a) pret valsts iekārtu (konstitūciju),
- b) pret valsts teritoriju (Staats gebaut),
- c) pret augstākās varas orgāniem (Organen der obersta. Staats gewalt).

Šo noziegumu sodamības pamatā guļ paš aizsardzības princips, instinktīva cīņa par savu pastāvēšanu, kas piemīt katrai būtnei, kā fiziskai tā juridiskai, labai un ļaunai, kā labi iekārtotai republikai tā arī galīgi sabrukušai demokrātiskai republikai;

2) crimen laese maiestatis — laese venerationis (principis) nozīmē.

Crimen laese maiestatis laese venerationis pamatā ir valsts galvas personiskas pastiprinātas apsardzības princips, dzīvības, veselības, brīvības, miesas neaizskaramības un goda apsargāšana. Monarchijās šī apsardzība attiecas arī uz monarcha tuvākiem ģimenes locekļiem;

- 3) pret likumdošanas, sapulču, darbības, un pret pilsoniskām vēlēšanu tiesībām, kā aktīvām tā arī pasīvām;
- 4) pret valsts mieru, kas nodrošina valsts iekšēju pastāvēšanu,
- 5) pret valsts ārējo drošību, kas var tikt traucēta kā kara tā miera laikā ar:
 - a) nodevību ko izdarījis pašas valsts pilsonis (Landesverrat), vai
 - b) ar naidīgu piekļūšanu valsts noslēpumiem, ko izdarījis ārzemnieks valsts teritorijā.

Kā vienā tā otrā gadījumā sodošā reakcija, bez šaubām, cenšas pēc valsts pašuzglabāšanas;

- 6) pret ārvalstīm un viņu diplomātiskām pārstāvniecībām.

Uzbrukumi valsts iekšējai esamībai un drošībai.

Noziedzīgus nodarījumus pret valsts iekšējo esamību un drošību pazīst latvijas sodu likumi kā:

- 1) dumpi,
- 2) noziedzīgu nodarījumu pret valsts prezidentu,
- 3) Saeimas darbības traucējumu,
- 4) Saeimas un pašvaldību vēlēšanu traucējumu, un beidzot
- 5) nemierus.

1) **D u m p i s.** Dumpis ir pret augstāko varu vērstas uzbrukums valsts iekšējai esamībai šaurākā nozīmē. Lat-

vijas sodu likumu 69. p. to izsaka tā: vardarbības lietošana ar nolūku grozīt pastāvošo valsts iekārtu, gāzt valsts prezidentu, Saeimu, vai ministru kabinetu, vai atņemt viņiem ar Latvijas likumiem piešķirtās funkcijas, vai atraut Latvijai kādu viņas teritorijas daļu. Sods — spaidu darbi uz visu mūžu. Norādītā noziedzīgā nodarījumā raksturīga pazīme ir vardarbība, fiziska vai psihiska, tiesiska vai netiesiska. Pastāvot tagadējai politiskās darbības brīvībai cenšanās panākt pastāvošās iekārtas pārmaiņu ar reformām, neskaitas par noziedzīgu. Tā ir evolūcija, ne revolūcija. Šai pantā tomēr trūkst termins „apdraudējums“, ar ko no šī panta atšķīšas 1903. gada sodu likumu 100. pants. Minētais termins „apdraudēšana“ atbilst franču terminam „attentat“ pēc code pénal, un vācu „Amternahmen“, kas uzglabāties vācu Strafgesetzbuch ā 80. p. no prūšu Landrecht. Turoties pie franču 1822. g. definīcijas par apdraudējumu atzīstama tiklab izdarīšana kā mēģinājums. Tas nozīmē, ka pretēji vispārējiem tiesiskiem principiem šinī gadījumā nešķīro noziedzīgās darbības realizācijas faktu no mēģinājuma. Norādītais noziegums jāskaita par nobeigtu, ja tas arī izdevies uz īsu laiku.

Tādu īsu laiku puču netrūkst sevišķi mūsu laikos. Par mēģinājumu tais gadījumos nevar sodīt.

Kas attiecas uz sagatavošanos, tad to soda vieglāki. 70. p. draud par to ar spaidu darbiem līdz 10 gadiem, vai ar pārmācības namu. Kā sevišķu sagatavošanās veidu 71. p. izdala piedalīšanos apvienībā, kas sastādījusies 69. p. paredzētā smagā nozieguma izdarīšanai.

Lai piedalīšanās būtu sodāma, jābūt noteiktai vienībai, kas pati kopīgiem spēkiem apvienības plānu realizētu, citiem vārdiem, vajadzīgs lai nodoms, kas vērstas uz 69. p. paredzētās vardarbības tiešu izdarīšanu, būtu konkretizēts, bet nepietiek ar teorētiskām pārrunām vai abstraktām ide-

jām, bet ja apvienība pāriet uz darbību, kaut arī tā būtu tikai līdzekļu sagatavošana, tad tiek piemērots ne 71. p., bet 70. p. par sagatavošanos. No tā izriet, ka piedalīšanās apvienībā ir vieglākais sagatavošanās veids un tamdēļ pēc vispārējiem noteikumiem sodāms vieglāki — spaidu darbi līdz 8 gadiem vai pārmācības nams.

Šo smago noziegumu sodamība pamatota ar valsts paš aizsardzību. Nav svarīgi kur tie izdarīti, tāpat kas tos izdarījis (savas valsts pilsonis, vai ārzemnieks). Latvijas sodu likumu 9. p. prasa, lai nodarījums būtu aizliegts ar tās vietas likumiem, kurā tas izdarīts. Tā kā runa iet par smāgiem noziegumiem šī vārda tehniskā nozīmē, tad saskaņā ar mūsu sodu likumiem viņu sodamībai ir nepieciešama apzinātība, t. i. nodoms. Neuzmanīgu dumpīgu uzstāšanos grūti iedomāties.

2) Noziedzīgo nodarījumi pret valsts prezidentu.

Pat ja atmetam monarha personas reliģiski mistisko apgaismojumu, tad tomēr valsts galvas stāvoklis kā valsts pārstāvim starptautiskās attiecībās, kā armijas augstākam vadonim un kā ārkārtējo apzēlošanas tiesību nesējam, dabīgi rada vajadzību pastiprinātā kārtā apsargāt viņa personu. Uzbrukumi viņa dzīvībai, veselībai un brīvībai.

Tālāk, ja uzbrukums viņa goda un miesas neaizskaramībai nesatur sevī tik pat nopietnas sekas, tad tomēr tā ir necienība pret valsts galvu, kas prasa šos nodarījumus izdalīt sevišķu valsts noziegumu šķīrā — „laesa veneratio“.

Pēc Latvijas sodu likumu 72. p. valsts prezidenta noslepkavošana sodāma ar spaidu darbiem uz visu mūžu, bet miesas bojājumu izdarīšana vai brīvības atņemšana pēc 73. panta ar spaidu darbiem. Valsts prezidenta goda aizskar-

šana, miesas neaizskaramības aiztikšana varasdarbiem, sodamu draudu lietošana, sodama ar pārmācības namu vai citādi.

Valsts prezidenta pastiprināta aizsardzība paliek spēkā tik ilgi, kamēr viņš ieņem šo amatu, un neattiecas uz viņa ģimenes locekļiem.

3) Likumdošanas iestādes darbības traucējums.

Tas nevienmēr izpaužas pastāvošas iekārtas graušanā. Šāda traucējuma mērķos var arī būt tikai iejaukšanās daļai viņas darbībā. Parlamenta funkciju netraucētas izvešanas milzīgā nozīmē prasa aizsardzību. Likumdošanas sapulce bauda neaizskaramību tādā pat mērā kā valsts galva.

1922. g. 4. aprīlī Satversmes Sapulce izdeva speciālu likumu, kas vēlāk uzņemts jaunajā Latvijas sodu likumā. 75. p. soda ar pārmācības namu par saeimas darbības traucēšanu ar sodamiem draudiem, vardarbību, saeimas telpu bojāšanu noziedzīgā veidā. Sods pastiprinās, ja noziegumu izdarijušas vairākas bruņotas personas kopā, tad tas pieskaņas uzbrukumam pašai parlamenta esamībai.

Var būt uzbrukums arī atsevišķiem parlamenta locekļiem, pie kam šeit iet runa par individuālu un nepieciešamu krimināl apsardzību netikai no apakšas, bet arī no augšas. Šai nozīmē pieņemts 76. p., kas paredz ieslodzīšanu pārmācības namā tam, kas ar sodamiem draudiem, vardarbību, vai dienesta pilnvaru nelietīgu lietošanu ļaunprātīgi kavējis saeimas locekļus viņu pienākumu izpildīšanā.

4) Vēlēšanu un nobalsošanu brīvības un kārtības traucēšana.

No visām politiskām tiesībām t. s. „ius suffragoi“ (balsošanas tiesības) ir vissvarīgākās. Tā ir valsts varas daļiņa, kas piešķirta katram pilntiesīgam pilsonim. Tur kur valsts griba sastāv no daudzu simtstūkstošu cilvēku gribu kopības, valsts ir līdz pēdējam ieinteresēta, lai šīs kopējās gribas izrādīšanas process norit kārtīgi. Pastāv brīvība, likumība, un godīgums, kas izteikts franču formulējumā — libertē, lēgalitē, sinceritē.

Brīvība nosacīti izslēdz piespiešanu, draudus un iespaidošanu no malas. Lēgalitē nosacīti presumā konstitūcijas noteikumu formālu ievērošanu, un godīgums novērš blēdības iespējamo balsu krāpšanu, vai viņu nepareizu saskaitīšanu. Īstenībā ius suffragu visos gačījumos izpaužas balsu nodošanā. Šai ziņā dalība balsošanā nozīmē dalību dažādās vēlēšanās, cik tālu tam ir publiski—tiesisks raksturs.

Balssšana var būt tieši kāda jautājuma izšķiršanai — t. s. tautas nobalssšana: plēbiscite, Referendum.

„Augstskola Mājā“ № 91.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932./33.)

20/21. lekcija.

Bez šaubām, tai pašā plāksnē atrodas arī Saeimas locekļu ievēlēšana. Visos šais gadījumos ir iespējama aprādīto brīvības, godīguma un likumības nosacīta traucēšana. Tas spiež uz kriminālreakciju un pieder valsts noziegumu šķīrai. Latvijas sodu likumu 5. nodaļa 77—86. p. p. Tie paredz no vienas puses saeimas un pašvaldību vēlēšanu brīvības un pareizības traucējumus, un no otras puses tautas nobalsošanas brīvības vai pareizības traucējumus, un proti — kas ar sodamiem draudiem, vilta, vai ar dienesta

pienākumu nelietderīgu lietošanu ļaunprātīgi izlieto balsošanas tiesības, tam 77. p. paredz cietumu līdz 6 mēnešiem. Ja šādu nodarījumu izdara vairākas personas kopīgi vai arī valsts vai pašvaldības iestādes, tad sods jau ievērojami bargāks. Ja nodarījums izdarīts ar satiksmes pārtraukšanu, tad soda pēc 78. p. ar pārmācības namu. Īpaši atdalīta balsu uzpirkšana.

Dalība tautas nobalsošanā vai vēlēšanās bez pienācīgām tiesībām — sodama ar cietumu līdz 3 mēnešiem. Oficiālu vēlēšanu sarakstu vai zīmju pajemšana, bojāšana vai viltošana sodama ar pārmācības namu līdz 2 gadiem. 84. p. ļaunprātību pielaišana balsu saskaitīšanā sodama ar pārmācības namu. Beidzot Latvijas sodu likumi patapinājuši no angļu tiesībām 1895. g. likumu par neslavas celšanu pirms vēlēšanām — cietums līdz 1 gadam. Ja apsūdzētais pierāda, ka viņam bijis pietiekošs pamats, tad sodamība atkrīt, „exceptio veritatis“.

Sevišķā nodaļā ir t. s. nemieri — смута. Ja dumpis ir vērsts uz valsts iekārtas gāšanu, tad nodarījumi, kuŗi aptver jēdzienu, nemieri rada tikai iekšējas briesmas, kas nav spējīgas sadrupināt valsts pamatus. Šie nodarījumi apdraud tieši valsts mūžu.

Pastāvošās tiesībās tie ir pazīstami kā, vispirms Koppulce — Ауflauf, — lielāks vai mazāks atklātā vietā salasījušos personu skaits. Draudošs pūlis kļūst tikai no tā momenta, kad tas atsakas izklīst, un nepaklausa likumīgai varai. Briesmas aug, ja koppulce ir sanākusi ar iepriekšēju noteikti nelikumīgu mērķi, un vēl vairāk palielinās, ja tā sāk cīņu ar likumīgo varu, vai uzbrūk atsevišķām iestādēm, tad izvēršas par sacelšanos, Aufruhr. Sakarā ar to var konstatēt dažādus noziegumu sastāvus: vienkārša koppulce, koppulce sastādās arī no tām personām, kas tai pievienojas vārdiem vai darbiem.

Tālāk izšķir piedalīšanos atklātā koppelcē kuŗā izdarījuši vardarbības pret personām, svešas mantas nolaupīšanu, patvaļīgu pieņemšanu, iznīcināšanu vai bojāšanu, vai iebrukšanu svešās telpās. Tālāk, kas pretojušies ar varu karaspēkam — Aufruhe — gandrīz revolūcija — spaidu darbi līdz 8 gadiem, Paaugstināts sarīkotājam, uzkūditājam, koppelces vadītājam u. t. t. (106. p.).

Uzbrukumi valsts ārējai drošībai.

Šeit jāizšķir 2 veidi:

- 1) valsts nodevība šaurā nozīmē, un
- 2) uzbrukums ārvalstīm.

Valsts nodevība.

Uz valsts nodevību attiecas noziedzīgi nodarījumi, kas mazina valsts stipro stāvokli citu valšķu starpā kā kara tā miera laikos. Par nodevības subjektu pēc būtības var būt tikai valsts pašas pilsonis, kuŗu ar valsti saista speciāls pienākums. Uzticības, fidelitas princips attiecas uz monarhijām. Šis uzticības laušanai piemīt nodevības raksturs — Verräterei. Tādā pašā stāvoklī atrodas pilsoņi, kas bauda valsts aizsardzību. Šie, t. s. „subditi temporarii“ ar valsti kuŗā tie dzīvo, bez šaubām, ir saistīti kollektīvām saitēm. Citā vietā ārzemnieks, kas iekļūst svešā valstī tikai izlūkošanas nolūkā, lai viņa darbi būtu cik kaitīgi būdami, nodevība te nebūs. Kara laikā naidīgās valstis cenšas paglabāt slepenībā savas kaujas priekšrocības, un cenšas izzināt pretinieka, bet tas notiek arī miera laikos, it sevišķi to dara pierobežas valstis, — spiegošana no cietušās valsts viedokļa. No izteiktā skaidrs, ka stingri jemot

spiegošanu nevar izdarīt savas valsts pilsonis, tāpat kā no-
devību nevar izdarīt ārzemnieks, kas dzīvo savā valstī.

Noziedzīgi nodarījumi pret ārvalstīm.

Latvijas sodu likums izšķir šai nodaļā: „uzbrukumi
ārvalsts pastāvošai iekārtai“, „atklāta ārvalsts aizskāršana ar
nolūku izrādīt šai valstij necienību“, „neutrālītātes notei-
kumu pārkāpšana“. Latvijas sodu likumu 117. p. atšķirībā
no 67. panta runā par Latvijā izdarītu mēģinājumu ar varu
grozīt tās iekārtu valstī, kuŗa miera attiecībās ar Latviju.
Tas ir pareizi, pareizi arī tas, ka 117. p. soda tikai mēģi-
nājumu. Tikai šis pants, pielīdzina mēģinājumam arī sa-
gatavošanos — jāšaubas, vai tas ir pareizi.

Uzbrukumi valsts organizācijas atse- višķām funkcijām.

Te atklājas divējādi pārkāpumi:

- 1) no pārvaldītāju, un
- 2) no pārvaldāmo puses.

Pirmais sastāda t. s. noziedzīgu nodarījumu dienesta
lietās. Otrs aptver nodarījumus pret pārvaldes kārtību. 9.
nodalījums izteikts 13 nodaļās — aptver gandrīz pusi no
visa kōdeka. Tas tāpēc, ka mēģināts pēc iespējas aptvert
visus nodarījumus.

1) Noziedzīgi nodarījumi dienesta lietās.

Crimen repetendum

„ peculatur et rendur

Piemērota perduellio vai pēc Sullas likuma crimen
falsi vai „crimen vis“.

Še var pieskaitīt *praevaricatio* un *crimen ambitus*. Jaunākos laikos šiem pievienojas *delicta nominata* un *delicta innominata*.

Vidus laiku feodālisma laikos attīstījas kalpošana sizerenam. No dienesta noziedzīgiem nodarījumiem vispirms bija uzticības laušanas akts. Jēdziens par disciplīnas sodiem rodas tad, kad administratīvie kalpotāji nonāk neierobežotā personīgā atkarībā no priekšnieka — *Dienstpflicht*.

Lūzums kalpotāju stāvoklī notika vispirms Prūsijā, kur Frīdrihs II nosauca sevi par pirmo valsts kalpu. Beļģijas Landrechts izdeva „*Verbrechen der Diener des Staats*“.

Ministri principis,
Ministri rei publicae.

Līdzās pienākumam pret priekšniecību (*Dienstpflicht*) rodas pienākums pret valsti (*Amtspflicht*).

Blakus kriminālkodeku noteikumiem izdod sevišķus disciplīnas sodus.

Izšķīram sekošus tipus: varas nelietīga lietošana, varas bezdarbība, un varas pārkāpšana. Tālāk izveidojas t. s. jauktie tipi: dienesta un privātinteresu aizskāršana 545. p.

Par specifisko dienesta kriminālpārkāpumu subjektu pēc sodu likumu terminoloģijas ir dienesta persona. Kas ir dienesta persona? Prūšu Landrecht'a laikā ar tosaprata ierēdņus (*Beamte*). No tāda viedokļa par cik ierēdņi bija itkā zināmā kārtā, kastā, minētiem noziegumiem bija kārtas noziegumu raksturs.

No tādas domas mūsu laiku tiesības atteikušās. Par dienesta kriminālpārkāpuma subjektu pēc tagadējās izpratnes var būt ikkatrs dienestapienākumu nesējs (*Amtsträger*), ikkatrs, kas uz laiku vai pastāvīgi kļūst par tā nesēju, ko romieši sauca *munus publicum*.

Pēc vācu teorijas dēfīnējuma: „Eine Amtsgescheffte betraute Person“. Pie tam nav domātas personas, kas stājas privāttiesiskā līgumā (privātpersonas uzņem kā tās personas, kuŗām ar likumu uzliktas vispārējas klaufas — karēivji). Atšķirībā no karēivja ir sargkarēivis (Amtsträger), kas šai ziņā kļūst par varas orgānu. Pie tāda varas orgāna, pagaidu vai pastāvīgi atalgota, vai strādājoša bez algas saprot netikai valdības orgānus, bet arī t. s. valsts autonomos uzņēmumus un komunālās iestādes, kā arī uz laiku darbojošās dažādas komitejas, kuŗas sastāda uz valdības priekšlikumu no personām, kuŗas deleģē privātas iestādes, lai izvestu dzīvē kādu valsts mērķi. Dienesta personām šī vārda šaurā nozīmē nevar pieskaitīt garīdzniekus, baznīcas atdališanas dēļ no valsts, kā arī personas, kuŗas atrodas privātbiedrību un iestāžu dienestā, piemēram, bankas, apdrošināšanas biedrības, akciju sabiedrības. Tālāk ārstus, advokātus, grāmatvežus, u. t. t., kaut arī tie zvērīnāti, ja tie darbojas attiecīgas varas uzdevumā, bet uz privātpersonu uzaicinājumu, ar vārdu sakot visus Diener des Publikums, atšķirībā no Diener des Staats. Beidzot nepieder šeit personas, kas, lai arī ieceltas, bet tikai noteiktu privātpersonu interesēs: aizgādņi, kūratori, aizbildņi, u. t. t.

Tādā kārtā dienesta noziedzīgie nodarījumi kā pēc noziedzīgā objekta, tā pēc subjekta pieder Sonderverbrechen, sevišķai noziegumu šķirai, un tos var uzlūkot kā uzbrukumus valsts pārvaldei. Dienesta personu stāvokļa nodrošināšanai kriminālprocess paredzējis „administratīvas garantijas“, un uzglabājies līdz šim laikam, tomēr sarežģītā kārtībā: katru dienesta personu apvainotāju nodod tiesai.

Latvijas sodu likuma 9. nodaļā sakopoti visi tie noziegumi, kam piemērojama kriminālvajāšana speciālā kārtībā. Latvijas sodu likumi savā vispārējā daļā 43. p. otrā

daļā dod dienesta personas jēdzienu, pēc kuŗa par dienesta personu uzskatāma katra persona, kuŗa izpilda valsts autonomo uzjēmumu vai pašvaldību dienesta pienākumus vai šī dienesta pagaidu uzdevumus. Šai ziņā dienesta personai pielīdzināts arī valsts prezidents, Saeimas locekļi, ministru kabineta locekļi kā arī vietējo pašvaldību orgāni.

Kas attiecas uz dienesta noziedzīgo nodarījumu atsevišķiem veidiem, tad visu nodarījumu kopību, kuŗa aptver Latvijas sodu likumu 9. nodaļa var sadalīt 5 grupās:

- 1) pilnvarojumu pārkāpšana,
- 2) pienākumu neizpildīšana (bezdarbība),
- 3) pilnvarojuma nelietīga izlietosana,
- 4) kukuļu jēšana, un
- 5) dažādu dienesta pienākumu pārkāpšana — delicta innominata.

Tie bija noziedzīgi nodarījumi no pārvaldītāju puses.

Privātpersonu noziedzīgi nodarījumi pret pārvaldes kārtību.

Visu apzīmēto nodarījumu kopību var saskaldīt 3 grupās:

- 1) uzbrukumi varas atsevišķām funkcijām,
- 2) uzbrukumi sabiedriskai kārtībai, un
- 3) uzbrukumi sabiedrības labklājībai.

1) Uzbrukumi varas atsevišķām funkcijām vistuvāki piesienas valsts noziegumiem, kas jau apskatīti iepriekš. No pēdējiem viņi atšķiras ar to, ka vērsti pret atsevišķu varu ne ka tādu, bet pret tās izpaušmi kādā no viņas funkcijām. Še būtu jāpieskaita vispirms nepaklausība varai, necienība pret to, pretdarbība tiesai, un izvairīšanās no publiskiem pienākumiem.

Nepaklausība varai, jau labāki nepaklausība varas ne-sējam, un necienība pret to: sacelšanās, kuņas atsevišķa pa-zīme ir masu personīga dalība koppelces veidā, vai orga-nizēta darbība. Še piederošie noziegumi ir individuāla rakstura, kas tomēr neizslēdz arī vairāku personu pīeda-līšanos.

Ja atsevišķas personas neizpīda vispārējās normas vai atsevišķus varas orgānu priekšrakstus, izdara pretošanos, izdara necienību pret varas pārstāvjiem, u. t. t., tad valsts iekārta no tā nešķobas, lai gan tamlīdzīga necienības iz-rādīšana bieži atkārtojoties var novest pie iekšējas rūgša-nas. Pie tam tamlīdzīgi gadījumi paši par sevi ir necie-šami, tiem vajadzīga kriminālrepresija. Latvijas sodu li-kumu 10. nodaļa. 156—170. p. runā par pasīvu nepaklau-sību un aktīvu pretošanos. 171—178. p. par agresīvu pie-spīšanu, uzpīrkšanu un varas piesavināšanos. 179.—180. par necienības izrādīšanu varai. Augstāk aprādīto nozie-gumu otra grupa ir pretdarbība tiesai. Latvijas sodu li-kums attiecībā uz šo grupu ir ļoti ass un nepīlnīgs. Tie-sisku valsti interesē netīkvien lai noziedzīgs nodarījums ne-palīktu bez soda, bet viņa tāpat rūpējas lai neciestu ar kādu sodu nevainīgs. Gluži tāpat attiecībā uz izcēlušos strīdu starp privātām personām. Ja šeit pirmā vietā stāv valsts intereses, tad tomēr liela daļa pretdarbības tiesai sā-pīgi aizskar arī individu tiesības. Subjekts minētā nodarī-jumā ir tieši privātpersona, kuļa aizskar tiesu kā vienu no svarīgākiem varas funkcijas orgāniem. Var būt pasīva ne-paklausība un aktīva pretdarbība. No iekšējās puses no-ziedzīga darbība šeit ir tikai tad, ja ir bijis tiešs nodoms.

Pasīva nepaklausība rodas, kad privātpersona nesekmē tiesas nodomus:

- 1) attiecīgā vara vispār pabalsta noziedzīgo noda-rījumu novēršanu un atklāšanu un noziedznieku atrašanu,

- 2) taisnības atklāšana uz attiecīgās varas pieprasījumu paziņot vai uzrādīt to, kas zināmā lietā var noderēt par pierādījuma materiālu — tas ir ko valsts vara var prasīt.

Pirmā grupā pieder t. s. neziņošana par noziedzīgiem nodarījumiem.

Otrā — procesuālu pienākumu neizpildīšana.

Neziņošana agrāk bija ļoti aprobežota. Ziņošana attiecīgai varai par nodomātu noziedzīgu nodarījumu klasiskajā Romā bija maz pazīstama. Tā tad, šo pienākumu nodibināja tikai pakāpeniski attiecībā uz pašiem smagākiem noziegumiem; crimina atrocissima — tēva slepkavību, naudas pakaļtaisīšanu un cilvēku nolauņīšanu paāricidieum, crimen falsi un, protams, attiecībā uz crimen maiestatis.

Lai pasargātu privātpersonas no noziedzīgiem nodarījumiem, valsts sāka domāt par viņu novēršanu, un šo funkciju reālizēšanu nodeva privātpersonām, prasot pabalstu no visiem. Privātpersonu ziņojumus par privātnoziegumiem sāka uzskatīt par kautko apkaunojošu.

Policijas iejaukšanās padarīja lieku arī privātpersonu ziņošānu. Tā arī mūsu laikos. Jāšaubas tomēr par to, vai tas tā ir. Privātpersonām uzlikt viņu līdzcilvēku izspiegošanu, bez šaubām, piemīt kautkas morālistiski piedauzīgs. Neviens neapšaubā tomēr to, ka nevar palikt bezdarbīgs kad zin, ka tiek gatavots uzbrukums kādam līdzcilvēkam. Vai var no sillojiska sakāra izvest privātpersonu kriminālatbildību par to, ka cita persona izdarījusi kriminālnoziegumu, kuņā pirmā persona aktīvu dalību nav jēmusi, bet arī nav kavējusi, t. s. pielaīšana. Kriminālatbildība par bezdarbību prēsūmē juridisku bet ne mēchanisku sakāru starp atsevišķu personu uzvešanos un noziedzīgo nodarījumu. Tāds sakārs pats par sevi ne-

tiek presumēts, bet tam jābūt nodibinātam vai ar personīgām attiecībām, vai ar līgumu, vai beidzot ar likumu ko pieņemts saukt par privātpersonu pielaišanu.

Trešā grupa attiecas uz izvairīšanos no publiskiem pienākumiem. Valsts organisma pareiza funkcionēšana atkarājas no visu iedzīvotāju dalības, — tie ir zināmi pilsoņu pienākumi. Valsts aparāta rīcībā ir pietiekoši līdzekļi lai piespiestu šos pienākumus pildīt. Piedzen administratīvā kārtā fiskālus sodus kuŗiem vispār nav kriminālrakstura. Tikai izņēmuma gadījumos, attiecībā uz izvairīšanos no akcizes un dažiem citiem noziegumiem, viņu svarīgums izsauc kriminālrepresiju. Nepieciešami tādos gadījumos uzlikt fiskālus sodus vainīgam atjemt bez tam arī brīvību. Ļoti formāla rakstura dēļ attiecīgie noziegumi tomēr nav ieslēgti vispārējā kodekā. Bet kad pienākums pastāv zināmas personas pakalpojumos, ko valsts prasa no zināmās personas, tad te ir nepieciešama kriminālsankcija.

Izšķirīgi gadījumi, kas aizskar tiesas varu: lietas atlikšana zvērināto izvairīšanās no piedalīšanās tiesā. 12 nodaļa — kur vispār runā par kara klausības noteikumu pārkāpšanu. Izvairīšanās no kara klausības zināmā nozīmē ir uzbrukums valsts militārai varai. Šos uzbrukumus pieskaita redzamākiem valsts noziegumiem. Ja runa iet par kareivju izvairīšanos no kara klausības, tad jāizšķir 2 iespējamības:

- 1) izvairīšanās no kara dienesta pirms formālā pieņemšanas momenta, un
- 2) citu personu līdzdalība pie izvairīšanos no kara klausības.

Uzbrukumi sabiedriskai kārtībai:

Latvijas sodu likumi ar tādu virsrakstu uzskaita sabiedriskās drošības traucējumus. 14. nodaļa — sabiedriskā miera traucējums u. c.

Valsts otrās kategorijas noziedzumi: uzbrukumi sabiedrības labklājībai. Pie šīs grupas pieskaitām uzbrukumus:

- 1) materiālai labklājībai,
- 2) morāliskai vai garīgai labklājībai,

ad 1):

- a) uzbrukumi tautas veselībai,
- b) tautas labklājības aizsardzības noteikumi,
- c) rūpniecības un tirdzniecības noteikumi,
- d) uzbrukumi algota darba spēka noteikumiem,
- e) uzbrukumi celtniecības darbiem, un satiksmes ceļu līdzekļu lietošanai.

ad 2): sabiedrības tikumība.

Pakaļtaisīšana.

Tagadējās pakaļtaisīšanas teorijas uzbūve lielā mērā dibināta uz Lex Cornelia testamentaria. No tā izriet, vispirms, radniecība starp dokumentu viltošanu, naudas pakaļtaisīšanu no vienas puses, un raksturīgu attiecīgu no-

ziegumu ipašību: falsitas. Teorētiski izgāja sākumā no tā viedokļa ka uzbrukuma objekts bija Recht auf Wahrheit, bet patiesība ir viena no morāles katēgorijām, tādēļ jaunā teorija lika priekšā apmainīt patiesību ar publica fides. Jaunā likumdošana iziet šai nozīmē no code penal. Pareizāki ir vispirms iziet no dokumentu viltošanas, jo naudai ir zināmā mērā tie paši likumi. Viltošana pēc lex Cornelia testamentaria — „testamentum falsum scripsi“. Vācu projektā tāpat dēfinē dokumentu kā rakstu (Bindinga pamatuzskats). Lists apgalvo, ka dokuments ir ikkats priekšmets, kas var pierādīt apstākļus kam tiesiska nozīme. Atšķir rakstītus dokumentus un nerakstītus. Bieži apgalvo, ka uz rakstīta dokumenta jādabū paraksts no tās personas, kuŗa rakstu izdevusi. Senos laikos tas nebija, un arī šodien tas nav vajadzīgs uz visāda veida biļetēm. Tā tad, dokumenti ir publiski un privāti. Publiskiem ir nepieciešama publiskās autoritātes apsargāšana. Dokumenti var būt izgatavoti iekšzemē, un ārzemēs. Neīsti dokumenti tiek izgatavoti ar nolūku izlietot tos kā īstus. Pozitīvās tiesības soda kā pabeigtu viltošanu — neīsta dokumenta izgatavošanu, tā neīsta dokumenta apzinātu lietošanu. Atšķir nepatiesu apliecību, kaut arī īstu pēc formas, bet nepatiesu pēc satura. Arī tās var būt publiskas un privātas (ārsta apliecība, tirgotāja grāmatas, u. t. t.). Viltošana var izpausties vienkāršā normālveidā, vai kvalificēti (svarīgi gadījumi), vai privilīgēts. Atšķirību atradīsim arī attiecībā uz citiem dokumentiem.

Maksāšanas līdzekļu pakaļtaisišana.

Pie dokumentiem minētā nozīmē, bez šaubām, pieder arī nauda kā papīra tā arī „metala“ „Lex Cornelia de fal-

sis" saucas „testamentaria“ (dokuments šaurā nozīmē), arī „numaria“ — attiecībā uz naudu.

Francijas likumdošana apskata faec monē. Bindings: ein durch Zeichen beglauligte Gegenstand. Kohler: tiešais dokuments. Līdz ar to naudas uzdevums ir būt pilsoņu un tirgus apgrozībā. Maksāšanas līdzekļi iegūst sevišķu svarīgumu šai apgrozībā, tāpēc nepieciešams pasargāt tos no katras viltošanas, vēl jo vairāk tāpēc, ka novērtēšana spēj izsaukt kārdinājumu viltot mantiskos nolūkos. Pie tam jāievēro arī tas, ka viltotas naudas laišana apgrozībā sastāda uzbrukumu citu personu individuāli mantiskai sfairai jo viltotā nauda tiek iedota kā īsts ekvivalents.

Tradicionālā sodu bardzība par naudas viltošanu zināmā mērā izteicas no naudas kalšanas tiesību regulārā rakstura. Šādas tiesības viscaur skaitījās par suverēnitātes atribūtu. Valdošā monarcha notēlojums uz naudas gabala darija to par maiestatis Cesaris atspoguļojumu. Uz naudas viltošanu skatījās kā uz maiestatis Cesaris aizskāršanu. Kā īstu crimen maiestatis gadījumos naudas viltotājiem nocirta rokas, galvu, dedzināja uz sārta, meta vārošā ūdenī, konfiscēja viņu īpašumus u. t. t.

Kad monarchiju vietā stājās bezpersoniskas valstis, tad valsts atstāj sev naudas kalšanas regāliju kā valsts monopōlu — izgatavot metala un papīra maksāšanas līdzekļus valsts teritōrijas robežās, cedejot noteiktām bankām t. s. ēmisijas tiesības — izgatavot papīra naudas zīmes. Lai arī sodu smagums samazināts, tomēr tas paliek visai stingrs. No otras puses paplašina noziedzīgā sastāva apmērus: Lai-ka gaitā nodibinoties visu civilizēto tautu pasaules oika-nomiskiem sakariem nobīdīja pie malas visus šķēršļus nau-

das apgrozībai starptautiskā mērogā. No šejienes radās vajadzība apsargāt arī ārzemju naudu. Naudas viltošana kļuva par universālu noziegumu.

Tālāk — naudai tuvu stāvošie papīri un to kuponi, banknotes, noteiktā kārtībā izlaistas akcijas. No iekšējās puses naudas viltošanas sastāva konstrukcijai nevajaga atšķirties no parastās dokumentu viltošanas. Vajaga būt skaidri izteiktam nolūkam lietot viltotu naudu kā īstu — *dolus directus*. Tomēr tās iestādes, kas uzglabājušas naudas viltošanu kā uzbrukumu regālijai, apmierinas ar apzinātību — *dolus eventuales* (no iekšējās puses). No ārējās puses smaguma centram, tāpat kā pie viltošanas no teorētiskā viedokļa, vajaga atrasties viltotas naudas laišanā apgrozībā. Istenībā tomēr nodarījumu aiz kriminālpolitiskiem apsvērumiem atzīst par notikušu jau līdz ar taisīšanos izdarīt pašu viltošanu, bez laišanas apgrozībā. Tādā kārtā tais gadījumos, kad pašu viltošanu un laišanu apgrozībā izdara dažādas personas, ir 2 atsevišķi, un pie tam vienādi sastāvi:

- 1) viltotas naudas izgatavošana,
- 2) viltotas naudas izlietošana.

Pirmā gadījumā darbība kā pie viltošanas var pastāvēt vispirms no: pakaltaisīšanas vārda šaurā nozīmē: dodot kaut arī pilnvērtīgam metalam attiecīgu kalumu vai uzrakstu bez kompetentas varas atļaujas. Kad naudas viltošana notiek aiz mantkāriņiem nolūkiem, tad parasti jēn mazvērtīgu metalu.

Īstas naudas pārtaisīšana — *Verfälschung*, izmainot tai zīmes un uzrakstus, lai piešķirtu viņai lielāku apgrozības vērtību.

Tālāk, pilnvērtīgas metālmonētas īstenās vērtības samazināšana ar nolūku izdot samazinātas vērtības kā pilnvērtīgas.

Otrā gadījumā izšķir viltotas monētas laišanu apgrozībā:

a) kad monēta apzināti ieņemta kā viltota, vai

b) kad tā ieņemta kā pareiza, un vēlāk pazīta par viltotu, pēc kam laista apgrozībā, lai uzveltu zaudējumus citiem — (soda vieglāki).

Dokumentu bojāšanai atbilst monētas zīmju bojāšana bez viltotības, deformējot to tā, kā tās pazīšana kļūst apgrūtināta.

Beidzot, ievērojot vispārējās briesmas no monētas viltotības, vispārējie noteikumi soda arī sagatavošanos.

Blakus monētas viltotībai stāda t. s. liecību viltotību. To soda daudz vieglāk tāpēc, ka lai gan minētās zīmes arī ir maksāšanas līdzeklis, bet tikai aprobežotā apmērā. Attiecībā uz šīm zīmēm iespējamas tās pašas kriminālmanipulācijas, kādas praktizē attiecībā uz papīra monētu. Tās var tikt pārtaisītas vai pakārtaisītas ar nolūku tās izmantot kā īstas (runa iet par markām, bandrolēm, u. t. t.). Tā kā attiecīgu monētu var lietot tikai vienu reizi, tad var izdzēst spiedi, un lietot to atkal.

Uzbrukumi ticības brīvībai un ticīgo reliģiskām jūtām nozīmē nodarījumu, kas zināmā mērā ieņem vidusvie-

tu starp sabiedriskām un privātām interesēm. Krimināltiesību iztūrešanās pret šīs kategorijas noziedzīgiem nodarījumiem atrodas tiešā sakarā ar reliģijas un tiesību savstarpīgām attiecībām.

„Augstskola Mājā“ Nr. 92.

Tiesību zinātņu nodaļa.

Krimināltiesības.

(Pēc lekcijām lasītām Latvijas Universitātē 1932/33..)

22. lekcija.

Autora tiesības.

Šaurā nozīmē lietošana ir viens no īpašuma jēdziena elementiem, un no šī viedokļa uzbrukums šim vienīgam elementam neizsaka rīkošanas vai valdīšanas tiesības, t. i. bez objekta pārņemšanas galīgā mantiskā sfairā. Vispār svešas mantas patvarīgai lietošanai ir pilnīgi pietiekoši civiltiesiski līdzekļi, bet ir arī asāka rakstura gadījumi. Mēs atšķiram:

1) pašas lietas patvarīgu lietošanu (svešas zemes lietošanu netirumu izgāšanai, patvarīgu iešanu, braukšanu u. t. t.),

2) patvarīgu lietas augļu lietošanu. Pozitīvās tiesības to soda vieglāki, sevišķi ja tāda noraušana izdarīta tūlītējai lietošanai. Sodamība tomēr pakāpeniski paasinas (attiecībā uz mežu jau gandrīz zādzība). Tad medišana un zvejošana ne kā policijas noteikumu pārkāpšana, bet kā uzbrukums svešām mantiskām tiesībām.

Senā Romā valdīja medību brīvības princips. Beidzot, bruņotas sadursmes briesmas starp mežsargiem un malu medniekiem pārvērta patvarīgu medišanu par noziegumu. Patvarīgas medišanas vai zvejošanas objekts ir t. s. medījums — Wild — mežu vai ūdeņu dzīvnieks, kas ir spējīgs pārvietoties uz citu gabalu vai ūdeni. Noziedzīgā darbība pastāv medījuma uzmeklēšanā, vajāšanā, pašā okupācijā, bet sastāvs ir izpildīts jau izmeklēšanas stadijā (nocirsts sastāvs). Ir arī kvalificēti veidi (amata veidā), vai pārkāpjot policijas priekšrakstus, kuņus ar kriminālsodu saistīja konfiskācija uz vietas.

Kas attiecas uz uzbrukumu autora tiesībām, tad runa iet par šī garīgā darba apsargāšanu un galvenā kārtā par materiālo labumu nodrošināšanu. Mēs atšķīram autora tiesības šaurā nozīmē, un izgudrojumu privilēģijas.

Vispirms iespīšanas privilēģija 15. g. s. Autora tiesību aizsardzību dod vispirms franču revolūcija kā monopola tiesību mantisku noziegumu uz zināmu laiku.

Autora tiesības :

1) rīkoties ar savu ražojumu,

2) gūt no tā mantiskus labumus (izdošanas tiesības, publicēt, vai izpletīt, tālāk laišana publiskai izpildīšanai vai izrādei).

Šo tiesību patvaļīgu reālizēšanu lietojot autora vārdu,

sauc par „contra actio“, vispārējā vārdā par plagiātu — pilnīgi, vai bez avota norādījuma.

Sevišķās nodaļas pēdējā daļa:

Mantas nelikumīga bojāšana.

Uzbrukums mantai iespējams netikai kā prettiesisks pārnesums no viena valdīšanas rīcības vai sfairas otrā kā tas ir pie ņaņemšanas, krāpšanas, piesavināšanās un nelikumīgas augļu iegūšanas. Kā nodarījumi, kam zināmā mērā vajadzīga kriminālrepresija, ir arī mantas novešana nederīgā stāvoklī, tas ir tad, kad nevar bez labošanas vai savešanas agrākā stāvoklī mantu izlietot viņai piekritošiem uzdevumiem. Mēs jau sastopam tamlīdzīgu figūru vācu uzticības nelietderīgā izlietošanā — Untreu, kas pastāv tai apstākļi, ka vainīgais izlieto ļaunprātīgi tam dotās pilnvaras. Romiešu tiesībās darunum iniuria datum — par to runā lex Aquilia. Kriminālrepresijas ievēda ķeizaru laikos tikai par tādas mantas bojāšanu, kam publiska interese. Mantas bojāšanas patstāvīgu, vispārēju jēdzienu vispirms radīja Prūsijas Landrecht ar nosaukumu: „Beschädigung des Vermögens“. Par sodāmas bojāšanas objektu var būt tikai privāts vai publisks īpašums, bet nevar būt res nullius vai res derelicta (nomesta lieta). Katrs ar savu mantu var rīkoties pēc saviem ieskatiem, un var izleikt piekrišanu arī tās, bojāšanai tā kā par attiecīgu sodamības objektu var būt tikai sveša lieta, izņemot kopīpašumus. Jau senā Romā bija aizliegts nopostīt savu māju pilsētā, jo sabiedrības intereses prasīja tās uzturēšanu: „ne urbo ruinis deformatur“. Noziedzīga darbība izteicas no ārējās puses kā de-

riguma pāmazināšana šeit var būt nevērtīgs bojājums, un pilnīga iznīcināšana. Visos šais gadījumos ta skar lietas pašas būtību. Izkausējot metalu, vai pārvēršot šķidru vielu gāzveidīgā, abos gadījumos lieta zaudē savu pirmveidu. Vai te var ietilpināt arī saimnieka kundzību par lietu (putna izlaišana no krātiņa, iemešana juņā). Jaunākie kōdeki formulē atsevišķi Sachentziehung sastāvu (vācu jaunākais projekts).

Bojāšanas akts.

Parasti viņš pastāv lietas sadalīšanā, tās daļas atvienojot, tās apmērus samazinot (saplēšana, salaušana), bet domājams arī pretējais — bojāšana ar apmēru palielināšanu pieņemot citu vielu: ūdeni pienam, vai pārklājot ar eļļas krāsu mākslinieciski izpildītu gleznu. Kas attiecas uz lietu kopību, (bibliotēka vai nekustama lieta: ēka), tad nepietiek, ja samaitā vienu priekšmetu (vienu grāmatu, logus), Tādos gadījumos iet runa tikai par viena paša priekšmetu bojāšanu. Vajadzīgs daudzu atsevišķu priekšmetu bojāšanu (daudz grāmatu, u. t. t.). Saliktu priekšmetu, mašīnu, var sabojāt sadalot to sastāvdaļās ar tā kārtīgo funkciju, traucēšanu. Nevar tomēr pie bojāšanas skaitīt jaunas lietas izgatavošanu no svešas mantas (specificatio). Pēc civiltiesību principa īpašuma tiesības uz jauno lietu pieder specifikantam, ar pienākumu atlīdzināt. No iekšējās puses, pie bojāšanas pieder kā nodomātā, apzinīga tā arī neuzmanīga darbība. Pēdējo pieņemts sodīt tikai pašos nopietnākos gadījumos. Noziedzīgas bojāšanas sastāvā neieiet mantkārtīgu nolūku. Gan dusmas, atriebība, pazemot dzi-

na vai vienkārša hulīganiska palaidnība. Bet ir arī gadījumi, kad vainīgais gala iznākumā cerē uz kādu netiešu labumu.

Vienkāršas bojāšanas veidā izšķir no vienas puses privilīgētos gadījumus, kas raksturīgi ar nodarītā kaitīguma mazsvarīgumu, bet no otras puses kvalificētu bojāšanu:

- 1) pēc objekta apmēra,
- 2) pēc tā kultūras vērtības,
- 3) pēc objekta nozīmes reliģiskās u. taml. jūtām, res sacrae, religiosa,
- 4) pēc objekta publiskā uzdevuma (res publicae un
- 5) noderīguma vispārības vajadzībām, satiksmes līdzekļi, ūdens vadi, un beidzot
- 6) pēc to līdzekļu bīstamības.

Kā zinātne tā pozitīvā likumdošana došana sevišķu vērtību piegriež pēdējai grupai. Pēc Prūsijas „Landrecht“ parauga vācu 17. g. Strafgesetzbuch paredz Gemeingefährliches Verbrechen, izveidojot sevišķu noziegumu grupu. Likumdevējs, tomēr nekad nav devis šī jēdziena dēfinīciju. Tagancevs, ņemot vērā to ka vispār bīstamu līdzekļu pielietošana iespējama ikkatrā noziegumā (valsts noziegums), un tāpēc pareizi pieminēt bīstamu līdzekļu pielietošanu atsevišķās nozarēs kā kvalificētu apstākli. Tas tomēr nenozīmē, ka prūšu „Landrecht“a autori kļūdijušies izdalot atsevišķi bojājumu „mit gemeiner Gefahr“. Iepriekš jāno: skaidro, kas tas īsti ir „vispārējas briesmas“. Bindings Gefahr der allgemeine Verletzung. Vienā gadījumā uzsverts briesmu lielais apmērs (Massen), otrā viņu nenoteiktība (Unbestimmbarkeit). Pareizs ir kā viens tā otrs. Piemantas bojāšanas līdzekļa īpatnībām, kuŗas var novest pie augstāk aprakstīto vispārējo briesmu stāvokļa, pastāv tai apstākli, ka vainīgais izaicina darboties stichiskus spēkus, kas spēj tik ātri augt, ka iziet ārā no tā kundzības, kas tos izsaucis:

- 1) uguns,
- 2) ūdens,
- 3) sprāgstošas gāzes,
- 4) elektriskā strāva,
- 5) indes,
- 6) lipīgas slimības.

Pirmā vietā ir uguns — (dedzināšana). Par to runā jau senās Romas tiesības, kas paredz visnežēlīgākos sodus. Kā dedzināšanas objektu visu māju ar visu to, kas tai pieguļ — iuxta ad domum. Mājas dedzināšana pielīdzināta slepkavības gadījumam. Dedzināšana iatra oppidum un ville. Incendium culpa lata fatca (dedzinot ar rupju neuzmanību) pieturas pie tās pašas kategorijas.

Vācijā izšķir atklātu vardarbīgu dedzināšanu „Walt-Brand“ kā vieglāku, un slepenu (zaglīgu) dedzināšanu, „Mord-Brand“. Blakus dedzināšanai ar nodomu vācu tiesībās ļoti agri parādās sodi arī par neuzmanīgu dedzināšanu.

Mūslaiku tiesības pāriet no kasuistiskas uzskaitīšanas uz vispārēju dēfinīciju. Dedzināšana ir uzbrukums mantai ar vispārību abīstamiem līdzekļiem. Briesmas kuņas rada dedzināšana nav abstraktas, bet konkrētas. Runā par briesmām, kas draud vairāk vai mazāk noteiktiem objektiem, tam, pret kuņu tieši vērsts uzbrukums, vai tam, kas atrodas tuvu kaimiņos.

No mantas bojāšanas jāatšķir briesmas cilvēku dzīvei un veselībam. Jaunākos kriminālkōdeku projektos mēs sastopamies ar (Šveices) Verursachung von Feuersbrunst.

Noziedzīgā darbība pie dedzināšanas var būt no iekšējās puses nodomāta, un neuzmanīga (pazemināta sodāmība). Vairāk kā jebkur citur šeit piegriež vērību aktīvai nožēlošanai, kas var panākt vainīgā pilnīgu atsvabināšanu

no soda, ja tas laikā pārtraucis visu uguns postošo darbību.

Franču tiesības šādu nodarījumu skaita par nobeigtu uguns pielikšanas momentā — *m e t t r e l e f e e r*. Pie tāda formulējuma nav vajadzīgs pat lai dotais objekts būtu aizdedzies.

Vācu: in *B r a n d* setzen — uguns pielaišana vien sastāda tikai mēģinājumu. Darbības atzišanai par nobeigtu vajadzīgs, lai dedzināšanas objekts būtu aizdedzies un patstāvīgi degtu vai vismaz gruzdētu.

Trešā sistēma, pie kuņas turas 1903. g. sodu likumi neapmierinas ar vienu pašu degšanu, bet prasa galīgai dedzināšanai aizdedzinātā priekšmeta bojāšanu, un tā saista bojāšanu ar mantas bojāšanas sugas jēdzienu.

Tā tad, mēģinājuma aploks paplašinas vēl tālāk: Dedzināšanu kvalificē, ja tā saistīta ar cilvēku briesmām, un vēl lielākā mērā, ja sekas ir cilvēka nāve. Tas pats, ja uzspridzina vai citādi. Vispārībai bīstamai bojāšanai jaunāko laikos pievienojas rinda analoģu nodarījumu, kas saistīti ar mākslīgu satiksmes ceļu vai līdzekļu traucēšanu. Vācu 1927. g. projektā apvienoti vienā nodarījumā visi uzbrukumi satiksmes ceļiem, celtnēm un līdzekļiem. Tas iet jau pārāk tālu. Satiksmes līdzekļu bojāšana jāpielīdzina šķēršļu ierīkošanai uz ceļa, jo tā saistīta ar lielām briesmām. Ievērojot tamlīdzīgos gadījumos draudošās briesmas, soda arī par *n e u z m a n i b u*. Sodamības gradāciju ievērojamā mērā normē tieši nopietnu seku iestāšanās šo nodarījumu rezultātā. Ar to mācība ir izbeigta un pabeigta arī visa mācība par krimināltiesību sevišķo daļu.

(Beigas).